

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Ernesta Vanagaitė

Edukologijos magistrantūros studentė

**PSICHOSOCIALINĖS MIGRACIJOS PASEKMĖS VAIKAMS,
AUGANTIEMS IŠPLĖSTINĖJE ŠEIMOJE**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas
doc. dr. Rolandas Paulauskas

Šiauliai, 2013

Darbas originalus.....Ernesta Vanagaitė

(studento parašas)

SANTRAUKA

PSICHOSOCIALINĖS MIGRACIJOS PASEKMĖS VAIKAMS, AUGANTIEMS IŠPLĖSTINĖJE ŠEIMOJE

Magistro darbas

Emigracijos reiškinys Lietuvoje yra palietęs beveik kiekvieną žmogų ir šeimą. Emigracija skatina diskusijas apie likusių šeimos narių problemas ir sunkumus. Vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi neužtenka vien materialinio aprūpinimo, tinkamų gyvenimo sąlygų. Labiausiai vaikams trūksta nuolatinės tėvų globos ir priežiūros, darnių ir pasitikėjimu grįstų santykių. Yra atlikta tyrimų, norint išsiaiškinti tėvų emigraciją patyrusių vaikų globos, priežiūros ir apsaugos užtikrinimą, tačiau lieka daug neatskleistų problemų. Šeima, kaip unikali ir besikeičianti socialinė institucija, gyvuoja tūkstantmečius, tačiau šiuolaikinėmis gyvenimo sąlygomis ji tapo itin sudėtinga. Emigravus vienam iš tėvų, vaikai patiria neigiamų pasekmių, išgyvenimų, iškyla psichologinių bei socialinių problemų, praranda identifikaciją.

Objektas: Psichosocialinės migracijos pasekmės vaikams augantiems išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais).

Tikslas: Atskleisti psichosocialines migracijos pasekmes vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais).

Tyrimo imtis ir organizavimas: Šiame tyrime atsižvelgiama į emigracijos paliestus šeimos narius, kokius sunkumus ir savijautas jiems tenka patirti. Taikant trianguliacijos principą, psichosocialinę emigraciją patyrusių vaikų tyrime buvo atlikta 19 interviu, dalyvavo kelios respondentų grupės – vienas iš tėvų likęs Lietuvoje (N=6), seneliai, gyvenantys kartu šeimoje (N=5) bei emigraciją patyrę vaikai (N=8). Tyrime dalyvavusiems tiriamiesiems atrinkti taikytas tikslinės kriterinės atrankos būdas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas, kuris padeda atskleisti gilesnę, išsamesnę informaciją tiriamuoju klausimu, nes tokie tyrimai yra orientuoti į „atvejus“, o ne į skaičius. Būtent toks tyrimas leidžia giliau pažvelgti į tiriamą reiškinį per unikalią žmogaus patirtį. Pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Siekiant gauti objektyvesnę informaciją, kai kurie respondentų klausimai skyrėsi, tačiau buvo informatyvūs ir atskleidžiantys informaciją dominantią tyrėją.

Tyrimo rezultatai parodė, jog emigravus vienam iš tėvų, įvyko ne tik vaidmenų pasiskirstymas, bet ir pakito šeimos narių charakterio savybės. Rūpesčiai ir darbas išvargina šeimos narius, todėl atsirandanti įtampa šeimoje pakoreguoja tarpusavio santykius. Kiekvienam vaikui yra brangi šeima, o šeimos pilnavertiškumas susideda iš mamos, tėčio ir vaikų. Vaikai nori pilnos šeimos,

visavertiškų santykių, kuriuos turėjo anksčiau, nes seneliai negali atstoti emigravusio tėčio (mamos).

SUMMARY

PSYCHOSOCIAL CONSEQUENCES OF PARENTAL MIGRATION ON CHILDREN GROWING – UP IN EXTENDED FAMILIES.

Magistro darbas

Lithuania is the phenomenon of emigration has affected nearly every person and family. Emigration encouraging discussion of the remaining family members' problems and difficulties. Child's full and harmonious development of the material is not enough food, decent living conditions. Most children lack of permanent parental care and maintenance, and sustainable relationship based on trust. There are studies to find out parents emigration of experienced child care, maintenance and security assurance, however, there remain many problems not to disclose. Family as a unique and changing social institution has been in existence for millennia, but modern living conditions, it has become extremely difficult. Emigrated to one of the parents, the children suffer the negative consequences of experiences, there is a psychological and social problems, lose their identity.

Subject: Psychosocial consequences of migration on children growing extended family (with one of his father and grandparents).

Objective: To reveal the psychosocial consequences of migration for children growing extended family (with one of the parents and grandparents).

Survey sample and organization: This study takes into account the emigration hit by family members and well-being of the difficulties they have experienced. Application of the principle of triangulation, psychosocial emigration of experienced children's study was conducted 19 interviews, some respondents participated in the group - one of the parents the rest live in Lithuania (N = 6), grandparents are living together in the family (N = 5), and the emigration of experienced children (N = 8). The study involved subjects selected criterial applied to target selection method. Study of selected qualitative study, which helps to reveal the deeper, more detailed information on the relevant issue, because such studies are oriented to "cases" and not the number. It is this study allows a deeper insight into the phenomenon under investigation through a unique human experience. Selected semi-structured interviews. In order to obtain objective information, some respondents was different, but it was informative and revealing information to interested researcher. The results showed that the emigration to one of the parents was not only the division of roles, but also changes in family traits of character. Concerns and work exhausting family members, and adjusts the resulting tension in the family relationships. Every child is a precious family and faculty

consists of mom, dad and children. Kids want a full family of fully relationship you had before, because the grandparents are not a substitute father emigrated or mother.

Turinys

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY.....	3
ĮVADAS.....	5
1. DABARTINĖS ŠEIMOS YPATUMAI.....	9
1.1. Šeimos pokyčių tendencijos Lietuvoje.....	9
1.2. Tėvų migracija ir jos poveikis vaikams.....	12
1.2.1. Socialinės, psichologinės ir pedagoginės migracijos pasekmės vaikams.....	16
2. DĖL MIGRACIJOS TĖVŲ NETEKUSIŲ VAIKŲ UGDYMO IŠŠŪKIAI.....	20
2.1. Išplėstinės šeimos vaidmuo, ugdant į užsienį išvykusių tėvų vaikus.....	20
2.2. Senelių vaidmuo paliktų vaikų ugdymo procese.....	22
TEORIJOS APIBENDRINIMAS.....	24
3. PSICHOSOCIALINĖS MIGRACIJOS PASEKMĖS VAIKAMS TYRIMAS.....	25
3.1. Tyrimo organizavimas ir metodika.....	25
3.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė.....	27
IŠVADOS.....	60
REKOMENDACIJOS.....	62
LITERATŪRA.....	63
PRIEDAI.....	68

IVADAS

Tyrimo aktualumas

Emigracijos reiškinys Lietuvoje yra palietęs beveik kiekvieną žmogų ir šeimą. Emigracija skatina diskusijas apie likusių šeimos narių problemas ir sunkumus. Vis dažniau šeimai ar atskiriems jos nariams tenka priimti labai atsakingą sprendimą – emigruoti ar likti Lietuvoje. Šio sprendimo pasekmė daro neigiamus padarinius šeimai (Maslauskaitė., Stankūnienė, 2007), taip pat dažniausiai neigiamai įtakoja pažeidžiamiausią šeimos dalį – vaikus (Malinauskas, 2007). Migracijos psichologinės pasekmės šeimai, o ypač vaikams, nepakankamai būna įvertintos (Kaniušonytė, 2012). Vaiko visapusiškam ir harmoningam vystymuisi neužtenka vien materialinio aprūpinimo, tinkamų gyvenimo sąlygų. Labiausiai vaikams trūksta nuolatinės tėvų globos ir priežiūros, darnių ir pasitikėjimu grįstų santykių (Šalaševičiūtė, 2006). Yra atlikta tyrimų, norint išsiaiškinti tėvų emigraciją patyrusių vaikų globos, priežiūros ir apsaugos užtikrinimą, tačiau lieka daug neatskleistų problemų.

Šeima, kaip unikali ir besikeičianti socialinė institucija, gyvuoja tūkstantmečius, tačiau šiuolaikinėmis gyvenimo sąlygomis ji tapo itin sudėtinga (Rupšienė, 2001). Emigravus vienam iš tėvų, vaikai patiria neigiamų pasekmių, išgyvenimų, iškyla psichologinių bei socialinių problemų, praranda identifikaciją (Dovydaitienė, 2001). Aukščiau išvardintų autorių tyrimai atskleidžia, kad beveik pusė paauglių skausmingai išgyvena tėvų emigraciją ir susiduria su liūdesio, pykčio, nerimo dėl ateities jausmais (Leliūgienė 2005; Maslauskaitė., Stankūnienė, 2007) (cit. Malinauskas., Mozerytė). Visa tai turi įtakos vertybių perimamumui, kuris būtinas vaiko socializacijai (Dovydaitienė, 2001; Juodaitytė, 2003; Giddens, 2005) (cit. Dapkus., Lisinskienė., Šukys (2011).

Tėvams emigravus (ar vienam iš jų), dažnai tėvų vaidmenis atstoja seneliai. R. Grigas (1995) pažymi, jog šeimoje gyvena skirtingų kartų, skirtingų lyčių, įvairaus išsilavinimo, temperamento, profesinės veiklos žmonės. Minėti bruožai, mokslininko teigimu, lemia skirtingą gyvenimo stilių, pažiūras, orientacijas, elgesį ir pan. Todėl yra aktualu išanalizuoti emigracijos įtaką šeimos struktūros pokyčiams, vaidmenų kaitai, su kokiomis socialinėmis, pedagoginėmis ir psichologinėmis problemomis susiduria likę vaikai be vieno iš tėvų ir gyvendami išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais). Emigravus tėvams, vaikų padėtis yra sudėtinga, jie tėvus turi, tačiau yra priversti gyventi be jų (ar vieno iš jų). Tėvai rūpinasi vaiku, tačiau jų rūpinimasis apsiriboja tik materialine vaiko gerove. Dėl esamo atstumo, tėvai negali atlikti savo kaip tėvų funkcijų. Emigravus vienam iš tėvų, vaikai susiduria su įvairiomis problemomis: išgyvendami

liūdesį ir nuolatinį laukimą yra paveikiama emocinė bei moralinė būsena, nepakankamai skiriama dėmesio ugdymui. Emigracijos sukeltos tėvų ir vaikų atsiskyrimo priežastys tampa didele šių dienų problema. Niekas negali atstoti tėvų dėmesio ir paramos, todėl būtina giliau ir plačiau ištirti, kaip jaučiasi ir su kokiais problemomis susiduria tėvų palikti vaikai. Tai leidžia formuluoti tyrimo **problema** ar emigracija įtakoja šeimos narių tarpusavio santykių kaitą? Su kokiais problemomis susiduria emigravusių vieno iš tėvų vaikai likę augti išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais)?

Tyrimo objektas

Psichosocialinės migracijos pasekmės vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais).

Tyrimo hipotezės: 1) Tikėtina, kad migruojančių tėvų vaikai susiduria su įvairiomis adaptacinėmis problemomis, kurios nėra būdingos jų bendraamžiams. 2) Tikėtina, kad ugdymas išplėstinėje šeimoje dalyvaujant seneliams gali sušvelninti ir padėti spręsti iškilusias adaptacines problemas.

Tikslas

Atskleisti psichosocialines migracijos pasekmes vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais).

Tyrimo uždaviniai

1. Atlikti analizuojamos temos literatūros šaltinių analizę.
2. Atskleisti vaikų problemas, susijusias su vieno iš tėvų emigracija.
3. Atskleisti emigracijos padarinius šeimos pokyčiams.
4. Ištirti socialines, psichologines bei pedagogines migracijos pasekmes vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje (su vienu iš tėvų ir seneliais).

Tyrimo metodologija

Socialinis konstruktyvizmas yra mokymosi teorija, dar vadinama kaip pažinimo teorija (Walker, Lambert, 1995). Šios teorijos pradininku laikomas Vygotsky (1986) teigia, jog pažinimo šaknys yra sociokultūrinės, vaikas konstruoja supratimą ir žinias apie pasaulį remdamasis įgyta patirtimi (V. Gudžinskienė, 2011). Kaip nurodo autorė, vaikas pradeda mokytis žiūrėdamas į aplinkinius žmones, į socialinį pasaulį, sąveikaudamas pirmiausia su artimaisiais. I. Kantas (1999) ir J. Piaget (1972, 1990), pabrėžia vaikų ankstesnės žinių struktūros svarbą (cit. Gudžinskienė, 2011). Kaip teigia P. Jucevičienė (2010), gyvenimo konstravimą vaikas vykdo per patirtį, vertindamas bei interpretuodamas ankstesnę aplinką su dabartine, mokantis vaikas ne tik klausosi, stebi, jaučia, įsivaizduoja, bet pasitelkia raidos ir patirties pagrindus susiformavusį mąstymą. Pasak J. Piaget (1972), tai ką vaikas išmoksta, priklauso nuo aplinkos, kurioje mokosi, informacijos pobūdžio,

patirties. Pasak L. Vygotsky (1986), vaikai kognityvinių gebėjimų mokosi vadovaujami suaugusiųjų, kurie formuoja vaiko mokymosi patirtį (Gudžinskienė, 2011). Suvokimas formuojamas veikiant socialinei, kultūrinei, fizinei aplinkai bei individo jau išmoktai simbolių sistemai. Individualus supratimas susiformuoja diskutuojant su kitais žmonėmis (Jucevičienė, 2010).

Pasak G. Valicko (2003), vaikų patirties perėmimas iš suaugusiųjų yra aiškinamas remdamasi J. Bowlby prierašumo teorija. Kaip teigia J. Bowlby (1969), prierašumas yra nepriklausoma elgesio sistema (panaši į maitinimosi, poravimosi arba tyrinėjimo), kuri reguliuoja kūdikio santykius su tėvais ir užtikrina jo fizinį ir psichologinį saugumą) (cit. Valickas, 2003). Pasak D. Mulder., S. Mitchell., ir kt. (2000), saugiai prie tėvų prisirišęs vaikas patiria mažiau elgesio sunkumų. Emigracija sukuria vaikams nesaugų ryšį, todėl tokie vaikai dažniau pyksta, agresyviai elgiasi su bendraamžiais, suaugusiais (cit. Boyd., Bee, 2011 p. 313).

Tyrimo metodai

Remiantis J. W. Creswell (2003), buvo sudarytas planas, kuriuo nuosekliai vykdomas darbo rengimas. Mokslinės psichologinės, sociologinės literatūros analizė, apžvelgta įvairių autorių teorinė medžiaga bei atlikti tyrimai apie emigracijos veiksnius bei vertinimą emigrantų šeimų charakteristikai. Respondentai apklausti pusiau struktūruotu interviu. Buvo pasirinkta kokybinio turinio analizė, kuri padėjo išsiaiškinti emigrantų šeimos narių socialines problemas bei vaikų požiūrį į emigracijos fenomeną ir patiriamas išgyvenamas emocijas. Kokybinio tyrimo pasirinkimo motyvacija tai, jog jis yra lankstus, sistemiškas ir atviras, bei jam nereikalingas didelis tiriamųjų skaičius.

Tyrimo imtis

Apklausa atlikta 2012 metų gruodžio – 2013 metų vasario mėnesiais, apklausoje dalyvavo 19 respondentų (emigrantų šeimos nariai, kurie likę gyventi Lietuvoje – 8 vaikai, kurių amžius buvo 12 – 15 metai, 6 likęs vienas iš tėvų ir 5 vienas iš senelių gyvenantis kartu šeimoje. Taikyta tikslinė kriterinė atranka, atrenkant emigrantų šeimos narius, gyvenančius Joniškio bei Šiaulių rajonuose.

Tyrimo etapai:

- Siekiant nustatyti su kokiomis problemomis susiduria vaikai vienam iš tėvų emigravus, buvo analizuojama pedagoginė, sociologinė mokslinė literatūra.
- Remiantis atliktais įvairiais tyrimais, buvo sudaryti interviu klausimai išplėstinės šeimos nariams (vienam iš tėvų, vaikams bei seneliams).

- Tiriamųjų paieška, imties nustatymas. Buvo bendradarbiaujama su seniūnijų socialinėmis darbuotojomis, pasitelkiant pažįstamą pagalbą, ieškant šeimų, kurios atitiktų kriterijus vykdant apklausą.
- Planingi pokalbiai su respondentais.
- Atlikto tyrimo duomenų apdorojimas, analizė ir apibendrinimas, suformuluotos išvados.

Darbo naujumas

Emigracijos reiškinyms nėra nauja tema, pastaruoju metu ypač akcentuojamas, tačiau į tai labiau žvelgiama kaip į socialinę – ekonominę, demografines problemas, o vaikų, likusių gyventi be vieno ar abiejų tėvų, interesai ir poreikiai mažiau aptariami. Todėl situacija, kai vienas iš tėvų emigruoja, dažnai vaikams sukelia neigiamas pasekmes tiek fizinei, tiek emocinei vaiko būsenai. Atliktas tyrimas leidžia pažvelgti, kokią įtaką daro vieno iš tėvų emigracija vaikų santykiams su aplinkiniais, kaip formuojasi vaiko asmenybė, atskleidžiamas vaikų patiriamas išgyvenimas.

Darbo aprobacija

Temos „Psichosocialinės migracijos pasekmės vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje“ darbo rezultatai buvo paskelbti Studentų mokslinių darbų konferencijoje, sekcijoje „Žmogus globalizacijos situacijose“, įvykusioje Šiauliuose, 2013 m. gegužės 9 d. Pranešimus taip pat skaitė: Vaida Pudinskaitė „Mokytojo patirtis ir gebėjimai dirbti multikultūrinėje klasėje“; Greta Marijauskaitė „Vyresniųjų paauglių požiūris į socialinės reklamos kaip į sociokultūrinio reiškinio poveikį asmenybės elgesiui“; Ričardas Pranckevičius „Krepšinio klubo „Šiauliai“ varžybinės veiklos atspindžiai regioniniame dienraštyje „Šiaulių naujienos“ sporto vertybių kontekstas“; Karina Peikštenytė „Vyresniųjų paauglių požiūris į kultūrinę įvairovę kaip į tolerancijos raiškos prielaidą“.

Darbo struktūra

Magistro darbą sudaro šios pagrindinės dalys: įvadas, darbo teorinis pagrindimas – literatūros šaltinių analizė susidedanti iš 3 skyrių ir 7 poskyrių, teorinę bei praktinę dalį apibendrinančios išvados, literatūros sąrašas ir 6 priedai. Literatūros šaltinių analizė pateikiama I – II skyriuose, tyrimo duomenys ir jų analizė pateikiama III skyriuje. Teorinėje dalyje išanalizuoti 64 su tema susiję literatūros šaltiniai. Darbe pateikiama 64 lentelės ir 2 paveikslai. Darbo apimtis 68 puslapiai.

1. DABARTINĖS ŠEIMOS YPATUMAI

1.1. Šeimos pokyčių tendencijos Lietuvoje

Šeima yra pirmoji socialinė struktūra, perteikianti tam tikrą elgesio modelių (Juodraitis, 2004). Jos narius sieja doroviniai, meilės ir bičiulystės, abipusios pagarbos ir palankumo, tarpusavio supratimo ryšiai. Kiekvienas žmogus gyvenime labai glaudžiai susijęs su šeima (Žemaitis, 2005). Šeima parengia vaiką visuomenei, taigi jai tenka didžiausia atsakomybė už vaiko socializaciją (Berns, 2009). Šiuolaikinėje visuomenėje šeimos struktūra bei ideologija yra įtakojama įvairių socialinių faktorių. Artimiausioje aplinkoje vyrauja šeimų įvairovė: su vaikais ir be vaikų, su vyresnės kartos atstovais ir be jų, teisiškai įregistruotos ir neįteisintos ir t.t. Šeimų įvairovė gana didelė. L. Rupšienės (2001) teigimu, skirtingos šeimų sampratos pateikia šeimos kaip institucijos daugialypiškumą bei skirtingus šeimos apibrėžimus. Pasak I. Juozeliūnienės (2003), kiekvienam iš mūsų būdinga individuali šeimos samprata, kuri gali labai skirtis nuo kitų žmonių suvokimo.

Vykstant Lietuvos visuomenės pastarųjų metų transformacijai, šeima patiria ryškių pokyčių. Pokyčiai akivaizdūs visose gyvenimo srityse. Pasak R. M. Berns (2009), pereinamieji laikotarpiai šeimoje veikia jos struktūrą ir funkcijas. Kaip nurodo V. Stankūnienė., A. Jonkarytė ir kt., (2003), keičiasi šeimos ekonominio funkcionavimo pagrindai, veiklos ir saviraiškos galimybės, vidiniai saitai tarp šeimos narių, vertybinės orientacijos ir gyvenimo prioritetai, nuostatos bei elgsena. Dabartinės šeimos yra praradusios daugelį savo funkcijų. Viena svarbiausių šeimų funkcija buvo etoso. Šiai funkcijai būdingas žmonių sąslumas, prisirišimas prie gimtinės, pasireiškiantis gyvu santykiu su sava tauta, meile gimtajam kraštui, didžia pagarba savo tėvų ir senelių kartai (Žemaitis, 2005). Pastarąjį dešimtmetį susiformavęs naujas reiškinys – ne visos šeimos emigracija, lėmė tėvų išsiskyrimo su vaikais formos atsiradimą (Lazdauskas, 2012). Sparčios visuomeninės permainos lėmė tai, jog emigracijos paliesti žmonės praranda „gyvą“ santykį su savo tauta, todėl susiduriame su mums, visuomenei, nauju dėl emigracijos procesų atsirandančiu šeimos tipu – transnacionaline šeima. Pasak P. Kivisto (2001), vis dažniau galima aptikti transnacionalizmo ir transnacionalinio migranto sąvokas (cit. Maslauskaitė, 2007; Stankūnienė, 2007). Tai šeima, kurios nariai gyvena skirtingose nacionalinėse valstybėse, emigrantas per įvairias kasdienes praktikas ir

socialinius tinklus išlaiko ryšius su kilmės šalimi, nors kartu yra veikiamas ir tikslo šalies socialinio, kultūrinio, politinio, ekonominio konteksto.

Emigravus vienam ar keliems šeimos nariams, keičiasi nusistovėjęs šeimos gyvenimas: kinta šeimos narių atliekamos funkcijos, suardoma šeimos struktūra, perorganizuojami šeimoje atliekami vaidmenys, keičiasi tarpusavio santykiai, šeimos mikroklimatas. Išvardyti šeimos pokyčiai turi ilgalaikes pasekmes ne tik šeimos nariams, bet ir visuomenei – asmens socializacijai, šeimos instituto stabilumui, gimstamumui, kartų solidarumui ir kt. (Maslauskaitė; Stankūnienė, 2007). Tikslinga paanalizuoti šeimos krizes, jų tarpusavio santykių kaitą ir šeimos santykių įtaką vaiko socializacijai.

J. V. Uzdila (2001) teigia, jog Lietuvos gyventojai tarp įvairių veiklos rūšių skiria pirmenybę šeimai. Pasak V. Žemaičio, (2005), ji žmogų palaiko, gaivina, sušildo, įkvėpia, sukuria intymią palankumo, abipusio supratimo ir pasitikėjimo, atsidavimo ir geros savijautos atmosferą, teikia žmogui visavertiškumo pajautą. Autorius nurodo, kad šeimoje žmogus atkuria savo fizines ir dvasines jėgas, sukaupia energiją, be kurios jis negalėtų produktyviai dirbti ir gyventi. Tačiau pastaruoju metu žmonės ieškodami geresnio gyvenimo emigrudami, rizikuoja savo šeimos likimu. Pasak K. Miškinio (2006), gana sudėtingą laikotarpį išgyvena šių dienų šeima. Pastaruoju metu kai kurie nauji socialiniai reiškiniai Lietuvoje neigiamai veikia jaunos žmonės, šeimos ugdomąją veiklą. Lietuvos žmonės vis labiau orientuojasi ne į dorovines, bet į materialiąsias vertybes, visuomenėje plinta nepagarba darbui, kūrybai, pagyvenusiems žmonėms, šeimai, daugelį amžių puoselėtoms vertybėms. Peterson ir Green (2009) (cit. Kaniušonytė, 2012), skiria penkis pagrindinius vaidmenis, susijusius su tam tikromis atsakomybėmis ir funkcijomis šeimoje:

1. Aprūpinimas resursais – tai pinigų uždirbimas, skirtas aprūpinti šeimai, reikalingų šeimos buičiai daiktų pirkimas.
2. Parama ir palaikymas.
3. Gyvenimo įgūdžių ugdymas.
4. Sprendimų priėmimas ir kontrolė.
5. Intymių poreikių patenkinimas.

Autoriai nurodo, kad šeimos funkcionavimo svarba priklauso nuo kelių svarbių aspektų:

1. Reikia aiškiai apibrėžti, kurie šeimos nariai kokius vaidmenis atlieka ir ko iš tų vaidmenų tikimasi, visa tai reikia aptarti visiems kartu.
2. Taip pat svarbu numatyti tai, kurie šeimos nariai galėtų perimti tam tikrus vaidmenis, jei įprastai tos vaidmenis atliekantys šeimos nariai nebegalėtų to daryti.
3. Vaidmenis pasiskirstyti taip, kad nė vienas šeimos narys nejaustų pernelyg didelio krūvio.

4. Tam tikrus vaidmenis šeimoje turėtų prisiimti ne tik suaugusieji, bet ir vaikai, priklausomai nuo jų amžiaus (atlikti namų ruošos darbus), (Kaniušonytė, 2012).

Pasak A. Juodraičio (2004), šeima atlieka žymiai daugiau funkcijų, ne tik dažniausiai minimus kontrolės, priežiūros ar modelių (elgesio, socialinės sąveikos, lyčių vaidmens ir pan.). Verta pažymėti tai, kad šeimos daugialypiškumas priklauso nuo jos sandaros, nuo asmenų, kurie sudaro šeimą. Šeimos forma nustatoma pagal tai, kokiais ryšiais susiję asmenys gyvena joje (Rupšienė, 2001). Literatūroje dažniausiai minimos dvi šeimos formos: branduolinė (dar vadinama „nuklearinė“) ir išplėstinė. J. Jenkins (1997) apibrėžimu, branduolinę šeimą sudaro kartu gyvenantys ir drauge tvarkantys ūkį tėvas, motina ir jų vaikai, jokie kiti giminystės ryšiais susiję asmenys negyvena kartu. Emigracijai palietus šeimą, dažniausiai vyrauja išplėstinės šeimos, tai šeima, kurioje gyvena daugiau nei dviejų kartų giminaičiai (seneliai, tėvai ir anūkai) (Matulionis, 2001). Kaip nurodo L. Rupšienė (2001), išplėstinė šeima, kai drauge gyvena ir kartu tvarko ūkį viena ar kelios branduolinės šeimos. Pasak A. Giddens (2001), tokia šeima gali apimti senelius, brolius su žmonomis, seseris su vyrais, tetas ir dėdes, dukterėčias ir sūnėnus, kurie drauge gyvena ir tvarko savo ūkį. Gyvendami išplėstinėje šeimoje, anūkai patiria senelių dvasinę šilumą, ugdomą išmintį, patirtį, tačiau ne visada pavyksta išlaikyti gerus santykius vyresniajai ir jaunesniajai kartai. Senelių per didelis rūpestis ir globa anūkams nepatinka, todėl dažnai pasitaiko konfliktingos situacijos. Be to, anot K. Miškinio (2003), seneliai pradeda konkuruoti su tėvais dėl vaikų meilės ir palankumo, nustatydami savo taisykles, leidžia anūkams tai, ko tėvai paprastai neleisdžia. Tokiu būdu seneliai tampa geresniais už tėvus ir gauna anūkų palankumą. Tokių santykių permainos atveda prie tėvų ir senelių konflikto. Autorius pažymi, kad ribos tarp šeimos ir senelių turi būti aiškios, be jokių suvaržymų ar laisvės. Visai neįsileisdama senelių į savo gyvenimą, jauna šeima daug praranda ir atima iš savo vaikų, nes seneliai turi sukaukę didelę patirtį bei turi daugiau laiko ir kantrybės, kartais jie tampa geresniais seneliais nei buvo tėvai savo vaikams (Miškinis, 2003).

Šiuolaikinei šeimai tenka įvairūs išbandymai. Vis populiarėjant emigracijai, šeima vargiai pateisina savo paskirtį, nes joje nebėra vienijančio ryšio. R. M. Berns (2009) pažymi, kad šeima atlieka konkrečias funkcijas, reikalingas visuomenei išgyventi ir į šeimos gyvenimą galima žvelgti kaip į vientisumą, kurio viename krašte yra tai, kas „sveika“ arba funkcionalu, o kitame – tai, kas „nesveika“ arba nefunkcionalu. Autorės teigimu, šeima nebūna visą laiką „sveika“. Ekonomika, sveikata, socialiniai stresai gali apriboti kai kurias ar visas šeimos funkcijas. Lyginant šeimą anksčiau ir dabar, išvelgiama pasikeitimų prioritetuose, sampratoje, struktūroje, kurias koregavo greitas ir spartus gyvenimo tempas. R. Žibaičio (1995) teigimu, ypač ryškus skirtumas jaučiamas emocinėse – psichologinėse funkcijose: vaikai tėvams buvo kaip vergai, iš šeimos buvo reikalaujama kuo griežčiau elgtis su vaikais. Jaunoji karta buvo mokoma namuose vyresniosios

kartos, perduodamos etninės kultūros vertybės (Miškinis, 2006). Šiandien padėtis iš esmės pasikeitusi. Pasak R. Žukauskienės (2007), šeimos narių santykiai pasidarė epizodiški, ne tokie glaudūs kaip buvo anksčiau. Pasak G. Skučienės., A. Steponėnienės (2007), šeima tampa problema visuomenėje. Vis daugiau šeimų yra devaluojamos dėl santuokų iširimo, tendencijos kurti nesantuokines šeimas, emigracijos įtakos pakitęs šeimos modelis. K. Meilius (2003) pažymi, kad tradicinės šeimos modelis kinta dėl šiuolaikinės visuomenės sparčių vystymosi tempų ir įvairių žmonių mobilumo priežasčių, todėl šiuolaikinių šeimų išskirtinumas savo forma bei turiniu neprilygsta tradicinei, kuri buvo pati svarbiausia ir puoselėjama.

Šeimos politikos koncepcijoje (2008) teigiama, kad šeima turi išskirtinę vertę. Joje vaikui suteikta galimybė turėti tėvus kaip autoritetą, iš jų mokytis, lygiuotis kaip į vyro ir moters tarpusavio santykių pavyzdį. Vaikui gyvenant su abiem tėvais, atskleidžiama ir įtvirtinama asmens tapatybė, tačiau emigravus vienam iš tėvų, vaikas praranda galimybę suprasti vyro ir moters vaidmenis šeimoje, lyčių skirtumus, nes jis pasireiškia ir pirmiausia ugdomas šeimoje. Šeimos politikos koncepcijoje akcentuojama (2008), jog šeimoje svarbus ne tik gyvenimo sričių ir darbų dalijimasis į vyriškus ir moteriškus, bet ir vyro ir moters lygiavertis bendradarbiavimas visų rūšių veikloje, abu yra atsakingi už šeimos gyvenimą ir vaikų auklėjimą, tačiau emigrantų šeimos šios koncepcijos neatitinka.

Socialinis ir ekonominis nestabilumas, atsirandančios naujos galimybės bei iššūkiai išryškino šeimos kaip institucijos krizę. Emigravus vienam iš tėvų, keičiasi ne tik šeimos modelis, struktūra, bet ir tarpusavio santykiai. Anksčiau šeimoje buvo ugdomos vertybės, pagarba vyresniems, patirties perdavimas, sąžiningumas, tradicijų puoselėjimas, tačiau dabar tradicinis šeimos modelis nyksta. Atsirandantys išplėstinės šeimos modeliai šeimos narius nesuvienija, o priešingai – jaučiamas stresas šeimoje. Dabartinių šeimų gyvenimas nukreiptas į ateitį, materijos kaupimą, geresnį gyvenimą, užmirštant šeimos vertybes, tradicijas, protėvių puoselėtas pažiūras. Toks jaunosios kartos požiūris skatina konfliktus tarp kartų.

1.2. Tėvų migracija ir jos poveikis vaikams

Kiekvienas vaikas turi teisę pažinti savo tėvus, bendrauti su jais, būti auklėjamas ir aprūpinamas (Sipavičienė, 2006., Šalaševičiūtė, 2006). Tai užtikrina Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečiosios knygos straipsniai. Vienas iš jų teigia, kad vaikas „turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams“ (LR Civilinio Kodekso trečios knygos 161 straipsnis 3 dalis).

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 6 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad „tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti tinkamas sąlygas vaikui gyventi ir augti šeimoje, rūpintis juo“ (LR Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 1996). Vaikas turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais ir kitais giminaičiais, tačiau vykstantys socialiniai, ekonominiai procesai (nedarbas, žemas darbo užmokestis ir kt.), atskleidžia tendencijas, kad vaikai yra paliekami senelių, kitų artimųjų ar draugų globai bei susiduria su Vaikų teisių konvencijos pažeidimais:

1. Vaikas gali patirti diskriminaciją (gali būti vadinamas „našlaičiu“, „paliktuoju“, ir kt. (2 straipsnis).
2. Gali būti pažeista teisė fiziškai, emociškai, psichologiškai, socialiai, kognityviai ir kūrybiškai gyventi bei vystytis, t. y. nėra paskirto globėjo ir vaikas paliktas likimo valiai – nėra žmogaus, kuris rūpintųsi ir prižiūrėtų (6 straipsnis).
3. Gali būti pažeisti teisėti vaiko interesai (jei nėra asmens, kuris skirtų dėmesio vaiko interesams (3 straipsnis).
4. Gali būti pažeista teisė į deramą tėvų ir šeimos elgesį (5 straipsnis).
5. Gali būti pažeista teisė gyventi kartu su tėvais (9 straipsnis).
6. Gali būti pažeista teisė reikšti savo nuomonę (vaikas neišklausomas ir į jo nuomonę neatsižvelgiama (12 straipsnis).
7. Gali būti pažeista teisė, būti auginamam tėvų (18 straipsnis).
8. Gali būti pažeista teisė būti apsaugotam nuo visų formų smurto (19 straipsnis).
9. Gali būti pažeista teisė į geriausią sveikatos apsaugą, medicininę priežiūrą bei informaciją, kuri padėtų išlikti sveikam (24 straipsnis).
10. Gali būti pažeista teisė į geras gyvenimo sąlygas (27 straipsnis).
11. Gali būti pažeista teisė būti žiauriai ir skaudžiai baudžiamam (37 straipsnis) (Butvilas, Butvilienė, Kuginytė – Arlauskienė, 2011).

Emigracijos procesas prasideda jau tada, kai pradedama svarstyti apie emigraciją (Lazdauskas, 2012). Šis reiškinys yra sutapatinamas su „protų nutekėjimu“ (Sipavičienė, 2008) arba prilyginama demografinėi krizei (Stankūnienė, 2003), tačiau labiausiai kenčia ir išvelgiama neigiamų aspektų bei padarinių šeimai (Maslauskaitė, Stankūnienė 2007) ir vaikams (Malinauskas, 2007), (cit. Malinauskas, Mozerytė, 2011). Šeimoje svarbu jausminis ir emocinis vaikų bei tėvų tarpusavio prierašumas, bendravimo turtingumas, natūralumas ir ryšių įvairumas. Vaiko asmenybės vystymasis labai priklauso nuo tėvų, nes jie sudaro pačią reikšmingiausią aplinkos dalį (Pikūnas, Palujanskienė, 2001). Pasak A. Maslauskaitės., V. Stankūnienės (2007), tėvo ar tėvų nedalyvavimas vaiko kasdienybėje sukuria emocinę distanciją tarp vaiko ir tėvų. Internetas, telefono ryšys, žinutės negali atstoti natūralaus bendravimo. Kaip nurodo G. Charpman., R. Campbell (2001), kiekvienas

vaikas turi savo svarbią meilės kalbą su tėvais. Nesant tėvams ar vienam iš tėvų, vaikai praranda šią kalbą. Kartkartėmis į namus grįžtantis tėvas ar motina vaikui gali tapti „svetimu“ jo kasdienio pasaulio žmogumi. Patirdami bendravimo su tėvais trūkumą, vaikai gali susikurti nepalankų šeimos santykių vaizdą. Jie gali pamanyti, kad šeimoje svarbiausia pinigai ir kad jais turi būti matuojami tarpusavio santykiai.

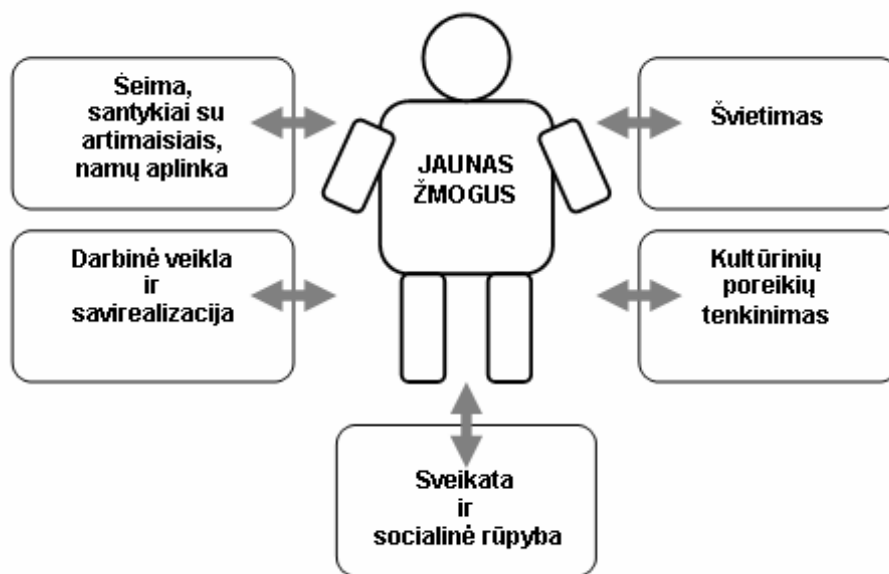
Pasak N. Čiukšienės (2012) emigrantų vaikus galima suskirstyti į tris grupes: vieni tėvai išvažiuoja į užsienį ir su savimi išsiveža vaikus, šie trumpesnę ar ilgesnę laiką mokosi užsienio šalyje, kiti tėvai išsiveždami atžalas į užsienį Lietuvos mokykloje paprašo savo vaikams savarankiško mokymo programos ir patys juos moko, o trečioji daugiausia dėmesio reikalaujanti grupė – kai tėvai išvažiuoja dirbti į užsienį, o vaikus palieka Lietuvoje. Dažniausiai sprendimą emigruoti tėvai priima skubiai, taip sukeldami stresą vaikams (Lazdauskas, 2012). Todėl pasak autoriaus, sukeliama streso mažinimui svarbūs apsaugantieji veiksniai, kurie galėtų būti tinkamas vaikų informavimas apie būsimus pokyčius, kai skiriama pakankamai laiko vaikams paaiškinti apie galimus emigracijos pranašumus ir trūkumus, tolesnes tarpusavio bendravimo gaires. Pasak G. Kaniušonytės (2011), bet kuri permaina, susijusi su migracija, tiek vieno ar abiejų tėvų išvykimas, tiek išvykimas kartu su tėvais, tiek šeimos susijungimas, turi įtakos vaikų emociniams išgyvenimams, elgesiui, santykiams su tėvais ar globėjais. Netekęs vieno iš tėvų, vaikas patiria lūžį, kuris negrįžtamai nebepataisomas. Kaip nurodo F. James., R. Perry, 2001 (cit. Butvilas, Terepaitė, 2008), emigravus tėvams, vaikams pasireiškia psichinės sveikatos problemos, depresija, vienišumo jausmas, žemas savivertės jausmas. Pasak G. Kaniušonytės (2011), jeigu yra išvykęs vienas iš tėvų, vaikai gali jausti baimę ir stresą dėl kito iš tėvų išvykimo, todėl slėpdami savo stresą ir baimę, vaikai gali elgtis kaip suaugę, tapti meilesni, paslaugesni. Vaikai nemokantys reikšti jausmų sukauptą agresiją laiko savyje, tačiau laikui bėgant ji stiprėja ir po kelerių metų pasekmės gali būti didesnės, tokios kaip nusikaltimai, depresijos, savižudybės (Makaraitytė, 2010).

Tėvų emigracija veikia vaikų psichiką ir elgesį. Pasak M. Dovydaitienės (2001), A. Juodaitytės (2003), A. Giddens (2005), nepatenkinus savo identifikavimo poreikio, sutrinka ir vertybių perimamumas, sudarantis vaiko socializacijos pamatą, (cit. Dapkus., Lisinskienė, Šukys., 2011, p. 3). Anot G. Kaniušonytės (2011), vaikai net ir suvokdami tėvų išvykimo priežastis, jaučiasi apleisti, nuskriausti. Pasak I. Bareikienės (2011), glaudus ir šiltas ryšys su tėvais suteikia vaikui galimybę augti saugiai. Per šį ryšį formuojasi ne tik vaiko ir tėvų santykis, bet vaiko kaip asmens elgesys. Būtent nuo prierašumo ugdymo priklauso vaiko kaip asmenybės tolimesnė psichologinė ir intelektualinė raida, jo sąveika su kitais žmonėmis. Prierašumo stilius susiformuoja per pirmus gyvenimo metus ir jei sąlygos nesikeičia, jis išlieka toks pat. Tėvai padeda vaikui išlaikyti pozityvų požiūrį, jausmą, susiduriant su įvairiais šio gyvenimo iššūkiais, tačiau emigravusių tėvų vaikai šios

galimybės neturi. Prieraišumas yra svarbus kiekvienam vaikui, tačiau šiuolaikiniame gyvenime didelio dėmesio sulaukianti emigracija pažeidžia šį ryšį (Bareikienė, 2011).

Kaip nurodo T. Butvilas (2005), patirta netektis (šiuo atveju emigracija), veikia vaiko emocinę, pažintinę bei elgesio sritis, kurios vėliau gali turėti įtakos emocijų ir elgesio sutrikimams bei vertybių perėmimui. Kaip nurodo V. Leonavičius (1998), išgyvendami atsiskyrimo nerimą, kai kurie vaikai nebelanko mokyklos, jaučiama baimė savarankiškumui. Dažniausiai tokie išgyvenimai pereina į depresiją, nuoskaudą, todėl svarbu, kad vaikui būtų sudarytos tinkamos sąlygos namuose, likę šeimos nariai sukurtų tinkamą atmosferą užtikrinančią lengvesnius vaiko išgyvenimus.

Tėvai jausdami nuoskaudą ir gėdą savo vaikams, savo meilę stengiasi parodyti brangiomis dovanomis, finansine parama, tačiau matydami tėvų uždirbtus pinigus, vaikai pradeda reikalauti didesnių užgaidų, norų, neįvertindami, nesuprasdami, kaip sunkiai tie pinigai buvo uždirbti, praranda supratimą apie pinigų vertę. Remiantis aukščiau išvardintų autorių tyrimais ir šaltiniais, galima teigti, kad be lavinimo, tinkamų gyvenimo sąlygų, vaikams svarbiausia yra nuolatinė tėvų globa, darnūs santykiai su artimaisiais, tradicijų tęstinumas, visavertė šeima ir kt. (1 pav).

1 pav. **Jauno žmogaus gerovę, ugdymą ir perspektyvas lemiantys veiksniai**
(Paimta iš „Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darnaus kaimo vystimosi kontekste“, R. Dapkus., A. Lisinskienė., S. Šukys, 2011)

Apibendrinus galima teigti, jog vieno iš tėvų emigraciją vaikai išgyvena panašiai kaip jų skyrybas. Emigracija yra didelis smūgis vaikams, kai kurie pradeda gyventi savo pasaulyje ir nebepriimti pagalbos iš aplinkos. Svarbiausia, kad jiems trūksta tėvo ir motinos šilumos. Vaiko vystimosi, brendimo, emocinių, dvasinių galių plėtotei labai svarbus tėvų pavyzdys. Esant tėčio ir mamos modeliui šeimoje, vaikas jaučia saugią aplinką, tačiau emigracijos sukelti padariniai

pažeidžia šeimos modelį, o labiausiai vaikus. Išvykus tėvams, vaikas praranda prierašumo objektą, kuris vaikui yra labai svarbus, nuolat lydintas nerimo ir baimės jausmo, kad nėra šalia mamos ar tėčio. Visa tai gali neigiamai paveikti vaiko raidą bei turėti psichologinių padarinių ateityje.

1.2.1. Socialinės, psichologinės ir pedagoginės migracijos pasekmės vaikams

Šeimoje vaiko asmenybė formuojasi nuo pat gimimo iki brandos. Šeima yra pirminis vaiko socializaciją lemiantis veiksnys, nuo kurio priklauso tolimesnė vaiko savybių kaita (Elliot, 2009). Vaiko asmenybės vystymasis labai priklauso nuo tėvų, nes jie ne tik perduoda paveldėjimo galimybes, bet ir sudaro pačią reikšmingiausią asmenybės vystimosi aplinkos dalį (Palujanskienė, 2001). Šeima suteikia vaikui pirmąsias socialinių sąveikų patirtis, kurios gali būti asmeninės, ugdančios, ilgalaikės. R. Berns (2009) teigimu, tėvų perduota patirtis suteikia vaikui emocinio saugumo jausmą. Tačiau emigracijai palietus šeimą, ji yra išbalansuojama, keičiasi šeimos narių tarpusavio sąveika, šeimos atmosfera.

Svarbus procesas žmogaus gyvenime yra socializacija – viena iš šeimos funkcijų, kai šeima padeda joje augančiam vaikui perimti visuomenės patyrimą, vaikas išmoksta atlikti įvairius socialinius vaidmenis, suvokia socialinio gyvenimo dėsningumus ir įgyja gebėjimą savarankiškai bei efektyviai funkcionuoti visuomenėje (Rupšienė, 2001). Emigracijai palietus šeimą, sudėtingas tampa vaikystės socializacijos etapas 13 – 19 metai. Šiame amžiuje vaikams atsiranda vertybių, požiūrių, kuriuos jiems pateikia artimiausia aplinka – tėvai, seneliai, mokytojai (Leliūgienė, 2002). Verta pažymėti tai, jog nuo sėkmingo požiūrio, vertybių, patirties perdavimo, priklausys vaikų ateitis, gebėjimas realizuoti save, nes vaikų elgesys priklauso nuo to, kokį elgesio modelį jie mato šeimoje. Todėl dėl emigracijos atskirti šeimos nariai patiria kartų konfliktus, visuomenės skilimą, vertybių praradimą (Leliūgienė, 2002).

Dabartinės šeimos apibūdinimas skiriasi nuo ankstesnių: vis daugiau tėvų skiria nepakankamą dėmesį savo vaikams, nesugeba vaiko ugdyti nerasdami tam laiko, vaikai auga be tėvo arba nepilnose šeimose, dažniausia to priežastis – darbas užsienyje (Leliūgienė, 2002). Tai didelė problema silpnėjantiems tėvų ir vaikų santykiams bei autoriteto mažėjimas. Emigravus vienam iš tėvų, vaikas praranda supratimą apie tėvų funkcijas. Pasak autorės, tėvo funkcijos, kuri buvo vyriškumo, vyriško socialinio elgesio pavyzdys, labai svarbi auklėjant berniukus, neliko. Mergaitėms tėvas padeda pajusti motinos – moters svarbą ir vaidmenį šeimoje, skirtą vyrui – tėvui (Leliūgienė, 2002). Nesant šeimoje tėvo kaip autoriteto, vaikas formuojasi tam tikrą supratimą iš

kitų suaugusiųjų artimoje aplinkoje, tačiau emigrantų šeimoje dažniausiai tai būna mama, kuri turi atstoti abu tėvus. Pasak J. Litvinienės (2002), tėvo emigracija vaikui sukelia didelę psichologinę dramą, nes tėvas laikomas autoritetas teikiantis šeimai pusiausvyrą. Netekimas gali paveikti vaiko psichiką bei sukelti egzistencijos baime, kuri neretai lydi visą gyvenimą. Pasak T. Butvilo., J. Terepaitės (2008), patirta netektis turi neigiamos įtakos ir statusui klasėje: žemesnį statusą užima vaikai, kurie patyrė daugiau netekčių negu jos visai nepatyrusių. Autoriai pabrėžia, kad tėvų emigracija daro didelį poveikį vaikų požiūriui net patiems į save, jie pradeda lyginti save su bendraamžiais dėl draugų skaičiaus, materialinės padėties ir kt. Kaip įvardija autoriai, šie vaikai nepasitiki savo jėgomis būdami tarp kitų žmonių, mažiau patenkinti savo išvaizda.

T. Butvilo., J. Terepaitės (2008) atlikti tyrimai rodo, jog laikinai be tėvų gyvenančių vaikų psichinė savijauta nėra stabili, juos lydi tokie neigiami išgyvenimai, kaip liūdesys, nerimas, nepasitikėjimas, uždarumas, melavimas, skausmas nuolat skiriantis su tėvais, ir pan. Emigravus vienam iš tėvų, keičiasi vaikų jausmai, kai kurie vaikai liūdi, artėja prie netekties išgyvenimų (Polukordienė, 2005). Minėti autoriai nurodo, jog tada vaikams ypač būdingas uždarumas, perdėtas rūpinimasis savimi, padidėjęs agresyvumas, emocinis stabilumas bei neadekvatus savęs vertinimas. V. Glebuviene., S. Čiumakovos (2005) atlikti tyrimai rodo, kad tokių vaikų kompetencijų įgijimas yra komplikotas, jų lygis žemesnis nei vaikų, augančių pilnose šeimose. Svarbu išskirti tai, kad tėvams išvykus, keičiasi vaiką prižiūrintys asmenys, tačiau santykiai su jais dažnai klostosi prieštaringai, dėl negebėjimo tenkinti pagrindinių vaiko poreikių. Ieškodami tinkamos aplinkos ir paguodos, vaikai didžiąją laiko dalį praleidžia su bendraamžiais, todėl dažniau patenka į rizikos grupes.

Kaip teigia J. James., R. Friedman., L. Matthews (2007) (cit. Butvilas, Terepaitė, 2008), šiandien būtina didesnę dėmesį skirti vaikų, kurių tėvai yra emigravę, emocinio ugdymo klausimams, nes taip galima užkirsti kelią depresijos pasireiškimui tolesniame jų gyvenime. Emigracija paveikia šeimos narių ryšius, kurie silpnėja, išvykusysis tampa nebe jos nariu, o svečiu. Tai labai veikia vaikus, jų tarpusavio bendravimui grįžus vienam iš tėvų. Kalbant apie vaikų jausmus, verta pažymėti ir tai, kad vaikai dažniau nei suaugusieji jaučiasi vieniši. Emigrantų vaikų vienišumas apibrėžiamas dvejopai: 1) vienišumui suteikiama „laukimo“ reikšmė (elgesio charakteristika); 2) jautrumo arba agresyvumo reikšmė (emocinės būklės charakteristika). Vaikai pastoviai gyvena laukimo režimu, laukia tėvų skambučio, tėvų parvykimo, dovanų ar galutinio grįžimo (Juozeliūnienė, Kanapienienė, Kazlauskaitė, 2008). Tėvų emigraciją patyrę vaikai jaučiasi vieniši dėl tėvų išvykimo, bendravimo trūkumo. Vienatvė tampa sunkesnė, nes vaikų asmenybės būna nesusiformavusios, todėl jiems sunkiau būna adaptuotis visuomenėje.

Pasak V. Mažeikienės (2007), yra skiriami 5 etapai vaiko išgyvenimų po išsiskyrimo su tėvais:

1. *Neigimo fazė* (vaikas neigia mintis apie įvykį, jam sunkiau racionaliai priimti išsiskyrimą su tėvais. Dominuoja mintys: „nieko ypatingo neatsitiko“, „viskas gerai“ „o gal greitai grįš“. Vaiko globėjai ir pedagogai turi kalbinti ir bendrauti su vaiku tiek, kiek jis pats nori, sutikti su vaikų nuomonėmis, gerbti vaiko požiūrį į tėvų išvykimą).

2. *Pykčio fazė* (vaikas dažnai pyksta, būna nepatenkintas). Dažnai kyla klausimai: kuo aš nusikaltau, kad taip atsitiko su manimi, kodėl man taip atsitiko, gal manęs nemyli? Vaikas pradeda kaltinti save, kitus, baimintis dėl ateities. Šiame etape pradedamas suvokti situacijos rimtumas, sudėtingumas, atsiranda daug pykčio, kuris be priežasties gali būti nukreiptas į save ar į kitus. Pedagogai bei globėjai tokioje situacijoje turi daug kalbėtis su vaiku, skatinti vaiką išsipasakoti kas jį slegia, atsiverti. Svarbu, kad vaikas elgtųsi natūraliai, padėti išsakyti savo įniršį, apmaudą ir kitus panašius jausmus – tai vaikui padėtų neužsifikuoti savo skausme. Iš klausant vaiko nereikia to atviro jo pykčio priimti kaip asmeninio užsipuolimo ar priešiško, tiesiog taip jis pats gydysis bei tvarkysis su skaudžiu patyrimu.

3. *Depresijos fazė* (šioje fazėje vyksta dar gilesnis išsiskyrimo su tėvais įsisaūmoninimas. Atsiranda liūdesys, ateities baimė, apima depresinės nuotaikos. Kai kurie vaikai pradeda vengti bendrauti su bendraamžiais, siekia daugiau laiko praleisti vienas, jaučia nepasitikėjimą savimi, kitais, atsiranda beprasmiškumo pojūtis. Šioje situacijoje didėja savižudybės, savęs žalojimo bei asocialaus elgesio rizika. Globėjams patariama leisti vaikams atvirai reikšti liūdesį, verkėti, kad nėra šalia artimųjų žmonių. Jokių būdu nereikia vaikams užkirsti kelią liūdesiui).

4. *Susitaikymo etapas* (vaikai pripranta prie esamos situacijos ir priima ją tokią, kokia ji yra).

5. *Nauja orientacija* (šioje fazėje vaikas vėl pradeda pasitikėti savimi ir kitais, atsiranda bendraamžių poreikis.)

Vaikui labai svarbu įveikti visus išvardintus etapus, tada jis galės toliau sėkmingai bendrauti, mokintis, ieškoti prasmės gyvenime (Mažeikienė, 2007).

Pastaruoju metu didelio dėmesio sulaukia emigravusių tėvų vaikų ugdymas, nes pastebimas atsainus požiūris į mokymąsi. Emigravus tėvams, vaikams trūksta dėmesio, jie yra užsidarę, išsiblaškę. Išvykus vienam iš tėvų, vaikai elgiasi problemiška nusiuteikę, paaiškindami, kad tokiais savo poelgiais nori atkeršyti tėvams, jog neturi galimybių augti šeimoje (Kumpikevičiūtė, 2006). Dažniausiai nenorą mokytis išprovokuoja silpna mokymosi kontrolė, likus vienam iš tėvų, dėl laiko stokos, yra sudėtinga prižiūrėti vaikus (Rupšienė, 2000). Ugdymo institucijose tokiems vaikams problemas padeda spręsti socialiniai pedagogai. Švietimo įstatymas numato socialinę pedagoginę pagalbą padedant vaikui įgyvendinti jo teisę į mokslą, užtikrinti jo

saugumą mokykloje: šalinti priežastis dėl ko vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti (21 str.) (LR švietimo įstatymas, 2003). Pasak L. Rupšienės (2002), skiriamos trys pedagogikos pareigos prieš vaikus:

- Pirmoji pareiga – saugoti vaikus nuo blogų gyvenimo pavyzdžių. Tėvai savo vaikams stengiasi būti panašėjimo ir siekimo pavyzdžiais. Blogiausia yra tai, jog netinkamų poelgių iš tėvų vaikai mokosi taip pat.
- Antroji pareiga – savo vaikų mokymas. Tėvai vaikams padeda sąžiningai bei tinkamai atlikti mokyklos namų užduotis, vadovauja vaiko pasaulėžiūros formavimuisi bei supažindina su profesijomis, kurias vaikai vėliau renkasi. Tai svarbi tėvų pareiga, nes neatlikdami jos, tėvai rodo blogą pavyzdį savo vaikams bei palieka vaiką saviugdai. Svarbiausia yra tai, jog vaikas neturėdamas tvirtų asmenybės pagrindų, sunkiai pasirenka tinkamą gyvenimo kelią, vertybes.
- Trečioji pareiga – tėvų pagalba vaikams mokytis. Vaikams būna labai sunku mokytis, kai tėvai nesirūpina jų ugdymu, nesulaukia iš jų pagalbos, nesudaro tinkamų sąlygų namuose mokytis. Vaikų požiūris į gyvenimo vertybes būna toks pat, koks ir tėvų, jie perima tėvų nuostatą į mokymąsi kaip visai nereikšmingą veiklą (Rupšienė, 2000).

Emigravę tėvai sunkiai gali atlikti savo, kaip tėvų, funkcijas, todėl kenčia ir tinkamas požiūris į mokyklą, tuo pačiu, silpnėja mokymosi kontrolė. Mokykla yra artimiausia socialinė aplinka po šeimos, kurioje vaikas atskleidžia savo gebėjimus, vyksta aktyvus socializacijos procesas, įgauna elgesio, bendravimo su vyresniais, bendraamžiais įgūdžius (Kvietkienė, 2003). Akcentuojant emigrantų vaikus, mokykloje jie turi jaustis tarsi namuose.

Padažnęjus emigracijai, vis daugiau informacijos teikiama visuomenei kaip reikia elgtis su vaikais, kurių tėvai emigravo. L. Cemnalianskienė (2011) pataria tėvams, kaip elgtis, kad išsaugotų šiltus santykius su vaikais:

- Tėvai turėtų sukurti kuo daugiau aiškumo ir saugumo. Susitardami konkretų skambučių ar internetinių pokalbių laiką ir visada laikydamiesi susitarimų, šeimos nariai išsaugo pasitikėjimą vienas kitu. Tai įrodo, kad nors esi toli, vis tiek domiesi ir tebemyli savo vaikus.
- Vaiko globėjai turi stengtis sukurti vaikui šiltą, saugią aplinką, kuri geriausiu atveju kuo mažiau skirtųsi nuo vaikui įprastos. Taip pat svarbu, kad vaikas žinotų savo pareigas ir jas atliktų, nereikia jo gailėtis, nes emigravus tėvams, gyvenimas turi tęstis.
- Išvykus tėvams, nedarant išankstinių sprendimų, reikia stebėti vaiko elgseną, kaip jis jaučiasi, ar pakito elgesys, bendravimo pobūdis, pomėgiai, miegas, sveikatos būklė, mokymosi rezultatai. Nepastebėjus ryškesnių pokyčių nereikia jaudintis, tačiau jeigu išvelgiama elgesio pokyčių, reikia vaiką kalbinti, skirti daugiau dėmesio arba kreiptis pagalbos į pediatrą, psichiatrą, psichologą.

➤ Prieš emigraciją, tėvai turi kalbėtis su savo vaikais, turi pasakyti, kur jie išvyksta, kokiam laikui, kur vaikai gyvens tėvams išvykus, numatyti ir paaiškinti tarpusavio bendravimo priemonės bei nustatyti laiką, taip pat būtina paaiškinti kaip vaikams reikės spręsti įprastus gyvenimiškus reikalus. Svarbiausias dalykas, kurį reikia akcentuoti vaikams, kad, nors tėvai išvyksta, labai myli savo vaikus, jų niekada nepaliks, neužmirš, kad jie vėl bus kartu. Svarbu akcentuoti, jog jokie pasaulio pinigai, kuriuos tėvai uždirbs svečiose šalyse, jiems neatstos jų brangiausio turto, kurį jie palieka tik laikinai (Cemnalianskienė, 2011).

Šeimos nariai yra priversti adaptuotis prie naujų gyvenimo sąlygų, gyventi be vieno emigravusio nario. Šiuo atveju labai svarbus vaikų likimas, nes formuojasi ne tik jo psichikos bruožai ir savybės, kurios nulemia bendrąjį elgsenos pobūdį dabar, bet ir tie socialinės elgsenos bruožai, kurie laikomi investicijomis į vaiko ateitį, (Juodaitytė, 2002). Verta pažymėti tai, jog šeimos nario grįžimas, gali tapti nauju išbandymu, nes šeima privalo persiorganizuoti, iš naujo apibrėžti kiekvieno šeimos nario užduotis, psichologinius vaidmenis šeimoje, kasdienio gyvenimo taisykles. Toks šeimos persiorganizavimas suteikia papildomos psichologinės įtampos (Maslauskaitė, Stankūnienė, 2007). Tai dar vienas išbandymas vaikams po tėvų emigracijos, nes nelengva tinkamai reaguoti į besikeičiančią šeimos padėtį, priimti staigius ir netikėtus pokyčius.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikams likus gyventi be tėvų nukenčia socialinių vaidmenų perėmimas, vertybių išsąmoninimas, mokymosi pasiekimai, išgyvenama daug neigiamų emocijų. Taigi sutrikdomas vaiko socializacijos procesas, sunkiau įgyjama tinkamų socialinių įgūdžių. Vaikams, ypač jaunesniems, labai svarbu yra bendravimas ir šeimos narių palaikymas, tačiau emigracija, kurią daugelis pasirenka kaip vieną iš problemų sprendimo būdų, atneša daugiau problemų. Svarbu yra tai, kad vaikas praranda galimybę stebėti tėvų bendravimą, tarpusavio santykius, perimti šeimos vertybes, tinkamus socialinius vaidmenis, tuo pačiu keičiasi vaikų emocijos, elgesys bei sutrinka santykis su aplinka, iškyla pavojus pasiduoti blogai bendraamžių įtakai. Taip pat laikinas išsiskyrimas su į užsienį dirbti išvykusiais tėvais įtakoja vaiko socializaciją, jo vidinę darną. Todėl Lietuvoje paliktiems vaikams svarbų vaidmenį atlieka mokykla, juos globoti likusieji artimieji. Jei emigravę suaugusieji išvyksta ilgam laikui, ilgai nekontaktuoja ar mažai bendrauja telefonu (ar kitaip palaiko ryšį), vaikų širdyje atsiranda susvetimėjimas. Suaugęs žmogus visada turėtų prisiminti, kad jis turi ir gali išreikšti savo jausmus ir išklaudyti vaiko išgyvenimus, norus net ir per atstumą.

2. DĖL MIGRACIJOS TĖVŲ NETEKUSIŲ VAIKŲ UGDYMO IŠŠŪKIAI

2.1. Išplėstinės šeimos vaidmuo, ugdant į užsienį išvykusią tėvų vaikus

Migracijai palietus šeimą, joje neišvengiamai vyksta tam tikri pokyčiai. Be pakitusios šeimos struktūros, atliekamų vaidmenų, funkcijų, vienos svarbiausios įvardinamos tai, kad keičiasi vaikų nuotaikos bei išgyvenimai. Žmonių emigracija apskritai vertinama neigiamai, labai retai galima atrasti teigiamų aspektų. Emigracijai palietus šeimą, prasideda nuolatinė socialinė, ekonominė, kultūrinė kaita, tuo pačiu keičiasi ir šeimos vertybės, gyvenimo sąlygos, stilius, veiklos prioritetai bei galimybės. G. Skučienės., A. Steponėnienės (2007) teigimu, šeima tampa problema visuomenėje, tačiau V. Uzdila (2001) turi savo nuomonę apie šeimą, jog ji savo prigimties nepraranda. Prigimtis yra išsaugoma su pačiais artimiausiais žmonėmis kuriamas bendras, bet įtemptas gyvenimas.

Šiuolaikinėje visuomenėje vis populiarsnės tampa išplėstinės šeimos formos. Tokią šeimos formą apibūdina kai viename namų ūkyje gyvena sutuoktinių pora su vaikais, seneliai, taip pat gali apimti brolius su žmonomis, seseris su vyrais, tetas ir dėdes, dukterėčias ir sūnėnus (Giddens, 2005). Jų atsiradimo priežastį gali lemti tai, jog susituokus ir gyvenant su tėvais nereikia nieko iš naujo kurti, jaunoji karta jaučia saugumą ir palaikymą, be to, stresai šeimoje (ligos, mirtis, skyrybos) yra lengviau „išgyvenami“. Tokia šeima yra tarsi vienas branduolys su savo tradicijomis, papročiais. Pasak B. H. Lemme (2003), jaunoji karta turi puikią galimybę pasimokyti iš savo senelių, perimti patirtį, į gyvenimą žvelgti kitu kampu. Tačiau ne visada pavyksta išlaikyti gerus santykius šeimoje, nes toks gyvenimo būdo pasirinkimas reikalauja nemažai pakantumo, pagarbos vienas kitam.

Vienam iš tėvų sunku ugdyti bei auklėti vaikus, todėl gyvenant išplėstinėje šeimoje kitų šeimos narių pagalba yra labai naudinga ir reikalinga. Verta pažymėti, kad išplėstinės šeimos vaidmuo daro didelę įtaką vaikų vertybių perėmimui. Vaikas perima jas pirma iš tėvų, vėliau iš draugų, mokytojų, bendradarbių, šeimos nariai vienas iš kitų, vėliau iš aplinkos, todėl labai svarbu šeimos rodomas pavyzdys. Pasak Z. Bajoriūno (2004), tikimybė priimti konkrečią vertybę priklauso nuo: 1) žmogaus amžiaus (lengviausiai formuojasi ir kinta jaunimo vertybių sistema ir pozicija); 2) žmogaus pasitikėjimo tos vertybės nešėju (greičiausiai perimamos šeimos narių, artimų draugų pažiūros); 3) pasitikėjimo savimi (kuo mažesnis pasitikėjimas, tuo labiau asmuo yra priklausomas nuo kitų, tuo dažniau keičia savo poziciją); 4) nuo savų įsitikinimų tvirtumo; 5) naujų vertybių atitikimo senosioms; 6) vertybių priėmimo tvarkos. Anot autoriaus, visos šios vertybės siejasi tarpusavyje, viena papildo kitą. Meilė rutuliojasi iš atsakomybės, atsakomybė iš ištikimybės, todėl svarbu, kad tėvai bei seneliai gyvendami išplėstinėje šeimoje augindami vaikus, tuo pat metu skiepytų jiems vertybes, pabrėždami jų svarbumą ir aktualumą asmeniniame ir visuomeniniame

gyvenime. Visos žmogiškos vertybės turi atsispindėti kiekvienoje šeimoje, bei kiekvienas narys turi tai jausti.

Gyvenant išplėstinėje šeimoje svarbi vertybė yra tarpusavio bendravimas, tačiau ne visada išplėstinėje šeimoje bendravimas būna vertybė, nes gyvenant kelioms kartoms, dažnai pasitaiko nesusikalbėjimo ir nesusipratimo problemų. Kiekvienas narys įsivaizduoja savaip, todėl dažniausiai išplėstinėje šeimoje pasitaikančios problemos yra mėginimas integruoti skirtingų kartų gyvenimo būdą, nustatant kiekvienos kartos atstovų asmenines ribas ir privatumą bei sprendžiant konfliktus užsilikusius iš ankstesnių raidos pakopų (Lemme, 2003).

Šeima yra ta vieta, kur vaikai išmoksta gyvenimo vertybių ir vyksta pagrindinė socializacijos pradžia. Emigravus vienam iš tėvų, vaiko ugdymu užsiima likęs vienas iš tėvų ir seneliai. Po vienu stogu gyvendami vaikai, tėvai, seneliai vieni nuo kitų ne tik pavargsta, bet būna sunku derinti kiekvieno asmens poreikius. Tėvų ir senelių pastangos ugdyti vaikus dažniausiai būna konfliktų pasekmė, kurios priežastys – nei viena karta nenori nusileisti ir vykdyti reikalavimų.

2.2. Senelių vaidmuo paliktų vaikų ugdymo procese

Šiuolaikinėje visuomenėje, esant sunkioms ekonominėms sąlygoms vis daugiau šeimų išvyksta į užsienį dirbti ar ten įsikurti, todėl likęs vienas iš sutuoktinių su vaikais laikinai apsigyvena kartu su seneliais. Pasak H. B. Lemme (2003), kartu gyvenantys seneliai suteikia pagalbą ir užtikrina stabilumo jausmą. Seneliai vis daugiau laiko praleidžia su savo anūkais: padeda jiems mokytis, kartu žaidžia bei drauge užsiima svarbia veikla. Emigravusių tėvų vaikams būdinga tai, jog dažniausiai seneliai, su kuriais vaikai lieka gyventi Lietuvoje, negali atstoti tėvų, o tik iš dalies kompensuoja jų trūkumą. Tačiau, anot G. Malinausko (2011), seneliai, tapę antraisiais tėvais, visada turi laiko, daugiau kantrybės, padedančios atlaidžiau vertinti vaikiškas išdaigas, skiria pakankamai dėmesio reikalaujantiems anūkais. Kaip teigia T. Lazdauskas (2012), apie vienokią šeimos pokyčių kontekstą galima kalbėti, jeigu tėvams išvykus vaikas turi pakeisti gyvenamąją vietą ir persikelti gyventi pas senelius ir apie kitokią – kai jeigu vaiku ir iki emigracijos daugiausia rūpinosi seneliai. G. Malinausko (2011) teigimu, tie vaikai, kurie gyveno išplėstinėje šeimoje prieš tėvų emigraciją, yra laimingesni, ne taip skausmingai priima išsiskyrimą su tėvais. Tam įtakos turi tai, jog jie ir toliau gyvendavo tuose pačiuose namuose, jausdavosi saugūs. Vaikai tėvų ilgisi, tačiau anot senelių, anūakai per šiuolaikines bendravimo priemones bendrauja su tėvais daugiau, nei tuo metu, kai jie dirbo Lietuvoje (Malinauskas, 2011).

Vaikų gyvenamosios aplinkos pasikeitimas bei didelis amžiaus skirtumas tarp senelių ir anūkų iššaukia naujas problemas kurių prieš tai tarsi nebuvo. Vaikai praradę tiesioginę tėvų

priežiūrą ir auklėjimą, nes šias funkcijas perima seneliai, kurie neturi autoriteto vaikų gyvenime, dažnai pradeda elgtis nepaklusniai ir netgi tampa problematiškais. Pasak A. Maslauskaitės, V. Stankūnienės (2007), tėvų išvykimą vaikai suvokia kaip jų palikimą, po kurio jų gyvenime nebebus tėčio ar mamos, todėl šioje situacija labai svarbus senelių perimtas tėvų vaidmuo. Kaip nurodo R. M. Berns (2009), senelių globa taip pat daro įtaką vaikui, ypač jų priklausomybės ir stabilumo jausmams. Gyvendami su seneliais, vaikai jaučia daugiau laisvės, nepriklausomybės, didesnė rizika įsitraukti į nusikalstamas veiklas. Anūkų auklėjimui įtakos turi ir senelių supratimas apie ugdymą, neretai senelių pasirinktas auklėjimo tipas „šeimos dievaitis“, lemia asmenybės struktūros pokyčius (Juodraitis, 2004). Vaikų palikimas su seneliais iškreipia ir vaikų bei tėvų tarpusavio santykius. Pasak K. Miškinio (2003), tiek tėvai, tiek seneliai nori būti geresni vaikams, todėl abi kartos pradeda konkuruoti tarpusavyje dėl vaikų meilės ir palankumo.

Auklėjant vaikus vyresniosios kartos pagalba ir palaikymas yra didelė pagalba, nes tėvai gali sėkmingai dirbti. Neretai anūkų auklėjimas yra rimtas išbandymas, nes keičiasi tarpusavio santykiai su kitais šeimos nariais, dažnai pasitaiko vyresnioji karta patiria nežinomybės, izoliacijos, pykčio, sielvarto, baimės jausmus (Smith., Drew, 2002). Tam įtakos turi skirtingų kartų charakteriai, požiūriai, pomėgiai, nuostatos, vertybių sistemos. Kaip teigia H. B. Lemme (2003), problemos šeimoje gresia mėginant integruoti skirtingų kartų gyvenimo būdą, nustatant kiekvienos kartos atstovų asmenines ribas ar privatumą. A. Maslauskaitės (2005) teigimu, žmonės gali kalbėtis ta pačia gimtąja kalba, vartoti tas pačias sąvokas, tačiau nesupranta vieni kitų. Viso tai priežastis – skirtingos įgytos patirtys, išgyvenimai, kurie suformavo ir skirtingas asmenybes. Pasak autorės, kiekvienas žmogus skirtingai suvokia gyvenimą, kiekvienas vadovaujasi savo įgytomis patirtimis. Kaip nurodo H. B. Lemme (2003), seneliai ne tik skirtingai bendrauja su anūkais, bet ir skiriasi tarpusavyje. Tai priklauso nuo vyresniosios kartos amžiaus, lyties. Ryšiai su anūkais, jiems esant mažiems, dažniausiai būna labai artimi, tačiau paaugliai ryšį su seneliais palaiko demonstruodami savarankiškumą, tokiu būdu kyla bendravimo ir sąveikos problemos (Matulionis, 2001).

Apibendrinant galima teigti, kad auginti vaikus turi visi šeimos nariai. Kiekvienas šeimos narys turi puoselėti tarpusavio santykius, geriausia, kai tai daroma nuo pat mažens. Svarbu yra tai, kad emigracijai palietus šeimą gyvendamos kelios kartos jausčių pagarbą viena kitai. Dialogas tarp kartų turi būti vystomas bendravimo forma, tarpusavio supratimu ir pagarba. Būtent tokiu būdu mokomasi pagarbos, meilės, tolerancijos vienas kitam ir pan. Vaikų tolimesnis gyvenimas ir šeimos supratimas priklauso nuo to, kokį dialogą jis mato tarp mamos ir tėčio bei senelių, kokį dialogą jis įsisąmonins, tokį supratimą įsineš ir į savo būsimą šeimą bei į gyvenimą visuomenėje.

TEORIJS APIBENDRINIMAS

1. Pastaraisiais metais emigracijos tema yra itin aktuali, nes dažnai paliečia šeimą, kurioje vyksta ryškūs pasikeitimai tiek atliekamomis funkcijomis, tiek pačios šeimos kaip sąvokos pakitimu. Emigracijos sukelti padariniai, labiausiai pažeidžia vaikus. Išanalizavus mokslinę literatūrą išaiškėjo vieno iš tėvų emigraciją patyrusių vaikų išgyvenimai: vaikai dažniausiai išgyvena neigiamas emocijas, jiems būdingas agresyvus bei emocinis elgesys, neigiamai paveikiami mokymosi rezultatai, žemas savęs vertinimas. Vaikas nuolatos yra lydimas nerimo ir baimės jausmo, išgyvenama netektis turi įtakos ir tarpusavio santykių praradimui tarp vaikų ir emigravusio vieno iš tėvų. Visa tai gali neigiamai paveikti vaiko raidą bei turėti psichologinių padarinių ateityje.
2. Vaikams likus gyventi be vieno iš tėvų, nukenčia socialinių vaidmenų perėmimo supratimas, vertybių įsisąmoninimas, mokymosi pasiekimai, išgyvenama neigiamų emocijų bei išlieka didesnė tikimybė pokytis vaikų elgesyje, kuris dažniausiai pasižymi agresyvumu. Tokiu būdu sutrinka vaiko socializacijos procesas, emigrantų vaikams daug sunkiau įgyti socialinių įgūdžių. Vaikams labai svarbus yra šeimos narių palaikymas, bendravimas, tačiau emigracija, kurią daugelis pasirenka kaip vieną iš problemų sprendimo būdų, šeimai atneša materialinės naudos, tačiau daugiau kyla šeimos psichologinių problemų. Vaikas praranda galimybę stebėti tėvų bendravimą, tarpusavio santykius, perimti šeimos vertybes, tinkamus socialinius vaidmenis, tuo pačiu keičiasi vaikų emocijos, elgesys bei sutrinka santykis su aplinka, iškyla pavojus pasiduoti blogai bendraamžių įtakai.
3. Emigravus vienam iš tėvų, svarbų vaidmenį atlieka mokykla. Emigracija daro įtaką ir vaikų pažangumui, kurios priežastis dažniausiai būna pakitusi šeimos situacija. Emigravę tėvai sunkiai gali atlikti savo, kaip tėvų, funkcijas, todėl kenčia ir tinkamas požiūris į mokyklą, tuo pačiu, susilpnėja mokymosi kontrolė. Emigracijai palietus šeimą, vaikas likęs globotinių priežiūroje pradeda maištauti, tačiau jeigu emigruoja vienas iš tėvų, kitam yra sudėtinga

viską spėti dėl laiko stokos. Mokykla yra artimiausia socialinė aplinka po šeimos, kurioje vaikas atskleidžia savo gebėjimus, vyksta aktyvus socializacijos procesas, įgauna elgesio, bendravimo su vyresniais, bendraamžiais įgūdžius.

4. Emigravus vienam iš tėvų, svarbų vaidmenį vaikams atlieka globoti likę giminaičiai. Vaikas ieškodamas šilumos ir palaikymo, priverstas suartėti su artimiausioje aplinkoje supančiais žmonėmis. Vienoje šeimoje gyvendami su seneliais, vaikais susiduria su kartų konfliktų problema, vyrauja dažni nuomonių bei požiūrių nesutapimai.

3. PSICHOSOCIALINĖS MIGRACIJOS PASEKMĖS VAIKAMS TYRIMAS

3.1. Metodika ir tyrimo organizavimas

Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimas, kuris padeda atskleisti gilesnę, išsamesnę informaciją tiriamuoju klausimu, nes tokie tyrimai yra orientuoti į „atvejus“, o ne į skaičius. „Kokybinis tyrimo tipas suteikia galimybę pamatyti realybę tokią, kokią ją mato individai“ (Kardelis, 2002). Pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, kurio klausimai sudaryti remiantis Butvilo, Terepaitės, Juozeliūnienės, Stankūnienės, Malinausko, Maslauskaitės, atliktais tyrimais. Sudaryti klausimai suskirstyti į tokius blokus:

1. Demografinis blokas, skirtas išsiaiškinti tiriamųjų amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą.
2. Klausimų blokas, skirtas atskleisti likusių šeimos narių asmeninius išgyvenimus (su kokiais sunkumais susiduria šeima, būdingas emocijas, savivertės jausmus).
3. Klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti ryšius tarp šeimos narių ir emigravusio asmens (kokiais būdais yra bendraujama, kaip dažnai, ar vyksta emocijų bei elgesio kaita grįžus emigravusiam šeimos nariui).
4. Klausimų blokas, skirtas atskleisti dabartinės šeimos narių tarpusavio santykius. Buvo aiškinamasi ar jaučiama vyresnio amžiaus asmeniui pagarba, kokios yra šeimos tradicijos, ar jaučiama vaikų savarankiškumas, kas nepatinka dabartinėje šeimoje, galbūt būtų galima ką nors keisti, ar pasikeitė tarpusavio santykiai emigravus šeimos nariui.
5. Klausimų blokas, skirtas išsiaiškinti laisvalaikį ir užimtumą (kaip laisvalaikis buvo leidžiamas būnant visai šeima ir kaip jis leidžiamas dabar, ar keičiasi laisvalaikio leidimo būdas grįžus vienam iš tėvų).

Siekiant etiško tyrimo atlikimo, tyrėjas laikėsi kai kurių taisyklių:

- Garantuoti respondentams anonimiškumą ir konfidencialumą;

- Prieš pradėdant tyrimą, informuoti tiriamuosius apie tyrimo tikslą, kas jį atlieka, kam jis reikalingas;
- Įsipareigoti dalyviui – respondentas turėjo teisę pasirinkti vietą, laiką, informacijos kiekį, kuria nori dalintis.

Interviu metu respondentams garantuotas anonimiškumas, visų tyrimo dalyvių vardai pakeisti. Interviu vyko tiriamųjų pasirinktoje vietoje, naudojant diktofoną, tačiau ne visi sutiko, jog balsas būtų įrašinėjamas, todėl tiriamųjų išsakytos mintys buvo užrašomos. Apklausiant išplėstinę šeimą, ne visi respondentai sutiko dalyvauti tyrime. Visi duomenys buvo perrašyti kompiuteriu ir atspausdinti.

Tiriamųjų imtis ir demografinė charakteristika

1 lentelė

Tėvų demografinė charakteristika (N=6)

Vienas iš tėvų	Išsilavinimas	Dabartinis užsiėmimas
Kristina	Aukštasis	Namų šeimininkė
Eglė	Aukštasis	Vadybininkė
Simona	Nebaigtas aukštasis	Šviestuvų gamyklos darbininkė
Mindaugas	Aukštasis	Dirbu įmonėje, remontuoju mašinas
Danutė	Spec. vidurinis	Dirbu UAB
Svajūnas	Vidurinis profesinis	Prie statybų

Tyrime dalyvavusieji tėvai pateikė demografinius duomenis apie save (dalyvių vardai pakeisti) (žr. 1 lentelę).

2 lentelė

Vaikų demografinė charakteristika (N=8)

Vaikai	Šeimos nariai gyvenantys kartu	Gyvenamoji vieta	Amžius
Karolina	Mama, sesė, močiutė	Namas	15 m.
Kamilė	Mama, sesė, močiutė	Namas	14 m.
Matas	Močiutė, mama, brolis, dėdė, teta	Namas	12 m.
Birutė	Sesė, mama, „baba“	Namas	14 m.
Beata	Sesė, mama, močiutė	Namas	13 m.
Justas	Močiutė, mama, „podinas“ su mergina	Namas	15 m.
Saulius	Tėtis, močiutė, brolis	Namas	13 m.
Dainius	Sesė, mama, močiutė	Namas	14 m.

Apklausti 8 vaikai, kurių amžius svyruoja nuo 12 iki 15 metų. Visų respondentų nurodoma gyvenamoji vieta yra namas. Šeimos nariai, su kuriais vaikai gyvena kartu, daugiausia dominavo mama ir močiutė, tai parodo, jog dažniausias emigravęs šeimos narys yra tėtis.

3 lentelė

Senelių demografinė charakteristika (N=5)

3 lentelės tęsinys 27 puslapyje

Vardas	Kas iš tėvų yra išvykęs	Amžius	Pagrindinis užsiėmimas
Danguolė	Dukros vyras	69 m.	Pensininkė
Sigita	Sūnus	65 m.	Inžinierės darbas
Bronė	Tėvas	83 m.	Pensininkė
Aldona	Mama	69 m.	Pensininkė, pagyvenusių žmonių klubo narė
Bronius	Tėvas (mano žentas)	73 m.	Giedu dainas, skaitau

3 lentelės tęsinys

Senelių demografiniai duomenys pateikti lentelėje (žr. 3 lentelę). Apklausoje dalyvavo vienas senelis, kitos respondentės buvo močiutės.

3.2. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Interviu pradžioje buvo nagrinėjama respondentų šeimos dabartinė situacija, stengiamasi suprasti kiekvieno respondento individualią patirtį, siekiant išsiaiškinti šeimos pokyčius. Pirmuoju interviu klausimu (respondentai vaikai *Kas iš tėvų yra išvykęs?*) buvo siekiama nustatyti, kas iš tėvų yra emigravęs (žr. 4 priedo 1 lentelę). Respondentų atsakymai parodė, jog daugiausia į užsienį yra išvykęs tėtis („...į užsienį išvykęs tėtis...“, „...tėtis...“). Be to, norėta išsiaiškinti, kas pasikeitė šeimoje emigravus vienam iš tėvų, tai buvo klausama respondentų vaikų (*antruoju klausimu*), respondentų tėvų (*pirmuoju klausimu*) bei respondentų senelių (*ketvirtuoju klausimu*) (žr. 4 priedo 3 lentelę, 4 priedo 4 lentelę bei 1 lentelę. Aptariant respondentų vaikų rezultatus, išskirtos dvi kokybinės kategorijos: *jausmai*, *funkcijos* (žr. 4 priedo 3 lentelę).

Pirmoji kategorija (jausmai) atspindi respondentų pakitusią emocinę būklę emigravus vienam iš tėvų. Pakitusios emocinės būsenos suskirstytos į šias subkategorijas – *pyktis*, *emocinis neutralumas*, *ilgesys*. Respondentai akcentuoja, kad emigravus vienam iš tėvų („...mama tapo piktesnė, irzlesnė, rūpesčiai ir darbas išvargina...“, „...labai pasiilgsta visa šeima tėčio...“, „...kai jau grįžta, visi labiau vertina...“). *Antroji kategorija (funkcijos)* yra orientuota į pakitusius šeimos

vaidmenis, kuri atskleidė, kad emigravus vienam iš tėvų, šeimoje vyko vaidmenų kaita („...šeimoje pasikeitė vaidmenys...“).

Tuo tarpu respondentai tėvai išsakė savo nuomonę apie pakitusią šeimos situaciją po sutuoktinio (-ės) emigracijos. Buvo išskirtos dvi *kokybinės kategorijos: šeimos pokyčiai, darbai* (žr. 4 priedo 4 lentelę).

Pirmoji kategorija (šeimos pokyčiai) nurodo pokyčius, kurie įvyko po šeimos nario emigracijos. Šeimos pokyčiai suskirstyti į šias *subkategorijas – stabilumas, santykių kaita, neutralumas, trūkumo jausmas*. Respondentų akcentuojamas pokytis buvo tai, *jog* („...nebėra tvarkos...“, „...iš esmės pakeitė šeimos santykius...“, „...pajutau trūkumą šeimoje...“, „...šeima rečiau susitinka...“, „...visi turėjome ką veikti, o dabar kas sau užsiimam...“, „...nėra vyro ir viskas be tvarkos...“).

Antroji kategorija (darbai) išskirta į vieną subkategoriją *buitis*. Joje atskleidžiama, *jog* *buitis* tapo didesnė („...namų našta didesnė tapo vienai...“, „...visa namų našta beveik liko ant mano pečių...“, „...daug susidūrėme su problemom...“).

Respondentai seneliai tuo pačiu klausimu turėjo savo nuomonę (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Šeimos pokyčiai emigracijos pradžioje (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Šeimos pokyčiai	Pripratimas	„...reikėjo nemažai laiko apsiprasti...“ „...po truputį pripratom ir tiek...“ „...kol visi priprato, buvo sudėtingiau...“ „...vėliau priprato...“
	Bendradarbiavimas	„...dalinomės rūpesčiais ir darbais su likusiais šeimos nariais...“ „...tarėmės kaip pasielgti geriau vienu ar kitu metu...“
	Ilgesys	„...anūkai ilgėjosi tėčio...“ „...vaikams trūko tėčio...“ „...jie pergyveno...“
	Buitis	„...buitis paliko didesnė...“ „...daugiau reikia visiem veikt...“ „...visas vargas užgriuvo ant dukros pečių...“ „...visi rūpesčiai jai...“
	Išbalansuota šeima	„...šeimoj buvo „biškelį“ šokas...“ „...atrodė kaip dabar gyvensim...“

Vyresnioji karta kalbėdama apie pokyčius šeimoje, akcentavo buitines darbų gausą, tačiau nežiūrint to, šeimos nariai bendradarbiavimu, dalindamasi rūpesčiais sprendė problemas, tarėsi kaip būtų lengviau gyventi be išvykusio šeimos nario. Seneliai kalbėjo apie rūpesčių gausą, tačiau akcentavo ir tai, kad šeima priprato, tai įrodo respondentų išsakytos mintys („...vėliau priprato...“, „...po truputi pripratom ir tiek...“).

Antruoju klausimu (respondentai tėvai *Ar pasikeitė tarpusavio santykiai?*) norėta išsiaiškinti ar pakito tarpusavio santykiai šeimoje po vieno iš tėvų išvykimo dirbti į užsienį (žr. 4 priedo 2 lentelę). Išskirtos *dvi kategorijos*: *tarpusavio santykiai, pokyčių nėra*.

Pirmoje kategorijoje tarpusavio santykiai išryškėja tėvų nurodomus pokyčius, kurie įvyko šeimoje. Išskirtos *trys subkategorijos*: *barniai, pasikeitė, palaikymas*. Daugiausia respondentų nurodė, jog emigracija tarsi suvienijo šeimos narius, tai įrodo teiginiai („...atsirado didesnis palaikymas vienas kito...“, „...tapome draugiškesni, atviresni vieni kitiems...“, „...labiau bendraujam...“). Galima teigti, jog tėvams svarbus glaudus šeimos narių tarpusavio ryšys. Būnant visai šeimai kartu, žmonės neįvertina buvimo kartu svarbą, tačiau emigravus šeimos nariui, keičiasi ir vertybės.

Antroji kategorija pokyčių nėra parodė, jog keli respondentai nejaučia pokyčių, gyvena kaip ir gyvenę, jokių pokyčių nepastebėjo po šeimos nario emigracijos.

Galima teigti, šeimos nario emigracija daro įvairų poveikį likusiems šeimos nariams. Vieni pastebi teigiamus dalykus, kiti atskleidžia neigiamus patiriamus išgyvenimus. Kiekvieno asmens vertybės yra asmeninės, todėl skirtingai įžvelgiamas ir pokytis.

Trečiuoju klausimu (vaikų respondentų *Ar emigravus vienam iš tėvų jaučiama laisvė namuose?*) ir *trečiuoju klausimu* (tėvų respondentų *Ar emigravus vienam iš tėvų, vaikai jaučia didesnę laisvę namuose?*) siekta iširti, ar emigravus vienam iš tėvų, vaikai jaučia didesnę laisvę namuose, šio klausimo tikslas – diagnozuoti ar emigravęs vienas iš tėvų varžo vaikų laisvę namuose. Analizuojant interviu turinį, išskirtos *dvi kokybinės kategorijos*: *situacija šeimoje ir atsakomybės jausmas* (žr. 2 – 3 lenteles).

2 lentelė

Jaučiamas laisvės pojūtis vaikams po vieno iš tėvų emigracijos (tėvų nuomonė)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Situacija šeimoje	Laisvė	„...dažniausiai jaučia laisvę...“ „...sakyčiau jaučia...“ „...vienas iš tėvų vis tiek nespėja...“ „...taip, jaučia...“ „...taip, didesnę...“

Atsakomybės jausmas	Atsakingumas	„...dabar atsakingiau į viską žiūrima...“
	Nejaučia	„...nemanau, kad jaučia...“ „...auklėjimas tas pats...“
	Kita	„...tos laisvės visada būdavo...“

Abiejų respondentų grupių atsakymai buvo panašūs, tačiau skirtingai buvo įvardijamos laisvės raiškos supratimas. Respondentų tėvų nuomone, laisvės namuose padaugėjo dėl laiko stokos ir priežiūros. Esant dideliam užimtumui, vienas iš tėvų nespėja, todėl vaikams suteikiama didesnė laisvė namuose, mažiau kontrolės. Respondentų vaikų nuomonių, apie jaučiamą laisvę namuose po šeimos nario emigracijos, buvo įvairių. Daugiausia vaikų akcentuoja, kad laisvė namuose yra jaučiama, kad į viską žiūrima atsakingiau, auklėjimas išliko toks pat ir laisvė nebuvo varžoma. Kita dalis vaikų nurodė, kad laisvės nejaučia, yra kontroliuojami šeimos narių. Galima teigti, kad laisvės pojūtį vaikai jaučia nevienodai. Likęs vienas iš tėvų stengiasi kontroliuoti vaikus nesuteikdami per daug laisvės, tačiau ne visada tai pavyksta.

3 lentelė

Jaučiamas laisvės pojūtis vaikams po vieno iš tėvų emigracijos (vaikų nuomonė)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Situacija šeimoje	Jaučiama laisvė	„...jaučiama visada...“ „...nėra taip, kad būtų „namų areštą“ uždėję...“ „...tėvai ir taip mums duodavo laisvės...“ „...visada jčiau laisvę namuose...“
	Laisvė varžoma	„...ne...“ „...nelabai...“ „...taip, tėtis yra griežtesnis nei mama...“

Ketvirtuoju klausimu (Ar pasikeitė santykiai šeimoje pradėjus gyventi su seneliais (seneliu, močiute?) ir penktuoju klausimu (Kokius santykius palaikai su seneliais (seneliu, močiute), ar nekyla ginčų? Jeigu kyla, tai dėl kokios priežasties? (respondentai vaikai) bei penktuoju klausimu (respondentai seneliai Kokių Jums iškyla problemų prižiūrint anūkus (-ą)?) norėta atskleisti, kokie yra vyresniosios ir jaunesniosios kartos santykiai (žr. 4, 5 lenteles).

4 lentelė

Tarpusavio santykiai apsigyvenus su seneliais (vaikų nuomonė)

4 lentelės tęsinys 31 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Santykių kaita	Nestabilumas	„...pradėjus gyventi su močiute, namuose prasidėjo sumaištis...“ „...močiutė labai kabinėjas dėl visko...“
	Pastovumas	„...aš visada gyvenau su močiute...“ „...nepasikeitė...“ „...nesikeitė...“ „...ne, nes baba gyvena visada su mumis...“ „...nelabai...“
Tarpusavio santykių kūrimas	Pozityvus	„...stengiuosi sutarti gerai...“ „...nekyla ginčų...“ „...gerus...“
	Dažnas nesutarimas	„...dažnai pykстамės, močiutei visada viskas blogai...“ „...nekokius, visada pykстамės...“ „...kiekvieną dieną močiutė pradeda...“ „...močiutė nervina...“ „...močiutė visada „koliojas“...“ „...močiutė visada zirzia ir zirzia...“ „...su močiute dėl visko...“

4 lentelės tęsinys

Vaikų nuomonė apie santykius su seneliais buvo įvairi, tačiau labiausiai dominavo nesutarimai tarp vyresniosios ir jaunesniosios kartos. Kalant apie santykių kaitą apsigyvenus su seneliais, anūikai tarsi priešingai įvardijo, jog santykiai mažai keitėsi, didelių pakitimų nenurodė, tačiau kalbant apie kylančius ginčus, vaikai buvo atviresni. Dauguma tiriamųjų konstatavo, santykių pokytį dėl senelių nuolatinių priekaištų. Gyvenant kelioms kartoms vienoje šeimoje, santykiai reikalauja pagarbos ir kilnumo vienas kitam, tačiau neretai senelių priekaištai dėl įvairių dalykų formuoja neigiamus anūkų ir senelių santykius. Dar kita dalis jaunesniosios kartos respondentų nurodė, kad gyvenimas kartu su seneliais duoda neigiamos naudos ir namuose išivyrauja sumaištis.

5 lentelė

Santykiai su anūkais po vieno iš tėvų emigracijos (senelių nuomonė)

5 lentelės tęsinys 32 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
------------	---------------	--------------------

Tarpusavio bendravimas	Pykčiai	„...su manimi tai visai nebesiskaito...“ „...kaip tuščia vieta aš jiems...“ „...labiau pykstatėms, mažiau klauso...“ „...būna visokių problemų...“ „...kai saldinių pritrūksta...“
	Sutarimai	„...tokie pat, nes vis tiek pasiliko tėvas, jis irgi prižiūri...“ „...santykiai kokie buvo, tokie ir išliko...“ „...neiškyla jokių problemų...“
Rūpestis	Globa	„...daugiau rūpesčių ir atsakomybės tenka...“ „...pastoviai reikia rūpintis, kad būtų pavalgę, aprengti, niekas neatsitiktų, laiku grįžtų į namus...“
	Problemos	„...problemų pasitaiko visokių...“ „...kaip ir su visais vaikais...“ „...problemų kiekvieną dieną yra dėl visko...“

5 lentelės tęsinys

Respondentai seneliai kalbėdami apie tai, kokie santykiai su anūkais tapo po vieno iš tėvų emigracijos ir kokių problemų išskyla prižiūrint anūkus, akcentuoja tai, kad problemų ir pykčių pasitaiko dažnai. Senelių nurodomi rūpesčiai ir problemos dažniausiai kylantys dėl anūkų nepagarbos, neklausymo. Keletas respondentų pažymėjo, kad nesutarimai su anūkais yra natūralus reiškinys, problemų pasitaiko visokių, kaip ir su visais vaikais.

Galime teigti, kad senelių ir anūkų tarpusavio nesutarimai išskyla tada, kai jie apsigyvena kartu. Sunku taikytis vieniems prie kitų su savo skirtingais požiūriais, supratimu, gyvenimo patirtimi. Anūkai parodydami nepagarbą seneliams nutraukia draugiškus ryšius ir prarandamas pasitikėjimas.

Respondentų vaikų atsakymų į šeštą klausimą („Kokią senelių (senelio, močiutės) savybę vertini labiausiai?) ir septintą klausimą („Kokia senelių (senelio, močiutės) savybė labiausiai nepatinka“?) turinyje išskirtos dvi kokybinės kategorijos: teigiami santykių ypatumai, neigiami santykių ypatumai (žr. 4 priedo 5 lentelę).

Teigiami santykių ypatumai kategorijoje išryškėja subkategorijos: bendravimas, rūpestis, globa, kurios parodo anūkų vyresniosios kartos vertinimą. Daugiausia respondentų nurodė, jog labiausiai vertina vyresniosios kartos savybę – rūpestį („...močiutė mėgsta rūpintis mumis...“, „viską sutvarko...“, „...darbšti, rūpestinga...“, „...paslaugi, visada viską sutvarko...“). Tokiu būdu

seneliai sušvelnina nesutarimus, stengiasi konfliktus kompensuoti rodomu dėmesiu ir rūpesčiu. Keli respondentai nurodė bendravimą, kaip teigiamą senelių savybę bei globą, tačiau tai tik keli respondentai vertina šią savybę. Galima teigti, kad toks senelių vertinimas yra džiuginantis vyresniajai kartai.

Antroji kategorija (neigiami santykių ypatumai) parodo kaip vertina anūkai senelius, kokias išvelgia neigiamas savybes, dėl kurių dažniausiai kyla konfliktinės situacijos. Analizuojant duomenis išskirtos *dvi subkategorijos: charakteris ir rūpestis*. Respondentai akcentavo, kad „...močiutė aiškina ką ir kaip daryti...“, „...pastoviai prikašioja savo nuomonę...“, taip pat išskiriamos problemos dėl rūpesčio „...kišasi ne į savo reikalus...“, „aiškina ką reikia daryti...“.

Aštuntuoju interviu klausimu (respondentai vaikai „Kokią matai tolesnę šeimos viziją? Kaip įsivaizduoji tolesnį gyvenimą šeimoje?“) buvo siekiama nustatyti, kaip savo ateitį įsivaizduoja vaikai, kokius planus jie kuria. Išskirta kokybinė *kategorija – ateitis* (žr. 4 priedo 6 lentelę).

Kategorija *ateitis* yra suskirstyta į šias subkategorijas – *pilna ir darni šeima, abejotina, gyvenimas emigracijoje*. Respondentai akcentuoja, kad tolesnę savo viziją mato kai („...tėtis anksčiau ar vėliau grįš ir būsim kaip viena šeima, kaip anksčiau...“, „...kartais pasvarstome su mama ir močiute apie išvažiavimą pas tėtį iš Lietuvos...“, „...tėvai žada kartu apsigyventi nesvarbu kuriame pasaulio krašte...“).

Galima teigti, kad vaikų pasąmonėje yra tik viena mintis – būti visai šeimai kartu. Kiekvienam vaikui yra brangi šeima, o šeimos pilnavertiškumas susideda iš mamos, tėčio ir vaikų. Vaikai nori pilnos šeimos, visavertiškų santykių, kuriuos turėjo anksčiau.

Devintojo klausimo (respondentai vaikai „Ar jauti savo šeimą išskirtinę iš kitų, kad vienas iš tėvų yra emigravęs“?), *septintojo klausimo* (respondentai seneliai „Ar jaučiatės išskirtinė šeima iš kitų, kurių šeimos nariai nėra emigravę“?) ir *ketvirtojo klausimo* (respondentai tėvai „Ar jaučiatės išskirtinė šeima iš kitų, kurių šeimos nariai nėra emigravę“?) tikslas – diagnozuoti šeimos narių patiriamą jausmą lyginant su kitomis šeimomis. Analizuojant interviu, išskirtos *dvi kokybinės kategorijos: išskirtinumas, aplinkinių įtaka* (žr. 6, 7, 8 lenteles).

6 lentelė

Emigracijos įtaka šeimos išskirtinumui (vaikų nuomonė)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Išskirtinumas	Sumažėjo narių skaičius	„...jį tapo mažesnė...“
	Nesiskiria	„...visai nejaučiu...“ „...nesijaučiu...“ „...nejaučiu...“

		„...kitų draugų tėvai taip pat išvykę...“ „...ne, aš jau pripratusi...“ „...ne...“
Aplinkinių įtaka	Gailestis	„...kaime į mus žiūri taip gailiai...“ „...sako vargšai vaikai...“ „...kiti pradeda kalbėti apie savo šeimas...pajaučiu tokį minusą mūsų šeimoje...“

Respondentai vaikai kalbėdami apie šeimos išskirtinumą iš kitų šeimų akcentuoja tai, kad pirmiausia sumažėjo narių skaičius, šeima tapo mažesnė. Be to, keli apklausti vaikai nurodė, jog šeimos išskirtinumo jausmui įtakos turi ir aplinkiniai. Aplinkinių rodomas gailesnis arba poelgiai, kartais vaikus priverčia jaustis nejaukiai, kaskart vaikai yra priversti jausti trūkumą arba liūdesį dėl savo šeimos.

Galima teigti, kad vaikai vieno iš tėvų trūkumą laiko labai reikšmingu reiškiniu. Išvykus vienam iš tėvų, šeimos skaičius nesumažėja, nes seneliai apsigyvena kartu, tačiau kaip rodo atliktas tyrimas, tėvų neatstoja seneliai.

7 lentelė

Emigracijos įtaka šeimos išskirtinumui (senelių nuomonė)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Išskirtinumas	Narių skaičius	„...šeima didelė, todėl gal ir esam išskirtinė...“ „...jaučiasi žmonių skaičiumi...“
	Nejaučiamas	„...nesijaučiam...“ „...kažkaip nejaučiu...“ „...nu kad nesijaučiam...“

Tiriamieji seneliai nurodė, kad šeimos išskirtinumą jaučia taip pat narių skaičiumi. Seneliams gyvenant atskirai ir iš karto apsigyvenus su šeima, pokytis jaučiamas didelis, todėl vienas iš pagrindinių pokyčių įvardijamas šeimos narių skaičius. Padidėjus šeimai, papildomai atsiranda rūpesčių. Kiti respondentai buvo nuomonės, jog emigracijai palietus šeimą, jie nejaučia išskirtinumo.

8 lentelė

Šeimos išskirtinumas iš kitų šeimų, kurių šeimos nariai neemigravę (tėvų nuomonė)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Išskirtinumas	Jaučiamas	„...išskirtinė pasijaučiame nebent tik per šventes...“

		„...taip...“ „...visur tenka eiti vienoms be tėčio...“
	Nejaučiamas	„...išskirtinumo tai visai nejaučiu...“ „...nesijaučiam...“ „...gal labai didelių skirtumų nepastebėjau...“
	Kita	„...kad dauguma taip sunkiai gyvena kaip ir mūsų šeima...“

Respondentai tėvai buvo kiek kitokios nuomonės. Buvo nuomonių, kad jaučiasi šeimos narių skaičiumi, tačiau labiausiai šeimos išskirtinumas jaučiamas švenčių metu. Kiekviena šeima turi tradicijas, šventes, todėl respondentų tėvų nuomone, jiems labai svarbu tokiomis akimirkomis būti visai šeimai kartu. Dalis respondentų teigė, jog nejaučia šeimos išskirtinumo.

Atsakymų į dešimtą klausimą (respondentai vaikai „*Kaip dažniausiai bendrauji su emigravusiu vienu iš tėvų? Kaip dažnai?*“), ir aštuntą klausimą (respondentai seneliai „*Kaip Jūs bendraujate su emigravusiais anūku tėvais? Kaip dažnai?*“) bei devintą klausimą (*Kokiais būdais emigravęs vienas iš tėvų būdami užsienyje bendrauja su vaiku (-ais)? ir penktą klausimą (respondentai tėvai „Kaip Jūs bendraujate su emigravusiu sutuoktiniu (-e)? kaip dažnai?“)*) kokybinė tyrimo analizė išryškino respondentų palaikymo ryšį su emigravusiu šeimos nariu ir atskleidė kaip dažnai vyksta bendravimas. Išskirtos kategorijos – *pokalbiai IT pagalba, pokalbiai telefonu, bendravimo dažnumas* (žr. 4 priedo 7, 8, 9 lenteles). Minėtoms kategorijoms išskiriamos tokios subkategorijos – *labai dažnai, dažnai, retai, kartą per savaitę, kita, telefonas, kompiuteris*. Subkategorijos atspindi respondentų bendravimo priemones bei kaip dažnai tas bendravimas vyksta su emigravusiu šeimos nariu. Atlikta kokybinė analizė leidžia teigti, jog dažniausiai bendraujama su emigravusiu šeimos nariu informacinių technologijų pagalba (respondentai tėvai): „...*kasdien per skype...*“, „...*skaiptu...*“, „...*kiekvieną dieną susiskambinam per kompiuterį...*“, „...*internetu susiskambinam...*“). Tuo tarpu keli respondentai nurodė, jog bendrauja telefonu tačiau tada bendravimas yra *retas* („...*nelabai dažnai...*“, „...*dabar rečiau...*“, „...*per savaitę vieną kartą...*“). Labai dažną bendravimą kompiuterio pagalba nurodo (respondentai vaikai) („...*dažniausiai pasiskambiname internetu...*“, „...*internetu, per skaiptą, kiekvieną dieną...*“, „...*kartais po kelis kartus per dieną...*“). Keli respondentai nurodė bendravimą telefonu, tačiau pokalbių dažnumas įvardijamas *retas* („...*kai paskambina į telefoną...*“, „...*į mėnesį tris kartus...*“, „...*kartais susiskambinam ar susirašom telefonu, bet labai retai...*“, „...*pasiskambinam...*“). Bendravimas kompiuteriu yra prieinamas visiems (respondentai seneliai): („...*telefonu...*“, „...*aš irgi per kompiuterį...*“, „...*kai pamatau, kad kalbasi, pribėgu užsiimti vietą...*“, „...*ne taip dažnai kaip anūkai...*“).

Galima teigti, kad šiuolaikinės informacinės technologijos padeda išlaikyti tarpusavio ryšį ir bendravimą su emigravusiais šeimos nariais beveik kasdien. Toks bendravimas kartasi vertinamas daug labiau, nes yra galimybė bendrauti ne tik tiesiogiai, bet ir matyti šeimos narių.

Vienuoliktu klausimu (respondentai vaikai „*Ar pateisini, pritari tėvų emigracijai? Kodėl?*“) ir *šeštuoju klausimu* (respondentai tėvai „*Ar pateisinate, pritariate tėvų emigracijai? Kodėl?*“) siekta išsiaiškinti respondentų požiūrį, kaip jie vertina emigracijos reiškinį (žr. 9, 10 lenteles).

9 lentelė

Požiūris į šeimos nario emigraciją (respondentai vaikai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Požiūrio raiška	Teigiama	<p>„...tėtės emigraciją pateisinu...“</p> <p>„...nors ir sunku, bet pritariu, nes dabar jis uždirba kaip gaudavo algos už tris mėnesius...“</p> <p>„...taip, nes reikia pinigų didelei šeimai išlaikyti...“ „...be to, mūsų šeima tapo atviresnė kitoms šalims...“</p> <p>gerai dėl to, kad parveža daugiau pinigėlių...“</p> <p>„...taip, nes reikia pinigų šeimai...“</p> <p>„...pakeliaujam, kai reikia nuvažiuoti pas tėtį...“</p> <p>„...pateisinu, nes dabar turiu viską, ko anksčiau neturėdavau...“</p>
	Neigiama	<p>„...nenorėčiau, nes kažkaip liūdniau būna...“</p> <p>„...nepritariu, nes ten ilgai būna...“</p> <p>„...ne, nes geriau kai būnam visa šeima kartu...“</p>

Iš atsakymų turinio, išskirta pagrindinė kategorija (*požiūrio raiška*) atspindi respondentų požiūrį bei vertinimą į emigracijos reiškinį (žr. 9 lentelę). Išskirtos dvi subkategorijos: *teigiama*, *neigiama*. Respondentai nurodė, kad emigracijos reiškiniui pritaria, dažniausiai tai būna dėl materialinės gerovės. Tokiai nuomonei patvirtinti padeda išsakytos mintys: („...gerai dėl to, kad parveža daugia pinigėlių...“, „...pateisinu, nes dabar turiu viską, ko anksčiau neturėdavau...“,

„...nors ir sunku, bet pritariu, nes dabar jis uždirba kaip gaudavo algos už tris mėnesius...“). Keli respondentai nurodė, jog nepitaria šeimos nario emigracijai. Galima teigti, kad pritarimo vieno iš tėvų emigracijai vaikai laiko materialines vertybes, tačiau jos negali atstoti šeimos narių buvimo kartu, šeimai svarbiau yra būti visiems kartu, negu pinigai.

10 lentelė

Požiūris į šeimos nario emigraciją (respondentai tėvai)

10 lentelės tęsinys 37 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Požiūrio raiška	Teigiama	„...juk nevažiuoja žmonės šiaip sau, tik pinigų užsidirbti...“ „...taip, šeimai reikia finansinio stabilumo...“ „...dalinai pritariu...“ „...pritariu, nes nėra kitos išeities, pragyvenimo...“ „...pateisinu dėl finansinės padėties...“
	Kita	„...negaliu nei pritarti, nei nepritarti...“ „...išvyksta tik dėl kitų šeimos narių gerovės...“ „...turėtų visa šeima kartu važiuoti...“

10 lentelės tęsinys

Tuo pačiu klausimu, respondentai tėvai turėjo savo nuomonę. Buvo išskiriama viena kategorija – *požiūrio raiška* atspindi respondentų požiūrį į situoktinio emigraciją. Išskirtos *dvi subkategorijos: teigiama, kita*. Respondentai nurodė, kad jų pritarimas emigracijos reiškiniiui yra materialinės padėties stabilumas. Respondentams labai svarbus finansinis stabilumas, todėl jie emigraciją laiko situaciją be išeities, po kurios jaučiamos galimybės gerai ir laisvai gyventi. Kita respondentų dalis nurodė, jog emigracijai galima pritarti arba nepritarti priklausomai nuo šeimos situacijos, esant finansiniams trūkumams, šeimos nario emigracija yra neišvengiama. Buvo nuomonė, jog emigruoti turi ne vienas šeimos narys, o visa šeima.

Dešimtuoju klausimu (respondentai seneliai „Kada anūkams labiausiai trūksta emigravusio tėčio/mamos?“) ir *septintuoju klausimu* (respondentai tėvai „Kada vaikams labiausiai trūksta emigravusio tėčio (mamos)“) siekta iširti vaikų poreikį emigravusio vieno iš tėvų (žr. 11 lentelę ir 4 priedo 10 lentelę).

11 lentelė

Poreikis emigravusio tėčio (mamos) (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pagalba	Rūpesčiai	„...be tėvo nebe tokia ta šeima...“ „...vaikai sirgo, tai mamai sunku prižiūrėti vaikus...“ „...dar į darbą spėti, namuose susitvarkyti...“
Emocijos	Džiaugsmas	„...galbūt per šventes...“
	Liūdesys	„...kada liūdna jiems...“
	Ilgesys	„...visą laiką sakyčiau trūksta...“ „...tėtis ir mama vaikui reikalingi visada...“ „...pastoviai...“ „...tikisi, laukia sugrįžtant...“ „...tėvo visada...“

Iš respondentų senelių atsakymų turinio analizės metu išskirtos *dvi kategorijos: pagalba, emocijos* (žr. 11 lentelę).

Pirmoji kategorija (pagalba) atspindi senelių išvengiamus emigravusio vieno iš tėvų poreikį vaikams padidėjus rūpesčiams („...vaikai sirgo, tai mamai sunku prižiūrėti vaikus...“).

Antroji kategorija (emocijos) yra orientuota į emocinius jausmus, todėl išskiriamos trys subkategorijos – *džiaugsmas, liūdesys, ilgesys*. Tiriamieji nurodo, jog vaikams emigravusių tėvų trūksta („...kada būna liūdna“, „per šventes“). Daugelio respondentų pastebėjimu, tėvų trūkumas vaikams jaučiamas visada („...visą laiką sakyčiau trūksta...“, „...tėtis ir mama vaikui reikalingi visada...“). Galima teigti, kad vieno iš tėvų trūkumas priverčia vaiką išgyventi neigiamus jausmus. Vaikai gyvena pastoviu laukimu, nežinomybe, jiems reikalingi abu tėvai.

Aptariant tėvų nuomones dėl vaikų poreikio vieno iš tėvų, išskirta kategorija *tėvų poreikis* atspindi dažniausiai vaikų nurodomą emigravusio tėvo poreikį (žr. 4 priedo 10 lentelę).

Išskirtos *keturios subkategorijos: bendravimas, šventės, džiaugsmas, problemų sprendimas*. *Subkategorija (bendravimas)* parodo tėvų išvengiamus vieno iš tėvų poreikį vaikams bendrų temų aptarimo metu („...vakarais ir po darbų susėdus prie vakarienės stalo...“, „...trūksta bendravimo...“). Vieno iš tėvų poreikis pastebimas ir švenčių metu („...trūksta šeimos šventėse...“). Kita dalis respondentų nurodo, jog vaikams svarbūs abu tėvai norint pasidalinti savo džiaugsmais („...kai nori pasidalinti džiaugsmu...“) arba sprendžiant problemas („...kai sprendžiam problemas...“, „...kai nesutaria su draugais...“). Galima teigti, kad abiejų tėvų buvimas vaiko gyvenime yra labai svarbus.

Atsakymų į *dvyliktą klausimą* (respondentai vaikai „Kaip dažnai grįžta tėtis (mama)?“ kokybinė turinio analizė išryškino šeimos narių susitikimo dažnumą bei atskleidė vaikų ilgesį emigrantams tėvams. Išskirta viena *kokybinė kategorija – laukimas* (žr. 12 lentelę).

Emigrantų ilgesys ir grįžimo dažnumas (respondentai vaikai)

12 lentelės tęsinys 39 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laukimas	Ilgesys	<p>„...pasiilgstu...“ „...tėtis grįžta kas 3 – 4 mėnesiai...“</p> <p>„...labai pasiilgstu...“ „...kas pusantro mėnesio...“</p> <p>„...grįžta tik per šventes...“</p> <p>„...grįžta po 2 mėnesių...“</p> <p>„...taip pasiilgstu...“</p> <p>„...grįžta kas 6 savaitės...“</p> <p>„...pasiilgstu...“ „...kas pusantro mėnesio...“</p> <p>„...labai pasiilgstu...“ „...kartais nebūna tris mėnesius...“</p>

12 lentelės tęsinys

Išskiriama viena subkategorija – *ilgesys*, kuri atspindi visų respondentų vaikų nuomonę apie ilgesį vieno iš tėvų. Atlikus analizę galima teigti, kad tėvai dažniausiai grįžta tik per šventes ir po ilgo laiko, o tai dar labiau sustiprina vaikų ilgesį tėvams („...grįžta tik per šventes...“, „...labai pasiilgstu...“).

Tryliktu klausimu buvo klausiama (respondentai vaikai) („Ar tėvų grįžimas įprasminamas švente“)? kokybinė analizė išryškino ar jaučiamas džiugesys ir džiaugsmas grįžus vienam iš tėvų. Išskirta kokybinė kategorija – *laukimas* (žr. 4 priedo 11 lentelę). Subkategorijos – *džiaugsmas*, *neutralumas*. Šios minėtos subkategorijos atskleidžia kokius santykius vyrauja šeimoje, ar džiaugiamasi į šeimą grįžus jos nariui. Dauguma respondentų nurodė, jog grįžus šeimos nariui, namuose vyrauja šventinės akimirkos ir nuotaikos. Galima teigti, kad emigravęs šeimos narys yra mylimas ir laukiamas namuose likusių šeimos narių („...močiutė irgi prigamina valgyt...“, „...darom skanius pietus tada...“, „...padarom balių...“). Kiti respondentai nurodė, jog vieno iš tėvų grįžimas nesureikšminamas ir neįprasminamas jokia švente („...ne, jokios šventės nedarom...“, „...tokio dalyko nebesureikšminame...“).

Keturioliktą klausimą buvo klausiama (respondentai vaikai) („Ar pasikeičia tėvų vaidmuo grįžus vienam iš jų“?) turinyje išskirtos trys kokybinės kategorijos (žr. 4 priedo 12 lentelę).

Kategorijoje (šeimos situacija) išryškėja šeimos narių tarpusavio santykių vaidmens kaita. Respondentai atskleidė laikinai parvykus vienam iš tėvų, tėvų tarpusavio santykiai pagerėja bei atsiranda pagarba („...tėvai nebesipyksta“, „...tėtis parodo daugiau dėmesio...“).

Antroji kategorija (jausmai) parodė, kad tėvų grįžimas suteikia laimės („...mama nebeverkia, tampa laiminga...“). Galima teigti, kad vieno iš tėvų laikinas grįžimas yra labai svarbus

ne tik vaikams, bet ir likusiems šeimos nariams. Likę vienas iš tėvų liūdi ir pergyvena savyje dėl situotinio ir visą tai mato vaikai. Kiti respondentai nurodė, jog vaidmenys nekito po vieno iš tėvų emigracijos („...nelabai, gyvenam taip pat...“, „...kad nesikeičia...“).

Penkioliktojo klausimo (respondentai vaikai „Ar norėtum, kad tėtis (mama) grįžtų visam laikui?) tikslas – diagnozuoti ar emigravęs vienas iš tėvų yra svarbus vaikams, laukiamas namuose. Analizuojant interviu turinį, išskirta viena kategorija: *grįžimas iš emigracijos* (žr. 4 priedo 13 lentelę). Atskleisti nuomonei apie tėvų emigraciją visam laikui, išskiriamos dvi subkategorijos: *pritarimas*, *neutralus*. Respondentai kalbėdami apie tėčio ar mamos grįžimą visam laikui akcentuoja tai, jog jie yra labai laukiami, jog jų noras yra vieno iš tėvų grįžimas ir gyvenimas visiems kartu. Kita subkategorija atskleidžia neutralią nuomonę („...dar nepagalvojau apie tai...“). Galima teigti, jog dauguma vaikų išreikšdami norą apie tėvų grįžimą visam laikui svajoja darnios ir pilnos šeimos.

Šešioliktojo klausimo (respondentai vaikai „Ko labiausiai trūko santykiuose su emigravusiu tėčiu (mama)? siekta išsiaiškinti, kokių santykių su emigravusiu vienu iš tėvų vaikams labiausiai trūko būnant kartu (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Santykių, su emigravusiu šeimos nariu, vertinimas (respondentai vaikai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Poreikiai	Bendravimas	„...patarimų, bendravimo...“ „...pokalbių...“ „...daugiau bendravimo...“
	Laikas	„...nieko...“ „...daugiau kartu praleisto laiko...“ „...daugiau laiko praleisti kartu...“
	Nieko	„...nieko...“ „...kai nesuprasdavau, eidavau pas jį...“
	Kita	„...nežinau...“ „...dėmesio...“ „...nuveikti kokių darbų kartu...“

Iš analizės turinio išskirta viena kategorija (*poreikiai*) – vaikų nurodomi poreikiai, kurių jiems trūko, kai gyveno su abiem tėvais. Kokybinei kategorijai *poreikiai* priskirtinos šios subkategorijos: *bendravimas*, *laikas*, *nieko*, *kita*. Jos parodo, jog vaikai nors ir nebuvo emigravęs vienas iš tėvų namuose, tačiau trūko bendravimo („...pokalbių...“, „...daugiau bendravimo...“, „...patarimų, bendravimo...“). Kitų respondentų nurodomas poreikis laikas praleisti kartu („...daugiau kartu praleisto laiko...“, „...daugiau norėjau praleist laiko kartu...“). Keli

respondentai įvardijo, jog jiems buvo viskas gerai ir nieko netrūko iš emigravusio vieno iš tėvų. Dar kelių respondentų įvardinamas poreikis („...dėmesio...“, „...nuveikti kokių darbų kartu...“).

Galima teigti, kad būnant ir abiems tėvams kartu, vaikai susiduria su poreikių problemomis. Nuomonė, kad abu tėvai gali suteikti vaikui daugiau kartais yra klaidinga, nes kaip nurodo respondentų analizė, gyvenimas kartu visai šeimai, kartais yra toks pat kaip ir be emigravusio vieno iš tėvų.

Septynioliktuojų klausimu (respondentai vaikai „Ar pasikeitė mokymosi rezultatai po tėčio?) ir aštuonioliktuojų klausimu („Kaip emigravęs vienas iš tėvų stengiasi kontroliuoti mokymąsi?) siekta iširti ar vieno iš tėvų emigracija turėjo įtakos vaikų mokslams, ar domisi vaikų mokslo klausimais. (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Mokymasis po tėvų emigracijos (respondentai vaikai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Rezultatų kaita	Pasikeitė	„...taip...“
	Nepasikeitė	„...man rodos ne, mokausi taip pat...“ „...nepasikeitė...“ „...nepasikeitė, visada mokiausi gerai...“ „...mokymosi rezultatai nepasikeitė...“ „...nepasikeitė...“
Mokymosi kontrolė	Kontroliuoja	„...klausinėja mamos kaip man sekasi mokykloje...“ „...klausia mamos kaip mokausi...“
	Nekontroliuoja	„...mama ir tėtis niekada nekontroliavo manęs...“ „...aš pati sėdu daryti pamokas...“ „...nereikia manęs skatinti...“ „...nekontroliuoja...“ „...nieko nesako dėl pamokų...“ „...nekontroliuoja...“ „...mano mokymosi niekas nekontroliuoja...“ „...esu pati už save atsakinga...“ „...nekontroliuoja nei trupučio...“
	Kita	„...labiausiai kontroliuoja mama...“ „...tėtis tik grįžęs domisi...“

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma vaikų mokymosi rezultatai nesikeitė po vieno iš tėvų emigracijos, tačiau dėl mokymosi kontrolės respondentai turėjo savo nuomonę. Dalis teigė jaučiantys kontrolę nors ir per atstumą („...klausinėja mamos kaip man sekasi mokykloje...“), tačiau

daugiau nei pusė respondentų teigimu nejaučia mokymosi kontrolės (“...mama ir tėtis niekada nekontroliavo manęs...“, „...nekontroliuoja...“). Galima teigti, kad emigravusio vieno iš tėvų kontrolė pasireiškia tik domėjimusi, tačiau jokių veiksmų nesiimama, tokiu būdu suteikiama laisvė vaikams.

Respondentų vaikų atsakymų į *devynioliktą klausimą* („Ar pasikeitė santykiai su pedagogais emigravus vienam iš tėvų?“) turinio analizės metu išryškėjo, kad daugumos respondentų dėl vieno iš tėvų emigracijos santykiai su pedagogais nepakito. Kai kurių respondentų teigimu, pedagogai nežino apie tai, jog vaikų vienas iš tėvų yra emigravęs. Keletas respondentų nurodo, kad kai kada sulaukia priekaištų, tačiau stengiantis ir mokinantis santykiai su pedagogais būna neutralūs (žr.15 lentelę).

15 lentelė

Emigracijos įtaka mokyklai (respondentai vaikai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Santykiai su pedagogais	Nepakito	„...ne...“ „...nepasikeitė, kaip buvau pirmūnė, taip ir esu...“ „...nepasikeitė...“ „...mokytojai nežino, kad mano tėtis išvažiavęs...“ „...visai nepasikeitė, yra kaip ir seniau...“ „...santykiai su pedagogais nepasikeitė...“
	Neutralumas	„...kai kurie priekaištuoja, pasako pastabas...“ „...nežinau, nesuprantu...“ „...mokinuosi per vidurį, nerėkia ant manęs niekas...“

Panašus klausimas buvo klausiamas senelių respondentų *vienuoliktuoju klausimu* („Kaip vertinate anūko (-u) motyvaciją mokytis, emigravus vienam iš tėvų?“) bei *aštuntuoju klausimu* (respondentų tėvų „Kaip vertinate vaiko(-u) motyvaciją mokytis, emigravus vienam iš tėvų?“) siekta išsiaiškinti kokį pokytį vaikų mokymosi veikloje mato seneliai ir likęs vienas iš tėvų. Analizuojant interviu turinį, išskirtos dvi kokybinės kategorijos – *mokymosi motyvacija*, *savarankiškumas* (žr. 4 priedo 14 lentelę).

Kategorija *mokymosi motyvacija* atspindi kaip keitėsi vaikų mokymasis po vieno iš tėvų emigracijos. Į šį klausimą turinyje išskirtos subkategorijos *sumažėjo*, *nepakito*. Daugiausia respondentų nurodė, jog motyvacija mokytis sumažėjo („...susilpnėjo, trūksta tvirtesnės rankos...“, „...matosi truputi pasikeitimai...“, „...trūksta motyvacijos...“). Tėvų respondentų nurodoma

nuomonė jog mokymosi motyvacija nepakito („...išliko tokia pat...“, „...nenukentėjo...“, „...mokyti naujų dalykų nesumažėjo...“, „...didelio skirtumo nėra...“). Dalis tėvų respondentų nurodė, jog su mokslais problemų yra.

Antroji kategorija (*savarankiškumas*) skirta atskleisti nuomonei apie vaikų savarankiškumą mokymosi procese, išskirtos subkategorijos – *pastangos, kita*. Keletas senelių respondentų nurodė, kad anūkų mokymosi procese nedalyvauja („...anūkė yra labai gabi...“, „...tam daug laiko skiria jos mama...“, „...kaip jie mokosi, man nesako...“).

Galima daryti išvadą, kad daugumos vaikų mokymosi motyvacija sumažėjo, tai galėjo būti dėl psichologinių išgyvenimų, tačiau vaikai stengiasi. Tai gali būti psichologinis jausmas, kai stengiamasi siekti mokslo, kad nereikėtų ir jiems emigruoti.

Devintuoju klausimu (respondentai tėvai „Ar padažnėjo vaikų įsivėlimai į konfliktiškas situacijas po tėvų emigracijos? Jeigu taip, tai kas paskatino tai padaryti?) siekta iširti ar padažnėjo vaikų įsivėlimų į konfliktines situacijas atvejų (žr. 16 lentelę).

16 lentelė

Vieno iš tėvų emigracijos įtaka vaikų konfliktams (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Situacijos	Neutralumas	„...neįsivelia...“ „...vaikai buvo auklėjami ir prižiūrimi, todėl niekada nėra iškilę problemų dėl jų...“ „...nedažnai...“ „...ne, dukra yra rami...“ „...labai nepadažnėjo...“
	Konfliktiškumas	„...nu tai vaikai turi problemų, bendrauja su savo draugais...“ „...tai yra problemų...“

Respondentų tėvų atsakymų turinio analizės metu išskirtos kategorija – *situacijos*.

Kategorija (*situacijos*) atspindi vaikų emocijų kaitą, kuris dėl vieno iš tėvų emigracijos gali pasireikšti konfliktinėmis situacijomis. Į šį klausimą turinyje išskirtos subkategorijos: *neutralumas, konfliktiškumas*. Respondentai akcentuoja, jog problemų dėl vaikų elgesio nėra, vaikai yra prižiūrimi („...neįsivelia...“, „...vaikai buvo auklėjami ir prižiūrimi, todėl niekada nėra iškilę problemų dėl jų...“). Tik keli tėvai nurodė, jog konfliktinės situacijos kyla bendraujant su draugais.

Galima daryti išvadą, kad vieno iš tėvų emigracija neturi įtakos vaikų konfliktinių situacijų atsiradimui, dažniausiai pasitaikantys nesutarimai žaidimų metu, tai natūralus procesas, kuris būdingas visiems vaikams.

Respondentų vaikų atsakymų į *dvidešimtą klausimą* („Su kokiais sunkumais susidūrei emigravus vienam iš tėvų?) siekta iširti su kokiomis problemomis susidūrė vieno iš emigravusio tėvų vaikai (žr. 17 lentelę).

Respondentų vaikų atsakymai atskleidė problemas, su kuriomis susiduriama vieno iš tėvų emigracijos atveju. Išskirta kategorija – *patiriami sunkumai*, kurioje išryškėja su kokiais sunkumais ir problemomis susiduria vaikai: *buities darbai*, *techniniai gedimai*, *pinigų trūkumas*, *saugumo poreikis*, *ilgesys*, *sunkumų nėra*. Respondentai akcentuoja buities darbų gausa, kuri atsirado po vieno iš tėvų emigracijos.

Galima teigti, kad vieno iš tėvų emigracija sukuria papildomų sunkumų vaikams, kurių galima išvengti gyvenant visai šeimai kartu.

17 lentelė

Sunkumai emigravus vienam iš tėvų (respondentai vaikai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Patiriami sunkumai	Buities darbai	„...dalis šeimos buities darbų teko man...“ „...įvairius darbus tenka atlikti mums...“ „...su vyriškais darbais...“
	Techniniai gedimai	„...pasijunta tėčio trūkumas, kai kas nors sugenda...“
	Pinigų trūkumas	„...pinigais...“ „...duodavo daugiau pinigų, nusipirkdavau „čipsų“...“
	Saugumo poreikis	„...mokykloj kartais draugai apstoja, norėčiau mamai pasakyt...“
	Ilgesys	„...pasiilgstu tėčio...“ „...mama verkdamo, sunku gyventi atskirai be tėčio...“
	Sunkumų nėra	„...sunkumų neturiu...“

Dvidešimt pirmuoju klausimu (respondentai vaikai „Papasakok kaip jauteisi emigravus vienam iš tėvų?“) ir *dešimtuoju klausimu* (respondentai tėvai „Papasakokite kaip vaikas (-ai) jautėsi emigravus tėčiui (mamai)?“ buvo siekiama iširti vaikų savijautą emigravus vienam iš tėvų. Išskirtos dvi kategorijos: *jausmai*, *poreikis* (žr. 18 lentelę ir 4 priedo 15 lentelę).

18 lentelė

Savijauta emigravus vienam iš tėvų (respondentai vaikai)

18 lentelės tęsinys 45 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
------------	---------------	--------------------

Jausmai	Liūdesys	„...liūdna buvo labai atsimenu...“ „...man buvo liūdna...“ „...kartais liūdna...“
	Ilgesys	„...jaučiuosi vienišas, nesuprastas...“ „...trūko tėčio...“ „...mes daug laiko kartu praleisdavom...“ „...trūkdavo...“ „...su juo daug žaisdavom...“
Poreikis	Pagalba	„...nuveždavo į mokyklą...“ „...parveždavo iš mokyklos...“
	Poreikio nebuvimas	„...ramiai visai...“ „...žinojau, kad tėtis išvažiuoja uždirbti pinigų...“ „...neatsimenu...“ „...paprastai...“

18 lentelės tęsinys

Jausmai kategorijoje išryškėja vaikų savijauta emigravus vienam iš tėvų. Vienu respondentų nurodomas *liūdesys ir ilgesys* („...*man buvo liūdna...*“, „...*kartais jaučiuosi vienišas, liūdnas...*“). *Antroji kategorija* pagalbos poreikis atskleidė, jog labiausiai tėčio trūkumas pasijaučia kai reikia nuvežti į mokyklą. Keli respondentai nurodė, jog juos visada tėtis nuveždavo į mokyklą, parveždavo iš jos. Kiti respondentai emigracijos labai nesureikšmino, ji jiems buvo natūralus dalykas.

Galime apibendrinti, jog vieno iš tėvų emigracija priverčia vaikus jaustis liūdnais, gyventi prisiminimais, kartais net pakoreguoti kasdienybę, kuri vaikui buvo labai svarbi.

Respondentų tėvų nuomonė apie vieno iš tėvų emigracijos jausmą, kurį išgyveno vaikai, buvo panaši (žr. 4 priedo 15 lentelę). Išskirtos dvi kategorijos *būseną, nerimas*, kurios atskleidė vaikų išgyvenamus jausmus. *Kategorijoje būseną*, dalis respondentų nurodė, jog vaikai reagavo ramiai ir nuoskaudos bei pokyčiai nelabai buvo pastebimi, tačiau ilgesys buvo jaučiamas. *Antra kategorija* atspindi vaikų nerimą, po vieno iš tėvų emigracijos. Keli respondentai nurodo vaikų laukimą kaip nerimo jausmą („...*pastoviai klausinėja kada grįš tėtis...*“, „...*klausinėdavo, kada mama grįš...*“).

Galime apibendrinti, jog vaikai stengiasi neparodyti savo išgyvenamo jausmo dėl vieno iš tėvų nebuvimo kartu, tačiau nuolatinis domėjimasis atskleidžia, kad vaikai gyvena nuolatinio laukimo ir nerimo.

Vienuoliktu klausimu (respondentai tėvai „*Ar pasikeičia vaiko elgesys laikinai grįžus tėčiui (mama)?*“) ir *dvyliktu klausimu* (respondentai seneliai „*Kaip keičiasi šeimos santykiai*

laikiniai parvykus emigravusiam vienam iš tėvų?“) siekta iširti ar keičiasi vaiko elgesys laikinai parvykus vienam iš emigravusių tėvų ir ar jaučiasi šeimoje santykių pokytis (žr. 19 ir 20 lentelės). Aptariant tėvų nuomonę, šiuo klausimu yra išskirtos *dvi kategorijos: jausmai, poreikiai*, kurių tikslas – atskleisti vaikų elgesį, kai laikinai grįžta emigravęs vienas iš tėvų. Kategorijoms yra išskirtos *dvi subkategorijos: emocijos, dėmesys*. Jos atskleidžia, kad vieno iš tėvų grįžimas, vaikams sukelia tam tikrų emocijų, bei keičia vaikų elgesį („...vaikas tampa linksmesnis...“, „...vaikas džiaugiasi...“, „...nori daugiau laiko praleisti su grįžusiu tėčiu...“, „...tada lipa vieni kitiems per galvas...“).

19 lentelė

19 lentelė. Elgesio kaita laikinai grįžus mamai (tėčiui) (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Jausmai	Emocijos	„...taip, vaikai džiaugiasi...“ „...vaikas tampa linksmesnis...“
Poreikiai	Dėmesys	„...reikalauja dėmesio...“ „...tada lipa vieni kitiems per galvas...“ „...nori daugiau laiko praleisti su grįžusiu tėčiu...“ „...džiaugiamės ir lepinam vieni kitus...“ „...mama lieka antrame plane...“

Senelių nurodomas šeimos santykių kaita laikinai parvykus emigravusiam šeimos nariui, išskiriamos *dvi kategorijos: santykių kaita ir vaikų pokytis* (žr. 20 lentelė).

Kategorija santykių kaita atskleidžia, jog santykių kaita pastebima bendravime, būnant visiems kartu („...pasakojamės apie tai, kas įvyko...“, „...šeima dažnai būna kartu...“, „...visi linksmi ir laimingi būna...“, „...tada šventė visiems būna...“).

Antroji kategorija vaikų pokytis parodo, jog laikinas šeimos nario grįžimas pakoreguoja vaikų elgesį („...vaikai pasidaro geresni, ramesni...“, „...pasidaro geri ir paslaugūs...“).

20 lentelė

Šeimos santykiai laikinai parvykus emigravusiam vienam iš tėvų (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Santykių kaita	Bendravimas	„...pasakojamės apie tai, kas įvyko...“

	Buvimas kartu	„...šeima dažnai būna kartu...“ „...visi linksmi ir laimingi būna...“ „...tada anūakai būna prie tėčio...“
	Kita	„...šėimos santykiai visada geri...“ „...tada šventė visiems būna...“
Vaikų pokytis	Elgesys	„...vaikai pasidaro geresni, ramesni...“ „...vaikai prie tėvo akių geri būna...“ „...pasidaro geri ir paslaugūs...“

Dvyliktojo klausimo („Kokius vaikas (-ai) turi pomėgius? Ar pastebėjote jų pokyčius po tėčio (mamos) emigracijos?) bei tryliktojo klausimo (Ar emigravus vienam iš tėvų, pakito vaikų draugų skaičius? (respondentai tėvai) tikslas – atskleisti, ar vieno iš tėvų emigracija padarė įtakos vaikų pomėgių, mėgstamos veiklos užsiėmimų bei draugų skaičiaus kaitai. Analizuojant respondentų atsakymų turinį, išskirtos trys kokybinės kategorijos: vaiko pomėgiai, pomėgių kaita ir draugų skaičius (žr. 21 lentelę).

21 lentelė

Vaiko pomėgiai bei jų kaita po vieno iš tėvų emigracijos (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Vaiko pomėgiai	Mėgstama veikla	„...skaityti...“ „...šoka, lanko muziką, groja...“
	Piešimas	„...mėgsta piešti...“ „...piešti...“
Pomėgių kaita	Nesikeitė	„...pomėgiai tie patys kaip ir prieš emigraciją...“ „...nesikeitė...“ „...sportas...“ „...tie patys būreliai, nes namuose dėmesio mažai...“ „...labai nepakoregavo pomėgių...“ „...kaip tik dabar turim daugiau pinigų, galim daugiau ką leisti...“
Draugų skaičius	Pakito	„...na klasiokų tai pasikeitė...“
	Nepakito	„...draugai išliko tie patys...“ „...ne, nepastebėjau...“ „...nesumažėjo...“ „...ne, liko tie patys...“ „...ne, tie patys...“ „...išliko tie patys...“

Respondentai nurodydami vaikų pomėgių kaitą, akcentuoja, kad pomėgiai išliko tie patys, nesikeitė. Dauguma vaikų turi savo pomėgius, vieni respondentų nurodymu, skaito, piešia, šoka.

Buvo keletas tėvų, kurie įvardino vaikų pomėgių kaitą („...kaip tik dabar turim daugiau pinigų, galim daugiau ką leisti...“). Kalbant apie pakitusį draugų skaičių, dauguma tėvų nurodė, kad jie išliko tie patys, pokyčio nepastebėjo.

Galima teigti, kad vaikų pasirinktas pomėgis nesikeičia taip greitai ir jie yra patenkinti savo mėgstama veikla, tuo tarpu kartais emigracija pakoreguoja pomėgius, suteikdama didesnę galimybę vaikams rinktis tai, ko jie nori, nes tai daryti leidžia didesnės finansinės galimybės. Taip pat kalbant apie draugus galima daryti prielaidą, jog draugams nesvarbu ar bendrauja su emigravusios šeimos vaiku, jie labiau vertina draugystę nežiūrėdami į šeimos padėtį.

Tryliktuoju klausimu (respondentai seneliai „Ar emigravęs vienas iš tėvų domisi, kaip sekasi jų vaikui?“) ir keturioliktuoju klausimu (respondentai tėvai „Ar emigravęs sutuoktinis (-ė) domisi kaip sekasi jų vaikui (-am)?“ siekta išsiaiškinti ar rūpi emigravusiam vienam iš tėvų vaikas likęs Lietuvoje (žr. 22 lentelę ir 4 priedo 16 lentelę).

22 lentelė

Emigravusio vieno iš tėvų domėjimasis vaiku (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Domėjimasis	Mokslai	„...domisi kaip pamokos...“
	Kartais	„...nu gal kartais paklausia ar vaikas klauso, ar neišdykauja...“
	Kita	„...visada domisi, labai pasiilgęs būna...“ „...žinoma, kad domisi...“ „...aišku, kad klausinėja, bet dažniausiai anūkas pasakoja pats...“ „...domisi kaip su draugais, nu viską...“

Išskirta kokybinė kategorija *domėjimasis*. Visi respondentai nurodė, kad emigravęs vienas iš tėvų domisi kaip sekasi jų vaikams. Domėjimasis yra įvairus. Kadangi seneliams svarbus yra mokslas, todėl jie pirmoje vietoje išskyrė būtent mokslą kaip domėjimosi objektą. Keletas respondentų nurodė elgesį, apie kurį tėvai kartais paklausia, taip pat akcentuoja visas gyvenimo sritis, apie kurias emigravęs vienas iš tėvų kartas nuo karto paklausia.

Tuo tarpu respondentai tėvai akcentuoja, jog vaikai yra svarbiausia pokalbių tema bendraujant su sutuoktiniu (žr. 4 priedo 16 lentelę). Tai patvirtina tiriamųjų pateikti teiginiai:

(„...visą pokalbį kalbam vien apie vaikus...“, „...labiausiai ir domisi apie vaikus...“, „...tai svarbiausia pokalbių tema...“, „...visada domisi kaip sekasi vaikams...“).

Penkioliktuoju klausimu (respondentai tėvai „Kokios Jūsų šeimos tradicijos?“) ir keturioliktuoju klausimu (respondentai seneliai) klausiant to paties klausimo siekiama nustatyti ar vyrauja šeimoje kokios nors tradicijos, ar jos minimos šeimos rate (žr. 4 priedo 17, 18 lenteles).

Kokybinė analizė atskleidė, jog visos šeimos turi savo šeimos tradicijas. Tėvų labiausiai akcentuojamos šeimos tradicijos yra švenčių šventimas. Labiausiai minimos šventės yra: („...gimtadienių tradicijos...“, „kalendorinės šventės...“, „vasaros šventės...“). Dauguma respondentų nurodė, jog jiems svarbu didžiausias šeimos šventes sutikti šeimos rate. Taip pat buvo nurodoma tradicija – savaitgalio pietūs, vykstantys kiekvieną savaitgalį. Keli respondentai nurodė tradicijas, kurios yra susijusios su darbais („...vasarą visa šeima dirba ir atostogauja...“, „...po darbų į mišką, prie laužo pasėdėti, pakept kažką...“).

Senelių nurodomos tradicijos labai panašios, visų pagrindinių švenčių šventimas, gimimo dienų paminėjimai.

Galima teigti, kad tradicijos šeimoje yra svarbios ir reikšmingos. Tradicijos ir bendra veikla suvienija šeimos narius, tai puiki galimybė visiems pabūti kartu.

Šešioliktuoju klausimu (respondentai tėvai „Ar norėtumėte, kad emigravęs sutuoktinis (-ė) išsivežtų vaikus į užsienį? Kodėl?) ir penkioliktuoju klausimu (respondentai seneliai „Ar norėtumėte, kad anūką (-us) išsivežtų į užsienį tėvai? Kodėl?“) siekta nustatyti, kokį ryšį palaiko vyresnioji karta bei tėvai su vaikais, ar vaiko išsivežimas būtų didelė netektis šeimoje (žr. 4 priedo 19, 20 lenteles).

Respondentų analizė atskleidė, jog tėvų ryšys su vaikais yra labai stiprus ir nepaisant to, jog vaikai važiuotų su kitu vienu iš tėvų, tačiau dauguma tėvų pasisako prieš vaikų emigraciją. Tai įrodo respondentų teiginiai: „...nenorėčiau...“, „...tikrai nenorėčiau...“, „...nenorėčiau, vaikas turi augti Lietuvoj...“. Dalis tėvų neprieštaravo nuomonei, kad vaikai galėtų išvykti į užsienį atostogų metu. Galima teigti, jog vaikų ir tėvų ryšys yra labai stiprus ir nuomonei apie vaikų emigraciją tėvai nepritaria. Vaikų išvykimui pritarė tik tie tėvai, kurie mano, jog trumpalaikis atostogų metu vizitas užsienyje būtų pramoga vaikams, tačiau ne ilgiau.

Aptariant senelių respondentų pasisakymą apie anūką emigraciją taip pat buvo neigiamas, tai įrodo tokie teiginiai: „...tikrai nenorėčiau...“, „...tada nebematyčiau visiškai...“, „...nebematysiu aš jų, nebeprvažiuos...“. Seneliai akcentuoja, kad emigravus anūkams, gali nutrūkti ryšys ir bendravimas pasikeistų. Tačiau kai kurie seneliai buvo kiek atlaidesni tokiam požiūriui. Respondentų teigimų, anūkai galėtų važiuoti į užsienį, o to priežastis – senelių noras, kad anūkai pakeliavę po užsienį, išmoktų elgtis su vyresniais ir pagarbos jausmo. Vienos močiutės išsakyta

mintis(„...aš už tai, kad vaikas turi turėti ir mamą ir tėtį...“) leidžia suprasti, kad nesvarbu kokioje šalyje vaikas gyvens, svarbiausia yra, kad jis gyventų su tėčiu ir mama.

Septynioliktoju klausimu (respondentai tėvai „Ar padidėjo rūpesčių prižiūrint vaikus? Jeigu taip, tai kokių? siekiama nustatyti, ar emigravus vienam iš tėvų, jaučiamas rūpesčių padidėjimas su vaikais, ar jaučiama vaikų pagalba namuose. Iš atsakymų turinio išskirtos dvi kokybinės kategorijos: rūpesčių kaita, problemos, kurios atspindi rūpesčių pokyčius po vieno iš tėvų emigracijos (žr. 23 lentelę).

23 lentelė

Rūpesčiai prižiūrint vaiką (-us) (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Rūpesčių kaita	Didėjo	<p>„...taip, nes visus klausimus reikia spręsti vienai...“</p> <p>„...taip, tenka rūpintis viskuo vienai...“</p> <p>„...rūpesčių padidėjo...“</p> <p>„...pradedant namų ruošoje, baigiant vaikų priežiūra...“</p> <p>„...visus reikalus, ką tvarkydavo žmona, dabar tvarkau aš...“</p> <p>„...padidėjo...“ „...visi rūpesčiai vienam...“</p>
Problemos	Ligos	„...kai suserga, reikia rūpintis vienai...“
	Darbas	<p>„...mano darbo grafikas neatitinka vaiko grafiko...“ „...tenka senelių prašyti, kad atsikeltų, paruoštų pusryčius ir nuvežtų į mokyklą...“</p> <p>„...darbų pasiskirstymas nebespėji...“</p>
	Kontrolė	„...nebe atidžiai kontroliuoji...“

Dauguma respondentų nurodė, jog emigravus vienam iš tėvų, rūpesčių prižiūrint vaikus padidėjo. Vienas svarbiausių sunkumų įvardinamas tai, jog dabar prižiūrinčiam šeimos nariui reikia atstoti ir tėtį ir mamą, rūpesčių kuo toliau, tuo labiau jų atsiranda, nes vaikai auga ir rūpesčių savaime suprantama daugiau, o vienam likusiam iš tėvų sunku suspėti. Kiti respondentai akcentavo, kad emigracijai palietus šeimą, problemų su vaikais padidėja kasdien, vaikai yra ramūs, geri, tačiau tėvai nebesugeba nudirbti visų darbų, prižiūrėti vaikų, kontroliuoti, per didelis darbų pasiskirstymas šeimai teikia daug problemų.

Šešioliktuoju klausimu (respondentai seneliai „Ar kalbatės su anūku apie tai, kodėl jo tėtis (mama) išvykę? Kada kalbatės?) ir aštonioliktuoju klausimu (respondentai tėvai „Ar kalbatės su vaiku apie tai, kodėl jo tėtis (mama) išvykę?) atliktos analizės metu siekta iširti, ar vaikams aiškinamos emigracijos priežastys, ar jie yra informuoti apie tai, kodėl vienas iš tėvų turi gyventi atskirai (žr. 24 lentelę ir 4 priedo 21 lentelę).

24 lentelė

Pokalbiai apie vieno iš tėvų išvykimą (respondentai seneliai)

24 lentelės tęsinys 51 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pokalbiai dėl emigracijos	Problemos	„...išvažiavo, nes čia nerado darbo...“ „...visada kalbamės, kad tėtis yra užsienyje...“
	Emocijos	„...kalbamės vakarais, kada nuobodu jiems pasidaro...“ „...mažai su jais bendrauju...“
	Materialinis aprūpinimas	„...reikia pinigėlių batams...“ „...viskam...“ „...ten daugiau pinigėlių moka...“ „...didesnis atlyginimas...“
	Televizijos įtaka	„...kartais pasikalbam...“ „...kai rodo per televizorių neturtingus žmones...“

24 lentelės tęsinys

Analizuojant respondentų senelių interviu turinį, išskirta kokybinė kategorija – *pokalbiai dėl emigracijos*. Į šį klausimą turinyje išskirtos subkategorijos: *problemos, emocijos, materialinis aprūpinimas, televizijos įtaka*.

Respondentai nurodė, kad dažniai pokalbių tema būna dėl vieno iš tėvų emigracijos, kai iškyla problemos, kurios, respondentų teigimu, esant visai šeimai kartu, būtų lengviau išsprendžiamos. Viena iš pagrindinių priežasčių, kuri yra aiškinama anūkams – materialinis aprūpinimas. Daugelis vaikų neturėjo pramogų, slėgė pinigų nepriteklis, todėl seneliai aiškindami pinigų bei darbo vertę, moko anūkus. Kita pokalbių apie emigraciją priežastis yra televizija, kuri transliuoja vis populiarėjančią emigraciją, jos priežastis, tokiu būdu skatindama pokalbius šeimoje. Galima teigti, kad seneliai turėdami daugiau laiko namuose, gali skirti pokalbiams su anūkais, paaiškinti jiems emigracijos priežastis.

Analizuojant interviu turinį (respondentai tėvai), išskirta *kokybinė kategorija – pokalbiai emigracijos tema*. Į šį klausimą turinyje išskirtos *subkategorijos: supratimas, problemos, pagalba, finansai, nekyla klausimų, kita*.

Daugelis tėvų teigia, kad vaikai supranta emigracijos priežastis ir dėl ko ji palietė būtent jų šeimą. Vaikų supratimą atskleidžia tokie teiginiai: „...*vaikas žino ir supranta, kad toks tėčio darbas...*“; „...*supranta patys...*“; „...*supranta, kad aplinkybės tokios yra, reikia kažko imtis...*“. Didelė dalis respondentų akcentavo, kad dažna pokalbių apie emigraciją tema būna iškilus problemoms, reikiant kito šeimos nario pagalbos. Viena iš priežasčių, dėl kurių kalbamasi su vaiku, įvardijami finansai. Daugelis vaikų tai supranta, bet dažniausiai tėvų akcentuojama yra materialinė gerovė. Keleto respondentų teigimu, ta tema nėra kalbama.

Galima teigti, kad tiek senelių, tiek tėvų akcentuojama emigracijos priežastis yra materialinio aprūpinimo poreikis. Atlikta respondentų analizė leidžia teigti, kad šeimoje yra kalbama apie emigracijos priežastis ir vaikams suteikiama informacija apie tai, kodėl jų vienas iš tėvų gyvena užsienyje.

Dvidešimt antruoju klausimu (respondentai vaikai, „*Ar daug laiko praleisdavote visa šeima kartu, kol nebuvo emigravęs tėtis (mama)?*“ ir *dvidešimt trečiuoju klausimu* („*Kas labiausiai patikdavo būnant visai šeimai kartu?*“) (respondentai vaikai) tikslas išsiaiškinti šeimos tarpusavio santykius. Šių klausimų pagalba, lengviau išsiaiškinti vaikų nuomonę apie tai, ar emigracija galėjo daryti įtaką santykiams šeimoje. Iš atsakymo turinio išskirtos dvi pagrindinės kategorijos: *laikas, veikla* (žr. 25 lentelę).

25 lentelė

Buvimas kartu su šeima prieš emigraciją (respondentai vaikai)

25 lentelės tęsinys 53 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laikas	Dažnai	„...visą laiką praleisdavom visa šeima kartu...“ „...daug...“ „...kai grįždavo iš darbo tėtis, daug...“ „...praleisdavome savaitgalius kartu...“ „...po darbo ir pamokų praleisdavome kartu...“ „...taip...“ „...laiko leidimas kartu...“
	Retai	„...nelabai...“ „...daugiau laiko praleisdavom kiekvienas atskirai...“ „...nelabai daug...“
Veikla	Buvimas kartu	„...buvimas kartu visai šeimai...“ „...kalbėtis...“ „...klausytis tėvų gyvenimo istorijų...“ Kad būdavome šeima...“ „...viską darydavome kartu...“ „...žiūrėdavom

		filmus...“
	Žaidimai	„...kai žaisdavom ką nors...“ „...žaisti įvairius žaidimus visai šeimai kartu...“ „...žaisdavome savaitgaliais ryte „domino“...“ „...žaisdavome žaidimus, kuriuos mama dabar yra išsaugojusi...“
	Laisvalaikis	„...sportuodavom, lenktyniaudavom...“
	Kelionės	„...kelionės...“ „...keliaudavom po Lietuvą su šeima...“ „...aplankydavom nematytas vietas...“ „...kur nors nuvažiuoti visi...“

25 lentelės tęsinys

Pirmoji kategorija (laikas) atspindi respondentų buvimą kartu su šeima laiko atžvilgiu prieš emigraciją. Jis suskirstytas į šias *subkategorijas: dažnai, retai*. Respondentai akcentuoja, jog prieš emigraciją visa šeima praleisdavo daug laiko, vaikai vertina dėmesį, kurį tėvai skirdavo po darbų ar savaitgaliai. Kelių respondentų teigimu, laikas leidžiamas su šeima buvo pakankamas. Galima teigti, kad esant visiems šeimos nariams, laikas šeimoje leidžiamas kartu dažniau, emigravęs šeimos narys pakoreguoja tarpusavio ryšį.

Antroji kategorija (veikla) yra orientuota į šeimos užsiėmimus. Išskirtos *subkategorijos (buvimas kartu, žaidimai, laisvalaikis, kelionės)* parodė, kad daugelis respondentų mėgavosi šeimos gyvenimu, buvo vertinama šeimos buvimas kartu. Labiausiai respondentai akcentavo leidžiamą laisvalaikį su tėvais, žaidimus. Keletas respondentų paminėjo, jog populiariu buvo keliauti. Galima teigti, kad finansinio nepritekliaus vaikai neįjutė, jie džiaugėsi paprastais kasdieniškais dalykais, už kuriuos pinigų nereikėdavo, tėvų buvimas kartu, bendra veikla, žaidimai yra kur kas labiau vertinami, nei pinigai.

Dvidešimt ketvirtuoju klausimu (respondentai vaikai „Ar patinka dabartinis gyvenimas?“) tikslas išsiaiškinti, ar respondentai džiaugiasi dabartiniu gyvenimu, kokios priežastys tai lemia. Išskirtos dvi kokybinės kategorijos (*gyvenimo įvertinimas, įtaka*) (žr. 4 priedo 22 lentelę).

Pirmoji kategorija (gyvenimo įvertinimas) atspindi dabartinio gyvenimo teigiami ir neigiami vertinimai. Išskirtos dvi *subkategorijos – teigiamas, neigiamas*. Respondentai akcentuoja, kad dabartiniu gyvenimu yra nelabai patenkinti, tačiau keletas respondentų nurodė, jog gyvenimą pagerina emigravusio vieno iš tėvų siunčiami pinigai („...nelabai patinka dabartinis gyvenimas“, „nelabai, nors dabar tėtis atsiunčia pinigų...“).

Antroji kategorija (įtaka) parodė, kad džiaugsmas šeimos gyvenimu labai priklauso nuo aplinkybių („...jeigu sveiką koją turėčiau, taip...“).

Dvidešimt penktuoju klausimu (respondentai vaikai „Su kuo geriausiai sutari šeimoje? Kuo labiausiai pasitiki, galėtum pasidalinti savo paslaptis?“ tikslas išsiaiškinti šeimos narių tarpusavio santykius, koki bendravimą vaikai palaiko su kitais šeimos nariais (žr. 4 priedo 23 lentelę). Dauguma tiriamųjų akcentavo, kad geriausius santykius šeimoje palaiko su mama, tačiau buvo paminėti ir kiti šeimos nariai, su kuriais palaikomas glaudus ryšys („...su sese...“).

Apibendrinant galima teigti, kad vaikai labiausiai pasitiki mamomis, su jomis ryšys palaikoma geriausiai bei pateikiamos paslaptys. Šiuo atveju seneliais nepasitikima, jaučiama riba tarp vyresniosios ir jaunesniosios kartos.

Dvidešimt šeštojo klausimo (respondentai vaikai „Kaip dažnai kyla ginčai šeimoje? Kas būna iniciatorius?“) tikslas atskleisti, ar emigracija turi įtakos ginčų atsiradimui šeimoje. Turinyje išskirta viena kategorija (*nesutarimų iniciatoriai*) (žr. 4 priedo 24 lentelę). *Kategorijos (nesutarimų iniciatoriai)* išskirtos *subkategorijos (dažnai močiutė, retai tėvai, sesės, kita)*. Šiose subkategorijos akcentuojama, jog dažniausiai nesutarimų iniciatoriumi būna močiutė. Tokiu būdu prarandamas ryšys su vyresniąja karta. Kita dalis respondentų nurodo, jog ginčus dažniausiai pradeda tėvai kai grįžta, tačiau tai būna retai, nes daugiausiai laiko tėvai gyvena atskirai. Ginčus tarp sesių galima įvardinti natūralu procesu, nes vaikai dažnai pykstasi dėl kokių nors dalykų. Dalis respondentų pasidalino patirtimi, kad ginčų iniciatoriaus nėra, nes kiekvienu kartu vis skirtingi šeimos nariai nesutaria, tačiau jie būna menkaverčiai, tokie pat kaip ir esant visiems šeimos nariams („...visaip...kartais mama, kartais tėtis...“, „...bet jie menkaverčiai, būdavo ir esant mamai...“).

Apibendrinant galima teigti, kad gyvenant kelioms kartoms, šeimos santykiai reikalauja pakantumo ir pagarbos vieni kitiems. Dažniausiai įvardijama ginčų iniciatorė yra vyresnioji karta. Todėl galima teigti, kad gyvenant branduolinėje šeimoje, nesutarimų yra mažiau ir jie būna nereikšmingi.

Dvidešimt septintuoju klausimu (respondentai vaikai „Ką laikai autoritetu šeimoje?“) tikslas išsiaiškinti vaikų autoritetą, kurį vaikai laiko šeimoje (žr. 4 priedo 25 lentelę).

Dauguma respondentų akcentavo, kad autoritetas šeimoje yra tėtis. Atlikta kokybinė analizė atskleidė, jog dažniausiai autoritetu laikomas tas asmuo, su kuriuo sieja artimas ryšys ir nėra galimybės susitikti dažnai. Šiuo atveju tėtis įvardijamas kaip labiausiai vertinamas šeimos narys („...tėtį, kuris sunkiai dirba...“, „...tėtį...“). Kiti respondentai nurodė mamą, kuri laikoma autoritetu šeimoje. Vaikų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė, nes kiekvienas skirtingai supranta autoriteto reikšmę.

Galima teigti, kad autoritetą pasirenka kiekvienas skirtingai, vaikų nurodomas tėtis buvo pasirenkamas dėl sunkiai dirbamo darbo ir uždirbamų pinigų, tuo tarpu mama pasirinkta kaip laikina šeimos galva, yra priversta rūpintis visais reikalais po tėčio emigracijos.

Septynioliktuoju klausimu (respondentai seneliai „*Ar dabartiniu metu galite visą laiką skirti anūku priežiūrai nesate labai užsiėmęs/usi?*“) siekta ištirti senelių užimtumą, ar jie gali visą laiką skirti anūkams (žr. 4 priedo 26 lentelę). Daugelis respondentų akcentavo, kad anūkų priežiūrai skiria daug laiko, nes yra nedirbantys, tačiau sezono metu, kai darbų padaugėja, tada su anūkais užsiima mažiau. Vieno respondento teigimu, užimtumas darbe neleidžia skirti pakankamai dėmesio anūkams. Kita dalis respondentų nurodė, jog anūkai yra savarankiški ir dėmesio bei priežiūros jiems nereikia („...jie jaučiasi labai užaugę, todėl nelabai nori močiutės pagalbos...“, „... bet su anūkais irgi nebeatsitink būt kartu...“).

Galima teigti, kad senelių pagalba anūkų ugdyme priklauso nuo užimtumo. Kiekvienas vyresniosios kartos atstovas turi savo užsiėmimų, kuriuos nuvertina, todėl anūkų priežiūra užsiima laisvu laiku, tačiau ne visada.

Aštuonioliktuoju klausimu (respondentai seneliai „*Ar vyresniajam asmeniui jaučiama pagarba šeimoje?*“) siekta išsiaiškinti, ar seneliai jaučiasi mylimi ir gerbiami anūkų (žr. 4 priedo 27 lentelę). Respondentų teigimu, pagarba namuose yra jaučiama, ypač tada, kai reikia anūkams šilumos, meilės ir paguodos. Galima teigti, jog emigravus vienam iš tėvų, vaikai jaučiasi liūdni, jiems trūksta emocinio palaikymo, todėl rodydami pagarbą seneliams, tikisi jų paramos. Kita dalis respondentų nurodė, jog pagarbos iš anūkų nejaučia, dažnai kyla konfliktinės situacijos, tai parodo, kad dažni nesutarimai ir konfliktai skatina nepagarbą tarp kartų.

Dvidešimt aštuntuoju klausimu (respondentai vaikai „*Kokia šeimos sudėtis labiau patinka, prieš emigraciją ar po jos? Kodėl?*“) siekta išsiaiškinti, kokia šeimos sudėtimi vaikai labiau džiaugiasi (žr. 4 priedo 28 lentelę). Dauguma vaikų akcentavo, jog labiausiai džiaugėsi prieš emigraciją buvusią šeimos sudėtimi, tai įrodo teiginiai („...smagiau visai šeimai vis tiek...“, „...tai aišku, kad buvusi šeimos sudėtis...“, „...tada buvom laiminga šeima...“). Tik keli nurodė, jog džiaugiasi dabar pagerėjusia šeimos padėtimi.

Galima teigti, kad vaikai labiau vertina šeimos buvimą kartu, darnią šeimą. Nors emigravus vienam iš tėvų pagerėja šeimos finansinė padėtis, tačiau tai vaikai mažiausiai vertina, jiems svarbiau būti visai šeimai kartu.

Dvidešimt devintu klausimu („*Kaip leisdavote laisvalaikį visa šeima?*“) ir *trisdešimtu klausimu* („*Kaip dabar leidi laisvalaikį su šeima?*“) (respondentai vaikai) bei *devynioliktu klausimu* („*Kaip leisdavote laisvalaikį visa šeima?*“) ir *dvidešimtu klausimu* („*Kaip dabar leidžiate laisvalaikį?*“) (respondentai tėvai) siekta palyginti laisvalaikio leidimo būdus bei išsiaiškinti, ar

šeimos nario emigracija daro įtakos šeimos narių laisvalaikio leidimui (žr. 26 lentelę ir 4 priedo 29, 30 lenteles).

26 lentelė

Šeimos laisvalaikis (respondentai vaikai)

26 lentelės tęsinys 56 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Prieš emigraciją	Bendra veikla	„Žaisdavome visokius sportinius žaidimus...“ „...važiuodavom maudytis...“ „...žvejoti...“ „...savaitgaliais važiuodavom į gamtą, žiemą slidinėti...“ „...prie jūros...“ „...ant pievelės gulėdavom...“ „...eidavome į teatrą, kiną...“ „...važiuodavom pas draugus, į gamtą...“ „...sportuodavome visi...“ „...važiuodavome apsipirkti, slidinėti...“ „...visa šeima žaisdavom įvairius žaidimus...“ „...su draugais iškylaudavom...“ „...dirbdavome sode...“
Po emigracijos	Bendra veikla	„...važiuojam pas draugus, gimines...“ „...važiuojam prie jūros...“ „...kalbamės...“ „...niekur nevažiuojame, norisi su juo pabūti...“
	Atskira veikla	„...dabar nelabai turim laiko...“ „...tėtis ilgai dirba, močiutė vėl užsiėmus...“ „...atskirai...“ „...su draugais...“

26 lentelės tęsinys

Iš atsakymo turinio, išskirtos dvi kategorijos – *prieš emigraciją*, *po emigracijos*. Pirmoji kategorija (*prieš emigraciją*) atspindi kaip buvo leidžiamas šeimos laisvalaikis prieš šeimos nario emigraciją. Jai išskirta *subkategorija: bendra veikla, atskira veikla*. Daugiausia respondentų akcentuoja, kad laisvalaikį leisdavo visa šeima. Iš analizuojamo turinio galima suprasti, kad daugumos respondentų laisvalaikis būdavo nereikalaujantis didelių materialinių išlaidų, tačiau svarbiausia akcentuojamos pramogos („...važiuodavom maudytis...“, „...žvejoti...“, „...ant pievelės gulėdavom...“, „...į gamtą...“, „...sportuodavome visi...“). Antroji kategorija (*po emigracijos*)

atskleidžia koks pokytis įvyko šeimos laisvalaikio leidime, be vieno iš emigravusių tėvų. Pastebima tendencija, kad laisvalaikio sumažėjo, pramogos išlieka panašios, tačiau galbūt daugiau finansų tam skiriama.

Galima teigti, kad respondentai vaikai nepastebėjo ryškių pakitimų laisvalaikio leidime, galima daryti prielaidą, jog likęs vienas iš tėvų stengiasi sukurti tokias pat laisvalaikio leidimo aplinkas, kad vaikai jaustųsi kaip ir anksčiau.

Tuo pačiu klausimu (respondentai tėvai) turėjo savo nuomonę (žr. 4 priedo 29, 30 lenteles). Apklaustieji akcentavo, kad emigracija pakoregavo laisvalaikio leidimo būdą koks buvo prieš emigraciją ir koks yra dabar. Respondentų nuomone, dėl finansinių galimybių laisvalaikis buvo paprastas, tačiau visai šeimai teikiantis džiaugsmo. Kita dalis respondentų nurodė, jog laisvalaikio leidimas buvo visos šeimos pramogos („...*visas laisvas laikas buvo leidžiamas drauge...*“, „...*išvažiuodavom visi kartu prie ežerų, į mišką...*“, „...*žiūrėdavom televizorių, gamindavom maistą, šnekėdavomės...*“). Respondentų teigimu po vieno iš tėvų emigracijos, laisvalaikis nesikeitė, bendros šeimos veiklos išlieka panašios, tai gali patvirtinti teiginys: („...*stengiamės, kad jis nesiskirtų nuo buvusių...*“).

Galima teigti, kad vieno iš tėvų emigracija nepakoregavo laisvalaikio leidimo būdo, šeimos nariai tapo atviresni vieni kitiems likęs vienas iš tėvų stengiasi suteikti tokias pat sąlygas laisvalaikio leidimui, kokios buvo prieš emigraciją.

Devynioliktojo klausimo (respondentai seneliai „*Kaip leidžiate laisvalaikį visa šeima*“) tikslas – ištirti senelių leidžiamą laisvalaikį su šeimos nariais (žr. 4 priedo 31 lentelę).

Išskirta kokybinė kategorija – *laisvalaikis*. Tai yra *pramogos, atskirtis, buities darbai subkategorijos*. Šios kategorijos atspindi vyresniosios kartos nurodomą laisvalaikio leidimo būdą. Respondentų nurodymai leidžia teigti, kad seneliai labai retai leidžia laisvalaikį su kitais šeimos nariais. Daugelis respondentų akcentuoja, jog dažniausiai šeimos nariai pramogauja atskirai, kaip priežastį įvardindami sveikatos sutrikimus. Kita dalis respondentų nurodė, jog dažnai laisvalaikio metu jaučia nepagarbą iš anūkų, tai nurodo teiginiai: („...*kepėm dešreles lauke, tai prisikvietė draugų ir aš jau buvau nebereikalingas...*“, „...*manęs nebeima, sako, kad nepaeisiu...*“, „...*nebelabai nori su močiute...*“). Keli respondentai nurodydami laisvalaikio leidimo būdus, buvo besidžiaugiantys, nes atlikti buities darbus visai šeimai yra laikomas geriausiais laisvalaikio leidimo būdas.

Dvidešimt pirmojo klausimo (respondentai tėvai „*Kaip leidžiate laiką visa šeima grįžus sutuoktiniui (-ei)?*“) siekta ištirti, ar keičiasi laisvalaikis po ilgo išsiskyrimo su šeimos nariu (žr. 27 lentelę).

Šeimos laisvalaikis grįžus vienam iš tėvų (respondentai tėvai)

27 lentelės tęsinys 58 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laisvalaikio ypatumai	Kelionės	„...keliaujam...“
	Pramogos	„...stengiamės pamaloninti vaiką...“ „...einame į kino teatrą...“ „...nuvažiuojam papietauti į kavinę...“ „...einame į svečius, pramogaujame...“
	Darbai	„...daugiau to laiko būna tada prie ruošos namų, prie darbų...“
	Bendra veikla	„...daug kalbamės...“ „...kiek įmanoma kartu...“ „...gaminame maistą...“ „...taip pat...“ „...tada darome ką mama nori...“ „...daug dėmesio skiriame vieni kitiems...“

27 lentelės tęsinys

Respondentai nurodydami laisvalaikio leidimo būdą grįžus emigravusiam šeimos nariui, akcentuoja, jog laisvalaikio turiningumą padeda pasiekti finansinis stabilumas. Emigravęs šeimos narys uždirbęs daugiau pinigų suteikia kitiems šeimos nariams daug džiaugsmo ir pramogų, kurias visa šeima išbando kartu. Respondentai nurodo, jog didelis dėmesys yra skiriamas vaikams, kuriems labiausiai trūko vieno iš tėvų. Galima teigti, jog pramogomis bei laisvalaikiu tėvai bando kompensuoti netekties jausmą, kurį vaikai patyrė po emigracijos.

Dvidešimt antruoju klausimu (respondentai tėvai „Su kuo dažniausiai vaikai praleidžia savo laisvalaikį ir poilsio dienas?“) bei to paties *dvidešimtu klausimu* buvo klausiama senelių, siekiama išsiaiškinti ar vaikai jaučia džiaugsmą namuose, ar daug bendrauja su šeimos nariais (žr. 4 priedo 32, 33 lenteles).

Analizė atskleidė, jog daugelis vaikų labiau linkę savo laisvalaikį leisti su draugais, tačiau savaitgalį, būdami laisvesni ir turėdami daugiau laisvo laiko, tėvai stengiasi užsiimti su vaikais. Tuo tarpu senelių nuomonė apie anūkų leidžiamą laisvalaikį kiek skiriasi. Jų nuomone, anūkai labiau linkę savo laisvą laiką paskirti draugams, nei šeimos nariams. Galima teigti, kad vaikų laisvalaikio leidimas priklauso nuo tėvų ir senelių užimtumo. Vaikų bendraamžiai nėra labai užimti, todėl vaikai pasirenka laisvalaikį leisti su jais.

Atsakymo į *dvidešimt pirmą klausimą* (respondentai seneliai „*Ką veikia vaikai su tėvais, jiems grįžus iš užsienio?*“) analizė išryškino senelių požiūrį į tėvų ir vaikų leidžiamą laisvalaikį. Išskirta kategorija – *laisvalaikis* (žr. 4 priedo 34 lentelę).

Gauti duomenys parodė, kad seneliai skeptiškai vertina šeimos narių laisvalaikio leidimą. Daugiausia respondentų akcentuoja tėvų ir vaikų pramogas. Senelių teigimu, dažniausios pramogos būna apsipirkinėjimas parduotuvėse, tai įrodo respondentų teiginys („...*važiuoja į parduotuves ir perka viską iš eilės...*“). Kitų respondentų teigimu, vaikų ilgesys ir patirta netektis yra atperkama tėvų suruošta švente („...*tėvai vaikams ruošia tikrą šventę...*“). Laisvalaikis ne tik įvairios pramogos, bet ir kartu atliekamai darbai. Seneliai nurodo, jog grįžus vienam iš tėvų, stengiasi daugiau leisti laiką kartu ne tik pramogaudami („...*ką nors sugalvoja visi bendrai...*“, „...*tai sniegą nuvalyti, tai prie baseino...*“). Taip pat geresnė materialinė padėtis suteikia galimybę laisvalaikį skirti kelionėms.

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų ir vaikų laisvalaikio leidimas skiriasi tomis pramogomis, kurios reikalauja finansinių išteklių, tačiau bendrų veiklų leidimo tradicijos išliko tos pačios.

IŠVADOS

1. Parengtas tyrimo instrumentas padėjo išsiaiškinti, kad emigravus vienam šeimos nariui, šeima privalo naujai apsibrėžti vaidmenis šeimoje bei prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Vaidmenų pokyčiai šeimoje vertinami neigiamai dėl padidėjusių atliekamų darbų.
2. Emigracijos reiškinys turi neigiamą poveikį ne tik šeimos struktūrai, bet ir vaikų emociniams išgyvenimams. Kiekvieno vaiko reakcija į stresines situacijas yra individuali, tačiau vieno iš tėvų emigracijos atveju, kinta vaiko elgesys, keičiasi bendravimas, priverčia vaikus jaustis liūdnais, gyventi prisiminimais, kartais net pakoreguoti kasdienybę, kuri vaikui buvo labai svarbi. Vaikams reikalingi abu tėvai, poreikis vieno iš emigravusio tėvo jaučiamas visada. Tyrimai rodo, jog respondentai jausdami neigiamus išgyvenimus, tačiau linkę to nepripažinti.
3. Tyrimas atskleidė, jog emigravus vienam iš tėvų, įvyko ne tik vaidmenų pasiskirstymas, bet ir pakito šeimos narių charakterio savybės. Rūpesčiai ir darbas išvargina šeimos narius, todėl atsirandanti įtampa šeimoje pakoreguoja tarpusavio santykius. Kiekvienam vaikui yra brangi šeima, o šeimos pilnavertiškumas susideda iš mamos, tėčio ir vaikų. Vaikai nori pilnos šeimos, visavertiškų santykių, kuriuos turėjo anksčiau, nes seneliai negali atstoti emigravusio tėčio (mamos).
4. Vieno iš tėvų emigraciją patyrusiems vaikams labiausiai trūksta pilno šeimos modelio. Tyrimas parodė, jog vaikai savo ateitį įsivaizduoja pilnoje šeimoje, visavertiškus santykius, kuriuos turėjo anksčiau. Tyrimas atskleidė, kad vaikai gyvena nuolatiniu laukimu, svajoja apie visos šeimos gyvenimą kartu. Vaikų tyrimas atskleidė, jog šeimoje pasikeitė

vaidmenys, šeimos narių charakterio savybės, buitės darbų gausa, kurių būtų galima išvengti gyvenant visai šeimai kartu.

5. Vaikams svarbūs jų aplinkoje esantys žmonės: draugai, šeimos nariai. Tėvų emigracijos situacija priverčia vaikus suartėti su giminaičiais. Tyrimas atskleidė, jog artimųjų žmonių bandoma ieškoti šeimos ribose, kuriais dažniausiai būna seserys, mamos. Su giminaičiais, kurie būna senyvo amžiaus, vaikų nurodoma kartų konfliktų problema, kurios priežastis dažniausiai būna senelių neigiamos charakterio savybės.
6. Tyrimas atskleidė, jog vieno iš tėvų emigracija pakoregavo vaikų mokymosi rezultatus, kurie sumažėjo. Emigravusio vieno iš tėvų kontrolė pasireiškia tik domėjimusi, tačiau jokių veiksmų nesiimama, tokiu būdu suteikiama laisvė vaikams. Tuo tarpu likęs vienas iš tėvų, dėl laiko stokos ir užimtumo, negali suteikti kontrolės bei pagalbos, o vyresnioji karta šioje situacijoje nedalyvauja.
7. Tėvų emigracijos kontekste svarbus šeimos laisvalaikis. Tyrimas atskleidė, jog laisvalaikio pobūdis išliko panašus kaip ir prieš emigraciją. Likęs vienas iš tėvų stengiasi sukurti panašius laisvalaikio leidimo būdus, kurie buvo esant visai šeimai kartu, tačiau laisvalaikis šeimoje leidžiamas rečiau, dėl emigravusio šeimos nario įtakos tarpusavio santykiams. Tyrimas parodė, kad laisvalaikis šeimoje yra leidžiamas rečiau, be vyresniosios kartos. Finansinio nepritekliaus nejausdami, vaikai džiaugiasi paprastais kasdieniškais dalykais, už kuriuos pinigų mokėti nereikia, tėvų buvimas kartu, bendra veikla, žaidimai yra kur kas labiau vertinami nei pinigai.

Vadinasi, tyrimo pradžioje kelta pirmoji hipotezė, jog vaikai, kurių tėvai migruoja, susiduria su įvairiomis adaptacijos problemomis, kurios nėra būdingos jų bendraamžiams, pasitvirtino. Antroji hipotezė, jog vaikų ugdyje išplėstinėje šeimoje dalyvaujantys seneliai gali sušvelninti ir padėti spręsti iškilusias adaptacines problemas, nepasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į gyventojų migracijos tendencijas šalyje bei mokslinės literatūros šaltinių analizę, taip pat į gautus atlikto tyrimo rezultatus siekiant spręsti tėvų ar vieno iš tėvų emigracijos daromą įtaką vaiko psichologiniams, socialiniams, pedagoginiams ypatumams, tikslinga įgyvendinti šias priemones:

TĖVAMS:

- Įkurti emigrantų šeimų ir jų paliktų vaikų bendruomenę.
- Stengtis kuo dažniau bendrauti su vaikais, išklausant jų problemas, mažinant negatyvią įtaką vaiko vystimuisi.
- Stengtis palaikyti kaip įmanoma glaudesnę ryšį su emigravusiu šeimos nariu.
- Palaikyti glaudų ryšį su mokyklos bendruomene, socialiniais pedagogais, ypatingai su klasės auklėtojais, informuoti apie šeimoje vykstančius pokyčius, dėl šeimos nario emigracijos.
- Kreiptis pagalbos iškilus įvairioms problemoms į savivaldybės socialinės paramos skyrių, pedagoginę – psichologinę tarnybą ir mokyklą, kurioje vaikas mokosi.

SENELIAMS

- Burtis į bendruomenes, aptarti problemas vykstančias gyvenant išplėstinėje šeimoje, dalintis patirtimis, sprendimo galimybėmis.

MOKYKLOS ADMINISTRACIJAI

- Skatinti aktyvesnę pedagogų dalyvavimą ir bendradarbiavimą su vaiku. Pastebėjus problemas pagal galimybes informuoti vaiko tėvus (vieną iš jų) ar kitus atsakingus asmenis.

- Skatinti prevencinių programų kūrimą bei sklaidą visuomenėje skirtą emigravusių tėvų vaikams.
- Organizuoti socialinę pagalbą vaikams, kurių tėvai emigravę.
- Organizuoti seminarus, į kuriuos pakviesti psichologai, specialistai pasakotų vaikams (visiems) kaip lengviau išgyventi emigracijos patiriamus išgyvenimus.

MOKYTOJAMS

- Tobulinti savo žinias lankant seminarus, skaitant kuo įvairiausią literatūrą apie galimus pagalbos būdus vaikams, išgyvenantiems krizę tėvų emigracijos metu.
- Organizuoti reguliarias pamokas vaikams apie tai, kaip lengviau išgyventi emigraciją, joje pasakoti ir pristatyti veiklas, užsiėmimus, sudominant vaikus, kad jie turėtų kuo daugiau veiklos.

LITERATŪRA

1. Bajoriūnas Z. (2003). *Šeimos ugdymo mokslas ir praktika*. Vilnius: Kronta.
2. Bareikienė I. (2011). Saugaus prierašumo formavimas. [Žiūrėta 2012-12-09]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ppt.mazeikiai.lm.lt/index.php/straipsniai/27-prieraisumas>>.
3. Bobrova L., Kazlauskienė A., Lekavičienė V., Pacevičienė R., Ptašinskienė I. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Boyd B., Bee H. (2011). *Augantis vaikas*. Vilnius.
5. Berns R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
6. Butvilas T. (2005). Šeimoje netektį patyrusių pradinių klasių mokinių vertybių internalizacijos raiška. *Acta Paedagogica Vilnensia*. [Žiūrėta 2012-09-14]. Prieiga per internetą:
<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/14/38-48.pdf>.
7. Butvilas T., Terepaitė J. (2008). Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinį ugdymą sąlygojantys socialiniai mitai. *Jaunujų mokslininkų darbai*, Nr. 1 (17).
8. Butvilas T., Kuginytė – Arlauskienė I., Butvilienė J. (2011). Migracijos poveikis šeimai ir vaiko socializacijai: ekspertų tyrimo duomenys. [Žiūrėta 2012-11-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/migracijos-poveikis-seimai-ir-vaiko-socializacijai-ekspertu-tyrimo-duomenys/5698>>.

9. Chapman G., Campbell R. (2001). *Penkios vaikų meilės kalbos*. Kaunas: Sidabrinis trimitas leidykla.
10. Creswell W. J. (2003). *Research design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. California: Thousand Oaks.
11. Čiukšienė N. (2012). Vaikai bijo prisipažinti apie dirbti į užsienį išvykusius tėvus. [Žiūrėta 2013-01-19]. Prieiga per internetą:
<<http://m.lrytas.lt/-13352769301333603065-p3-mokytoja-n-%C4%8Diuk%C5%A1ien%C4%97-vaikai-bijo-prisipa%C5%BEinti-apie-dirbti-%C4%AF-u%C5%BEsien%C4%AF-i%C5%A1vykusius-t%C4%97vus.htm>>
12. Dapkus R., Lisinskienė A., Šukys S. (2011). Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darnaus kaimo vystimosi kontekste. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, 2 (26), p. 3.
13. Elliot G. (2009). *Family matters: the importance of mattering to family in adolescence*. Oxford: Wiley – Blackwell. [Žiūrėta 2013-02-04]. Prieiga per internetą:
<http://www.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=Kn7Tnat1_QMC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Family+matters:+the+importance+of+mattering+to+family+in+adolescence&ots=5CgsF4UrZ2&sig=8VvqizD68LTWeAOGy12oBsUfDbM&redir_esc=y#v=onepage&q=Family%20matters%3A%20the%20importance%20of%20mattering%20to%20family%20in%20adolescence&f=false>.
14. Giddens A. (2005). *Sociologija*. Kaunas.
15. Glebuviene V. S., Čiumakova V. (2005). Netipinės šeimos vaikas: kompetencijų ypatumai. *Pedagogika*. [Žiūrėta 2012-09-27]. Prieiga per internetą:
<<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/79/glebuviene-ciumakova.pdf>>
16. Grigas R. (1995). *Tautos likimas*. Vilnius
17. Gudžinskienė V. (2011). Konstruktyvizmo ištakos Lietuvoje ugdant socialinius įgūdžius. [Žiūrėta 2013-01-20]. Prieiga per internetą:
<<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/103/gud38-44.pdf>>.
18. Jenkins J. (1997). *Šių laikų dorovinės problemos*. Vilnius.
19. Jucevičienė (2010). *Argumentavimas mokymosi procese*. Kaunas.
20. Juodaitytė A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje: vadovėlis pedagogikos specialybių studentams*. Vilnius, Petro ofsetas.
21. Juodraitis A. (2004). *Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika*. Šiauliai, Šiaulių universiteto leidykla.

22. Juozeliūnienė I. (2003). *Janas Trostas ir šeimos sociologija: naujos tyrimo galimybės*. Vilnius: Garnelis.
23. Juozeliūnienė I., Kanapienienė L., Kazlauskaitė A. (2008). Atotolio šeima: nauja užduotis šeimos sociologijai. *Sociologija*. [Žiūrėta 2013-01-14]. Prieiga per internetą: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:6alsbBFAdasJ:www.ku.lt/sociologija/files/20081_p.118134.pdf+Atotolio+%C5%A1eima:+nauja+u%C5%BEduotis+%C5%A1eimos+sociologijai&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEE5iA5jPjvDyGLrYHAttPeQ0JeTeB0zgw3wAva16ZNNCw9bbatQcWJ2jxeAKSNtMXB3mhtbzw6XGHsyiVgI315DdMrY_9Z3pTVjAArpJPB6eTI06VKix1Nyy4IESkb9BV9p7Gsp&sig=AHIEtbS32bn9XaBfKt0Acd-YcfOqusjsSA>.
24. Jonkarytė A., Mikulionienė S. (2003). *Šeimos revoliucija? iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: socialinių tyrimų institutas.
25. Johnson A. Konstruktivizmas: trumpas santrauka. [Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://academics.sru.edu/cmste/constructivism4.doc>>.
26. Kaniušonytė G., Truskauskaitė I., Gervisnaskaitė L. (2012). *Psichologinės migracijos pasekmės šeimai: vaikų emocijų ir elgesio sunkumų prevencija*. Vilnius: Edukologija leidykla.
27. Kardelis K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija*. Šiauliai: Lucilijus.
28. Kumpikevičiūtė I. (2006). Emigrantų vaikų tragedija. *Atgimimas*. [Žiūrėta 2013-02-03]. Prieiga per internetą: <http://www.etazinius.lt/article/zinios_p/13963/1/49/>
29. Kvederytė I. (2011). Emigrantų paliktų vaikų skaičius didėja. [Žiūrėta 2012-08-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.kurjeris.lt/Aktualijos/Aktualijos/2011-m.-spalio/Emigrantu-paliktu-vaiku-skaicius-dideja>>.
30. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė* [interaktyvus]. Parengė VPU [Žiūrėta 2013-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/37059.pdf>>.
31. Lazdauskas T. (2012). *Išsiskyrimo su tėvais psichologinis poveikis vaikui*. Vilnius, „Edukologijos“ leidykla.
32. Leliūgienė I. (2002). *Socialinė pedagogika*. Kaunas.
33. Leliūgienė I., Rupšienė L., Slavinskienė L. (2005). Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaikų socializacijai. *Specialusis ugdymas*, 1 (12), p. 35 – 44.
34. Lemme B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika.
35. Leonavičius V. (1998). *Vaikas visuomenėje ir jo socializacija*. Vilnius.
36. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33 – 807. [Žiūrėta 2012-10-15]. Prieiga per internetą:

- <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397>.
37. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (2000). Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74 – 2262. [Žiūrėta 2012-10-15]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687>.
38. Lietuvos Respublikos Seimas Valstybinė šeimos politikos koncepcija. Nutarimas dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo 2008-06-03, Nr. X-1569. [Žiūrėta 2012-10-21]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1>.
39. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003). Lietuvos Respublikos Seimas, 2007-07-24, Nr. 23-593. [Žiūrėta 2013-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313>.
40. Litvinienė J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
41. Makaraitytė I. (2010). Emigrantų vaikams – gyvų našlaičių dalia. [Žiūrėta 2013-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.atgimimas.lt/Aktualijos/2010-metai-sausio/Emigrantu-vaikams-gyvu-naslaiciu-dalia>>.
41. Malinauskas G., Mozerytė. (2011). Paauglių išgyvenimai tėvams dirbant užsienyje: naratyvinis reiškinių suvokimo būdas. *Socialinių tyrimų žurnalas*, 2 (1), p. 62.
43. Malinauskas G. (2007). Darbo migrantų ir jų šeimų bruožai: respondentų patirtis ir požiūris. *Socialinių tyrimų žurnalas*, 2 (1), p. 62.
44. Maslauskaitė A. (2005). Tarpusavio santykių kokybė Lietuvos šeimose. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1, p. 1 – 13.
45. Maslauskaitė A., Stankūnienė V. (2007). *Šeima abipus sienų: Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos, perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
46. Matulionis A. V. (2001). *Sociologija*. Vilnius: Homo liber.
47. Mažeikienė V. (2007). Uždarbiauti išvykusių tėvų netektis atžalai kelia sielvartą ir baimę dėl ateities. *Klaipėda*, 2007 m. vasario 15 d.
48. Meilius K. (2003). Šeimos „privatizavimas“ – pavojus jos stabilumui. *Soter*, 10 (38), p. 19 – 29.
49. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra leidykla.
50. Miškinis K. (2006). *Šeima (pasaulio šalių kultūrose)*. Kaunas.
51. Pikūnas J., Palujanskienė A. (2001). *Asmenybės vystymasis. Kelias į savęs atradimą*. Kaunas: Pasaulio Lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
52. Polukordienė K. O. (2005). *Netektys. Draugo laišakai II*. Vilnius: Heksagrama.

53. Rupšienė L. (2000). *Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
54. Rupšienė L. (2001). *Šeimotyros įvadas.* Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
55. Sipavičienė A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė.* Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
56. Skujienė G., Steponėnienė A. (2007). *Šeimos etika.* Vilnius: Rosma.
57. Smith K. P. (2005). Grandparents and grandchildren. *Journal Psychologist*, 11 (18), p. 684 – 687.
58. Šalaševičiūtė R. (2006). Vaikų padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai. Parengė LR Seimo leidykla [Žiūrėta 2013-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF>>.
59. Uzdila J. V. (2001). *Lietuvių šeimotyra: kritinė, familistinė XXa. panorama.* Vilnius.
60. Valickas G. (2003). Ankstyvosios neadaptivaus elgesio ištakos: socialinis kognityvinis požiūris. *Socialinis darbas*, 1 (3), p. 14.
61. Žemaitis V. (2005). *Šeimos etika.* Vilnius, Rosma leidykla.
62. Žibaitis R. (1997). *Šeima ir gimstamumas Lietuvoje.* Vilnius.
63. Žukauskienė R. (2007). *Raidos psichologija.* Vilnius: Margi Raštai.
64. Walker D., Lambert L. (1995). Learning and leading theory: a century in the making. *The constructivist leader* (p. 1-27). New York: Teachers College Press, Columbia University. [Žiūrėta 2013-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://academics.sru.edu/cmste/constructivism4.doc>>

PRIEDAI

INTERVIU KLAUSIMAI SENELIAMS

I. DEMOGRAFINIAI ŠEIMOS DUOMENYS:

1. Kas iš tėvų išvykęs į užsienį?
2. Jūsų amžius
3. Jūsų pagrindinis užsiėmimas

II. ŠEIMA IR SANTYKIAI JOJE:

4. Prisimenant pradžią, kai vienas iš tėvų išvažiavo, papasakokite, kas pasikeitė šeimos gyvenime?
5. Kokių Jums iškyla problemų prižiūrint anūkus (-ą)?
6. Kokie santykiai tarp Jūsų ir anūkų tapo vienas iš tėvų emigravus?
7. Ar jaučiatės išskirtinė šeima iš kitų, kurių šeimos nariai nėra emigravę?

III. RYŠIAI TARP ŠEIMOS NARIŲ IR EMIGRAVUSIO ŠEIMOS NARIO:

8. Kaip Jūs bendraujate su emigravusiais anūkų tėvais? Kaip dažnai?
9. Kokiais būdais emigravęs vienas iš tėvų būdami užsienyje bendrauja su vaiku (-ais)?

IV. LIKUSIŲ ŠEIMOS NARIŲ ASMENINIAI IŠGYVENIMAI:

10. Kada anūkams labiausiai trūksta emigravusio tėčio (mamos)? (kai reikia pagalbos mokantis; nesutaria su šeimos nariais, draugais, mokytojais; norint pasidalinti džiaugsmu; kai būna liūdna; kai serga; per šventes).

11. Kaip vertinate anūko (-ų) motyvą mokytis, emigravus vienam iš tėvų? (Išliko tokia pati; sumažėjo; Kaip manote, kas jį paskatintų geriau mokytis?).
 12. Kaip keičiasi šeimos santykiai laikinai parvykus emigravusiam vienam iš tėvų?
 13. Ar emigravęs vienas iš tėvų domisi, kaip sekasi jų vaikui?
 14. Kokios Jūsų šeimos tradicijos?
 15. Ar norėtumėte, kad anūką (-us) išsivežtų į užsienį tėvai? Kodėl?
 16. Ar kalbatės su anūku (-ais) apie tai, kodėl jo tėvai išvykę? Kada kalbatės? (Iškilus problemoms?; vaikui esant liūdnam?)
 17. Ar dabartiniu metu galite visą laiką skirti anūkų priežiūrai ir pan., nesate labai užsiėmęs/usi?
 18. Ar vyresniam asmeniui jaučiama pagarba šeimoje?
- V. LAISVALAIKIS IR UŽIMTUMAS:
19. Kaip leidžiate laisvalaikį visa šeima?
 20. Su kuo dažniausiai anūkai praleidžia savo laisvalaikį ir poilsio dienas? (draugais, seneliais, vienas...)
 21. Ką veikia vaikai su tėvais, jiems grįžus iš užsienio?

2 PRIEDAS

INTERVIU KLAUSIMAI VIENAM IŠ TĖVŲ

I. DABARTINĖ ŠEIMOS CHARAKTERISTIKA:

1. Palyginkite šeimą prieš emigraciją ir po jos. Papasakokite, kas pasikeitė.
2. Ar pasikeitė tarpusavio santykiai?
3. Ar emigravus vienam iš tėvų, vaikai jaučia didesnę laisvę namuose?

II. LIKUSIŲ ŠEIMOS NARIŲ ASMENINIAI IŠGYVENIMAI:

4. Ar jaučiatės išskirtinė šeima iš kitų, kurių šeimos nariai nėra emigravę?

III. RYŠIAI TARP ŠEIMOS NARIŲ IR EMIGRAVUSIO ŠEIMOS NARIO:

5. Kaip Jūs bendraujate su emigravusiu sutuoktiniu (-e)? Kaip dažnai?
6. Ar pateisinate, pritariate tėvų emigracijai? Kodėl?
7. Kada vaikams labiausiai trūksta emigravusio tėčio (mamos)? (kai reikia pagalbos mokantis; nesutaria su šeimos nariais, draugais, mokytojais; norint pasidalinti džiaugsmu; kai būna liūdna; kai serga; per šventes).

IV. VAIKO EMOCINIAI PASIKEITIMAI

8. Kaip vertinate vaiko (-ų) motyvą mokytis, emigravus vienam iš tėvų? (Išliko tokia pati; sumažėjo)? Kaip manote, kas jį paskatintų geriau mokytis?

9. Ar padažnėjo vaikų įsivėlimai į konfliktiškas situacijas po tėvų emigracijos? Jeigu taip, kas paskatina tai padaryti?
10. Papasakokite kaip vaikas (-ai) jautėsi emigravus tėčiui (mamai)?
11. Ar pasikeičia vaiko (-ų) elgesys laikinai grįžus mamai (tėčiui)?
12. Kokius vaikas (-ai) turi pomėgius? Ar pastebėjote jų pokyčius po tėčio (mamos) emigracijos?
13. Ar emigravus vienam iš tėvų, pakito vaikų draugų skaičius?
14. Ar emigravęs sutuoktinis (-ė) domisi kaip sekasi jų vaikui (-am)?

V. ŠEIMA IR SANTYKIAI JOJE:

15. Kokios Jūsų šeimos tradicijos?
16. Ar norėtumėte, kad emigravęs sutuoktinis (-ė) išsivežtų vaikus į užsienį? Kodėl?
17. Ar padidėjo rūpesčių prižiūrint vaikus? Jeigu taip, tai kokių?
18. Ar kalbatės su vaiku (-ais) apie tai, kodėl jo tėtis (mama) išvykę?

VI. LAISVALAIKIS IR UŽIMTUMAS:

19. Kaip leisdavote laisvalaikį visa šeima?
20. Kaip dabar leidžiate laisvalaikį visa šeima?
21. Kaip leidžiate laiką visa šeima grįžus sutuoktiniui (-ei)?
22. Su kuo dažniausiai vaikai praleidžia savo laisvalaikį ir poilsio dienas?

VII. DEMOGRAFINIAI ŠEIMOS DUOMENYS:

23. Jūsų išsilavinimas
24. Jūsų dabartinis užsiėmimas

INTERVIU KLAUSIMAI VAIKAMS

I. DABARTINĖ ŠEIMOS CHARAKTERISTIKA:

1. Kas iš tėvų yra išvykęs į užsienį?
2. Kas pasikeitė šeimoje emigravus vienam iš tėvų? Palyginkite šeimą prieš emigraciją ir po jos.
3. Ar emigravus vienam iš tėvų jaučiama laisvė namuose?
4. Ar pasikeitė santykiai šeimoje pradėjus gyventi su seneliais (seneliu, močiute)?
5. Kokius santykius palaikai su seneliais (seneliu, močiute), ar nekyla ginčų? Jeigu kyla, tai dėl kokios priežasties?
6. Kokią senelių (senelio, močiutės) savybę vertini labiausiai?
7. Kokia senelių (senelio, močiutės) savybė labiausiai nepatinka?
8. Kokią matai tolesnę šeimos viziją? Kaip įsivaizduoji tolesnį gyvenimą šeimoje?
9. Ar jauti savo šeimą išskirtinę iš kitų, kad vienas iš tėvų yra emigravęs?

II. RYŠIAI TARP ŠEIMOS NARIŲ IR EMIGRAVUSIO ŠEIMOS NARIO:

10. Kaip dažniausiai bendrauji su emigravusiu vienu iš tėvų? Kaip dažnai?
11. Ar pateisini, pritari tėvų emigracijai? Kodėl?

12. Kaip dažnai grįžta tėtis (mama)? Ar pasiilgsti jų?
13. Ar tėvų grįžimas įprasminamas švente?
14. Ar pasikeičia tėvų vaidmuo grįžus vienam iš jų?
15. Ar norėtum, kad tėtis (mama) grįžtu visam laikui?
16. Ko labiausiai trūko santykiuose su emigravusiu tėčiu (mama)?

III. LIKUSIŲ ŠEIMOS NARIŲ ASMENINIAI IŠGYVENIMAI:

17. Ar pasikeitė mokymosi rezultatai po tėčio (mamos) emigracijos?
18. Kaip emigravę vienas iš tėvų stengiasi kontroliuoti mokymąsi?
19. Ar pasikeitė santykiai su pedagogais emigravus vienam iš tėvų?

IV. ŠEIMA IR SANTYKIAI JOJE:

20. Su kokias sunkumais susidūrei emigravus vienam iš tėvų?
21. Papasakok kaip jauteisi emigravus vienam iš tėvų?
22. Ar daug laiko praleisdavote visa šeima kartu, kol nebuvo emigravę tėtis (mama)?
23. Kas labiausiai patikdavo būnant visai šeimai kartu?
24. Ar patinka dabartinis gyvenimas?
25. Su kuo geriausiai sutari šeimoje? Kuo labiausiai pasitiki, galėtum pasidalinti savo paslaptis?
26. Kaip dažnai kyla ginčai šeimoje? Kas būna iniciatorius?
27. Ką laikai autoritetu šeimoje?
28. Kokia šeimos sudėtis labiau patinka, prieš emigraciją ar po? Kodėl?

V. LAISVALAIKIS IR UŽIMTUMAS:

29. Kaip leisdavote laisvalaikį visa šeima?
30. Kaip dabar leidi laisvalaikį su šeima?

VI. DEMOGRAFINIAI ŠEIMOS DUOMENYS:

31. Kiek asmenų gyvena dabar Tavo šeimoje? Išvardink juos.
32. Tavo gyvenamoji vieta namas ar butas?
33. Tavo amžius?

4 PRIEDAS

EMIGRACIJOS VEIKSNIŲ KOKYBINĖ ANALIZĖ

1 lentelė

Šeimos nario emigracija (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Šeimos narys	Tėtis	„...į užsienį išvykęs tėtis...“ „...tėtis...“
	Mama	„...mama...“

2 lentelė

Tarpusavio santykių kaita (tėvų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Tarpusavio santykiai	Barniai	„...labai pasikeitimo nėra, tik vaikai su močiute labai barasi...“
	Pasikeitė	„...nu taip...“ „...pasikeitė...“ „...taip...“ „...santykiai ne tik atšalo, bet ir komplikavosi...“

	Palaikymas	„...atsirado didesnis palaikymas vienas kito...“ „...tapome draugiškesni, atviresni vieni kitiems...“ „...tapome labiau artimesnės viena kitai...“ „...labiau bendraujam...“
Pokyčių nėra	Nelabai	„...tarpusavio santykiai nelabai pasikeitė...“ „...nesijaučia...“ „...visai nepasikeitė...“

3 lentelė

Vaikų nuomonė apie šeimos pokyčius po emigracijos (vaikų atsakymai)

3 lentelės tęsinys 75 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Jausmai	Pyktis	„...mama tapo piktesnė, irzlesnė, rūpesčiai ir darbas išvargina...“ „...mama pyksta, kai reikia vienai viskuom rūpintis...“
	Emocinis neutralumas	„...fainiau buvo, kai buvom visa šeima, nors dabar jau pripratom ir gyvenam taip...“ „...man atrodo, kad niekas...“ „...normaliai jaučiuosi...“
	Ilgesys	„...labai pasiilgsta visa šeima tėčio...“ „...kai jau grįžta visi tai labiau vertina...“ „...labai pasiilgsta visi tėčio...“
Funkcijos	Vaidmenys	„...šeimoje pasikeitė vaidmenys...“

3 lentelės tęsinys

4 lentelė

Emigracijos įtaka šeimos pokyčiams (tėvų atsakymai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Šeimos pokyčiai	Stabilumas	„...nėra vyro ir viskas be tvarkos...“ „...nebėra tvarkos galiu pasakyti...“ „...draugiškesnė, tvirtesnė...“ „...branginam kiekvieną minutę būnant visi kartu...“ „...visi turėjome ką veikti, o dabar kas sau užsiimam...“
	Santykių kaita	„...iš esmės pakeitė šeimos santykius...“ „...liūdna, kad dabartinė emigracija

		išardo šeimas...“
	Neutralumas	„...vyras daug metų emigruoja, tai neturiu labai skirtumo...“ „...net nežinau kaip būtų, jei būtų neemigravęs...“
	Trūkumo jausmas	„...šeima rečiau susitinka...“ „...pajutau trūkumą šeimoje...“ „...daug baimės dėl vyro...“
Darbai	Buitis	„...namų našta didesnė teko vienai...“ „...visa namų našta beveik liko ant mano pečių...“ „...daug susidūrėme su problemom...“

5 lentelė

Vyresniosios kartos vertintos savybės (anūkų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Irodantis teiginys
Teigiami santykių ypatumai	Bendravimas	„...moka išklausti ir patarti...“ „...mokėjimą bendrauti...“
	Rūpestis	„...močiutė mėgsta rūpintis mumis...“ „...rūpestingumą...“ „...viską sutvarko...“ „...paslaugi, visada viską sutvarko...“
	Globa	„...bobutė visada užstoja...“
Neigiami santykių ypatumai	Charakteris	„...močiutė dažnai „aiškina“ kaip ir ką daryti...“ „...nebūtų įvykių prisigalvoja...“ „...pastoviai prikašioja savo nuomonę...“ „...pesimistė...“ „...nepatinka nurodinėjimai, visokie draudimai...“

	Rūpestis	„...nosį kiša kur nereikia...“ „...kišasi ne į savo reikalus...“ „...kad bobutė aiškina mamai ką reikia daryti...“
--	----------	--

6 lentelė

Tolesnė šeimos vizija (vaikų apklausa)

6 lentelės tęsinys 77 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Ateitis	Pilna ir darni šeima	„...tėtis anksčiau ar vėliau sugrįš ir būsim kaip viena šeima kaip anksčiau...“ „...tėvai žada kartu apsigyventi, nesvarbu kuriame pasaulio krašte...“ „...manau mama grįš į Lietuvą, kai užsidirbs daug pinigų...“ „...tėtis grįš ir nebevažiuos, tada visi kartu gyvensim...“ „...mama parvažiuotų arba mes važiuotumėm pas ją...“ „...grįžus tėčiui išspręsim daug problemų...“
	Abejotina	„...nežinau...“
	Gyvenimas emigracijoje	„...galvoju, baigsiu mokyklą ir važiuosiu pas tetę...“ „...kartais pasvarstome su mama ir močiute apie išvažiavimą pas tėtį iš Lietuvos...“

6 lentelės tęsinys

7 lentelė

Ryšio palaikymas su emigravusiu šeimos nariu dažnumas (tėvų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pokalbiai IT pagalba	Dažnai	„...kasdien per skype...“ „...skaipu...“ „...skaipu...“ „...kiekvieną dieną susiskambinam per kompiuterį...“ „...internetu susiskambinam...“
Pokalbiai telefonu	Retai	„...bendraujame telefonu...“ „...nelabai dažnai...“ „...telefonu...“ „...į savaitę du, tris kartus...“ „...pagal galimybes...“ „...dabar rečiau...“ „...per savaitę vieną kartą...“

Vaikų ryšys su emigravusiu vienu iš tėvų (vaikų apklausa)

8 lentelės tęsinys 78 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pokalbiai IT pagalba	Labai dažnai	„...dažniausiai pasiskambiname internetu...“ „...internetu, per skaiptą, kiekvieną dieną...“ „...kartais po kelis karus per dieną...“ „...per skype kalbam gal vieną kartą per savaitę...“ „...kiekvieną dieną...“
	Dažnai	„...per skype...“ „...per savaitę tris kartus...“ „...per kompiuterį susiskambinam...“ „...kartais žinutėm susirašom...“
Pokalbiai telefonu	Retai	„...kai paskambina į telefoną...“ „...į mėnesį tris kartus...“ „...kartais susiskambinam ar susirašom telefonu, bet labai retai...“ „...pasiskambinam...“

8 lentelės tęsinys

Bendravimo būdas su vienu iš emigravusiu tėvų (senelių apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Bendravimas IT	Telefonas	„...telefonu...“
	Kompiuteris	„...kartais susiskambiname skype...“ „...per kompiuterį...“ „...aš irgi per kompiuterį...“ „...kai pamatau, kad kalbasi. Pribėgu „užsiimti“ vietą...“
	Kita	„...sužinau iš marčios, nes jie bendrauja kasdien...“ „...perduoda linkėjimus dukra...“
Bendravimo dažnumas	Kartą per savaitę	„...retkarčiais...“ „...kartą per savaitę...“
	Nedažnai	„...ne taip dažnai kaip anūkai...“
	Dažnai	„...dažnai kalbuosi ir aš...“ „...jeigu neišeina kalbėti kiekvieną dieną, ta kas antrą tai tikrai...“

Emigravusio vieno iš tėvų poreikis vaikams (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Tėvų poreikis	Bendravimas	„...trūksta bendravimo...“ „...vakarais ir po darbų susėdus prie vakarienės stalo ir pradėjus kalbėtis...“
	Šventės	„...trūksta šeimos šventėse...“
	Džiaugsmas	„...kai nori pasidalinti džiaugsmu...“ „...kai reikia pasidalinti džiaugsmais...“ „...kai nori pasidalinti savo džiaugsmais...“
	Problemų sprendimas	„...kai susipykstam dėl kažkokių dalykų...“ „...kai sprendžiam problemas...“ „...kai nesutaria su draugais...“

11 lentelė

Šeimos nario sutikimas (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laukimas	Džiaugsmas	„... močiutė irgi prigamina valgyt...“ „...darom skanius pietus tada...“ „...padarom balių...“ „...tėtis nuperka skanaus maisto...“ „...taip, mama nuperka torto...“ „...kai žinome, kad grįš, tai taip...“
	Neutralumas	„...ne, jokios šventės nedarom...“ „...ne...“ „...bet sutinkam maloniai ir džiaugsmingai...“ „...ne, jau įpratome, kad tėtis grįžinėja...“ „...tokio dalyko nebesureikšminame...“

12 lentelė

Šeimos narių tarpusavio vaidmenų kaita laikinai parvykus (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Šeimos situacija	Tarpusavio santykiai	„...tėvai nebesipyksta...“ „...tėtis parodo daugiau dėmesio, iniciatyvos...“ „...pasikeičia...“
Jausmai	Laimė	„...mama nebeverkia, tampa laiminga...“ „...kai tėtis būna, mama visada juokiasi...“

Vaidmenys	Nekito	„...ne...“ „...nelabai, gyvenam taip pat...“ „...kad nesikeičia...“
-----------	--------	---

13 lentelė

Vaikų nuomonė apie tėčio (mamos) grįžimą visam laikui.

13 lentelės tęsinys 80 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Grįžimas iš emigracijos	Pritarimas	„...taip...“ „...labai norėčiau, kad tėtis grįžtų visam laikui...“ „...būtų daug smagiau...“ „...labai norėčiau...“ „...per tą laiką taip pasiilgstu...“ „...labai norėčiau...“ „...girdėjau kai mamai sakė, kad gal nebevažiuos...“
	Neutralus	„...dar nepagalvojau apie tai...“

13 lentelės tęsinys

14 lentelė

Anūkų motyvacija mokytis po vieno iš tėvų emigracijos (senelių, tėvų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Mokymosi motyvacija	Sumažėjo	„...matosi truputį pasikeitimai...“ „...susilpnėjo, trūksta tvirtesnės rankos...“ „...su mokslais aišku tai jau problemų yra...“ „...man ne toks amžius, kad galėčiau ką pakontroliuoti...“ „...trūksta motyvacijos...“
	Nepakito	„...išliko tokia pat...“ „...mokytis naujų dalykų nesumažėjo...“ „...didelio skirtumo nėra...“
Savarankiškumas	Pastangos	„...anūkė yra labai gabi...“ „...tam daug laiko skiria jos mama...“
	Kita	„...kaip jie mokosi man nesako...“ „...kai paklausau, tai „atšauna“, kad ne mano reikalas...“

15 lentelė

Tėvų nuomonė vaiko būseną emigravus vienam iš tėvų (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Būsena	Neutralumas	„...pokyčių nepastebėjau...“

	Ilgesys	„...pasiilgdavo tėčio...“ „...blogai, pasiilgsta...“
Nerimas	Laukimas	„...pastoviai klausinėja kada grįš tėtis...“ „...klausinėdavo, kada mama grįš...“
	Kita	„...bandėm paaiškinti, kad taip reikia...“ „...laukdavo dovanų, grįžtančio, vėliau priprato...“ „...iš pradžių poreikis buvo, bet laikas pastato į savo vėžes...“

16 lentelė

Emigravusio sutuoktinio domėjimasis vaiku (-ais) (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Domėjimasis	Domisi	„...tai svarbiausia pokalbių tema...“ „...žinoma, kad domisi...“ „...visą pokalbį kalbam vien apie vaikus...“ „...labiausiai ir domisi apie vaikus...“ „...taip domisi...“ „...taip, labai domisi...“ „...kaip pavyzdingas tėtis, kasdien domisi vaiku...“

17 lentelė

Įvardijamos svarbiausios šeimos tradicijos (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Tradicijos šeimoje	Švenčių šventimas	„...gimtadienių tradicijos...“ „...gimtadieniai, Velykos, vasaros šventės...“ „...didžiąsias šeimos šventes sutikti šeimos rate...“ „...kalendorinės šventės...“ „...švenčiam šventes, gimtadienius, vakarieniam...“
	Pietūs	„...savaitgalio pietūs...“
	Bendravimas	„...kalbamės...“
Darbas ir poilsis	Atostogos	„...vasarą visa šeima dirba ir

		<p>atostogauja...“ „...po darbų į mišką prie laužo pasėdėti, pasikept kažką...“ „...savaitgaliais keпам šašlykus, dešreles...“ „...kartais važiuojam kepti į mišką...“</p>
--	--	---

18 lentelė

Senelių įvardijamos svarbiausios šeimos tradicijos (respondentai seneliai)

18 lentelės tęsinys 82 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Tradicijos šeimoje	Švenčių šventimas	<p>„...švenčiam gimtadienius, Kalėdas, Velykas, Kūčias...“ „...kartu švenčiam visus gimtadienius, Naujus Metus ir kitas šventes...“ „...gimtadieniai...“ „...kaip ir visi, švenčiam Kalėdas, Kūčias...“ „...kartais vardadienius...“ „...šventes visas švenčiam kartu...“ Kalėdos, Velykos...“ „...o šiaip tai gimtadieniai...“</p>

18 lentelės tęsinys

19 lentelė

Nuomonė apie vaiko išsivežimą į užsienį (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Vaiko išsivežimas	Neigiama	<p>„...nenorėčiau, turiu tik vieną dukrą...“ „...nenorėčiau...“ „...tikrai nenorėčiau...“ „...nenorėčiau, vaikai turi augti Lietuvoj...“</p>
	Teigiama	<p>„...per atostogas galėtų pasiimti...“ „...taip norėčiau, kad atostogų metu pasiimtų sūnų...“ „...stogas...“ „...nu ja, per atostogas galėtų pasiimt...“</p>

20 lentelė

Nuomonė apie anūko išsivežimą į užsienį (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
------------	---------------	--------------------

Anūko išsivežimas	Nenoras	„...nenoriu...“ „...nebematysiu aš jų, nebeprvažiuos...“ „...tai aišku, kad nenorėčiau...“ „...retai nebesimatytumėm ir tas bendravimas paliktų kitoks...“
	Nėra būtinybės	„...mūsų atveju, kai mama likusi, tai nėra reikalo...“
	Pritarimas	„...norėčiau...“ „...pabuves ten, pamatyti, kaip reikia elgtis su vyresniais...“ „...suprastų, kad reikia gerbti...“
	Kita	„...aš už tai, kad vaikas turi turėti ir mamą ir tėtį...“

21 lentelė

Pokalbis su vaikais dėl vieno iš tėvų emigracijos (respondentai tėvai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Pokalbiai emigracijos tema	Supratimas	„...vaikas žino ir supranta, kad toks tėčio darbas...“ „...vaikai žino ir supranta...“ „...supranta patys...“ „...nu tai jiems tai materialiai suprantama...“ „...suprantama, kad aplinkybės tokios yra, reikia kažko imtis...“
	Problemos	„...kalbamės tada, kai iškyla didesnių problemų...“
	Pagalba	„...galvojam, jeigu būtų mama, nebūtų taip sunku...“
	Finansai	„...geriau kažką imtis negu sėdėti ir nieko...“
	Nekyla klausimų	„...kad ne, tokių klausimų nekyla kodėl...“
	Kita	„...jeigu vaikui iškyla klausimas, tai paaiškiname...“

22 lentelė

Dabartinis gyvenimas (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Gyvenimo	Teigiamas	„...taip...“

įvertinimas		„...patinka...“ „...patinka...“ „...esu patenkintas...“ „...patinka, turiu viską ką noriu...“
	Neigiamas	„...nelabai patinka dabartinis gyvenimas...“ „...nelabai, nors dabar tėtis atsiunčia pinigų...“
Įtaka	Aplinkybės	„...jeigu sveiką koją turėčiau, taip...“

23 lentelė

Savo paslapčių pasidalinimas su šeimos nariais (vaikų apklausa)

23 lentelės tęsinys 84 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Sutarimas	Mama	„...dabar tai geriausia sutariu su mama...“ „...su mama...“ „...geriausiai sutariu tai su mama...“
	Sesė	„...su dviem sesėm geriausiai...“ „...su sese...“

23 lentelės tęsinys

24 lentelė

Ginčai šeimoje (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Nesutarimų iniciatoriai	Dažnai močiutė	„...kiekvieną dieną...“ „...močiutė pradeda...“ „...visada močiutė...“ „...kiekvieną dieną pykstamės su močiute...“
	Retai tėvai	„...abu tėvai dėl kokių nors problemų susiginčina, kai grįžta...“
	Sesės	„...su sesutėm...“
	Kita	„...visaip...“ „...kartais mama, kartais tėtis...“ „...kartais mama, kartais tėtis...“ „...kartais...“ „...bet jie menkaverčiai, būdavo ir esant mamai...“ „...stengiamės gražiai sutarti ir nesiginčyti...“

25 lentelė

Šeimoje laikomas autoritetas (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Autoritetas	Tėtis	„...tėtį...“ „...tėtį, kuris sunkiai dirba...“
	Mama	„...mamą...“
	Sesė	„...sesę...“
	Kita	„...nieką...“ „...dėdę...“ „...močiutę...“

26 lentelė

Pagalba prižiūrint anūkus (senelių apklausa)

26 lentelės tęsinys 85 puslapyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Priežiūros pagalba	Užimtumumas	„...nu žiemą laisvesnė būnu, tai galiu daugiau laiko skirti...“ „...bet vasarą darbai ir rūpesčiai kitokie...“ „...su anūkais džiaugiuosi tik laisvu laiku...“ „...nu kad nesu labai užsiėmus...“ „...su anūkais irgi nebeatsitink visada būt kartu...“ „...nelabai nori močiutės pagalbos...“ „...prižiūriu ir patariu kai reikia mano pagalbos...“ „...retai kada susėdę pasikalbam...“

26 lentelės tęsinys

27 lentelė

Pagarba vyresniam amžiui šeimoje (respondentai seneliai)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Vyresniojo pagarba	Jaučiama	„...manau, kad jaučiama...“ „...jaučiasi...“ „...galiu pasakyti, kad jaučiama...“
	Nejaučiama	„...nejaučiu, kad anūkai gerbtų mane...“
	Nelabai	„...nelabai...“ „...nelabai kalbamės, o su mažąja pykstamės dažnai...“ „...ji neklauso manęs visai...“

28 lentelė

Šeimos palyginimas (vaikų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
------------	---------------	--------------------

Prieš emigraciją	Tarpusavio santykiai	„...labiau sutardavome...“ „...buvom visi kartu...“ „...džiaugėmės...“ „...smagiai visai šeimai vistieks...“ „...tai aišku, kad buvusi šeimos sudėtis...“ „...tada buvom laiminga šeima...“
	Šeimos sudėtis	„...buvom visa šeima, visi kartu...“
Po emigracijos	Finansinė padėtis	„...galimybė turėti daugiau, negu anksčiau...“ „...geresnė šeimos finansinė padėtis...“

29 lentelė

Šeimos laisvalaikio leidimas prieš emigraciją (tėvų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laisvalaikis prieš emigraciją	Finansinės galimybės	„...buvo ribotis galimybės, nes buvo riboti finansai...“
	Visa šeima	„...visas laisvas laikas buvo leidžiamas drauge...“ „...kinas, teatras...“
	Kelionės	„...važinėdavom po žymias Lietuvos vietas, pas gimines...“ „...prie ežerų...“ „...išvažiuodavom visi kartu prie ežerų, į mišką...“ „...žiemą važiuodavom ant kalniukų slidinėti...“ „...važiuodavom močiutę aplankyti...“ „...gamtoje, kaime, pas gimines...“
	Namai	„...žiūrėdavom televizorių, gamindavomės maistą, šnekėdavom...“

30 lentelė

Šeimos laisvalaikio leidimas be emigravusio šeimos nario (tėvų apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Šeimos laisvalaikis	Namų aplinka	„...daugiau laiko praleidžiame

		namuose...“ „...sekmadienį iki pietų skiriame namų aplinkos tvarkymui...“ „...taip siekiame įskiepyti vaikui tvarkingumą...“
	Kelionės	„...aplankyti močiutės sodybos...“
	Pramogos	„...slidinėti...“ „...kūrenti laužą...“
	Kita	„...stengiamės, kad jis nesiskirtų nuo buvusių...“ „...taip pat...“

31 lentelė

Šeimos laisvalaikio leidimas (senelių apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laisvalaikis	Pramogos	„...susirenkame visi kartu...“ „...visi vaikai ir anūkai, padarau pietus...“
	Atskirtis	„...katras sau...“ „...kepėm dešreles lauke, tai prisikvietė draugų ir aš jau buvau nebereikalingas...“ „...savaitgalį jie eina pas draugus, važiuoja paslidinėti...“ „...manęs nebeima, sako, kad nepaeisiu...“ „...daugiausia anūkai atskirai...“ „...nebelabai nori su močiute...“ „...visa šeima labai retai ką nors veikia...“ „...labiau atskirai...“
	Buities darbai	„...tai aplinką tvarkom, kiemą šluojam, žolę pjaunam, ravim...“

32 lentelė

Tėvų nuomonė apie vaikų leidžiamą laisvalaikį

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Vaikų leidžiamas laisvalaikis	Draugai	„...laisvalaikis po pamokų su draugais...“ „...su draugais...“
	Šeima	„...savaitgalį ir per atostogas daugiau“

		su šeima...“ „...namuose...“ „...su seneliais sakyčiau...“ „...laisvalaikį vaikai praleidžia su seneliais...“ „...su mama...“
--	--	--

33 lentelė

Senelių nuomonė apie anūkų leidžiamą laisvalaikį

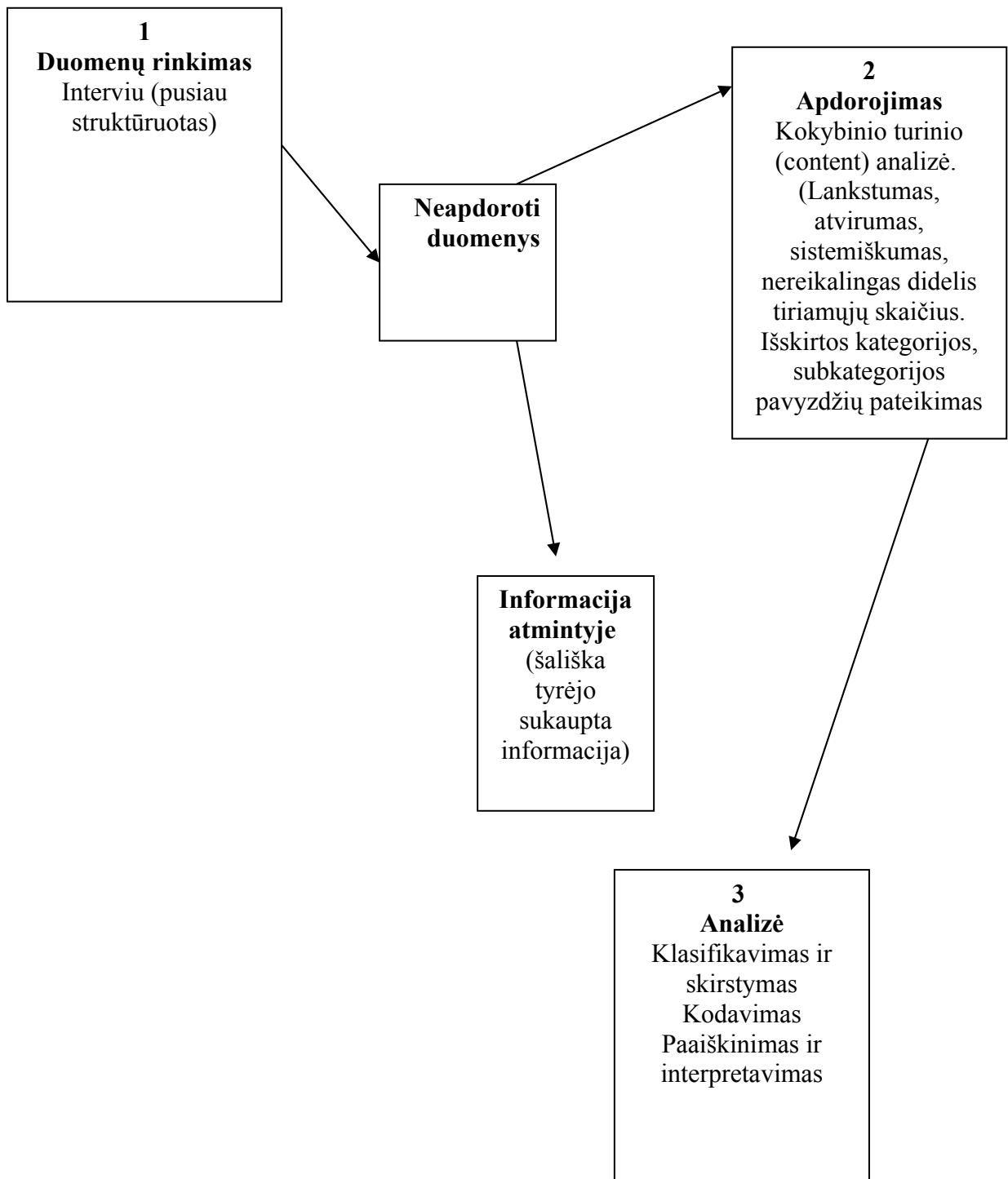
Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Vaikų laisvalaikis	Draugai	„...nu su draugais...“ „...pas draugus...“ „...dažniausiai su draugais...“ „...su draugais dažniausiai...“
	Šeima	„...su mama...“ „...vakarais su mama...“ „...savaitgaliais būna su manimi...“

34 lentelė

Vaikų ir tėvų laisvalaikis jiems grįžus iš užsienio (senelių apklausa)

Kategorija	Subkategorija	Įrodantis teiginys
Laisvalaikis	Kelionės	„...pakeliauja...“ „...keliauja kur nors...“ „...į pajūrį nuvažiuoja...“ „...gamtoj pabūna...“
	Bendra veikla	„...ką nors sugalvoja visi bendrai...“ „...stengiasi daugiau pabendrauti...“ „...tai sniegą valyti, tai prie baseino...“
	Pramogos	„...važiuoja į didmiestį, po parduotuves, papramogauti...“ „...susigalvoja pramogų...“ „...važiuoja į parduotuves ir perka viską iš eilės...“
	Šventės	„...oi, tada jiems būna šventė...“ „...tėvai vaikams ruošia tikrą šventę...“

5 PRIEDAS

2 pav. Planas, kuriuo nuosekliai vykdomas darbo rengimas.

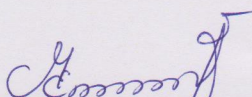
ŠIAULIŲ
UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS
FAKULTETAS

PAŽYMĖJIMAS

Ernesta Vanagaitė

2013 m. gegužės 9 d. dalyvavo
Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto
Studentų mokslinių darbų konferencijoje ir
skaitė pranešimą tema:

*Psichosocialinės migracijos pasekmės
vaikams, augantiems išplėstinėje šeimoje*

Edukologijos fakulteto dekanė
doc. dr. Erika Masiliauskienė

2013 gegužės 8 d.
Šiauliai
Registracijos Nr. EDIP- 196

